III. 4. N. 29. L.

I

Ara Lán im więcey prewinią, im więcey opiekuie się samowolney, lub wchodzego ze złey woli dozwolney się prewinienia, winien iestem odpowiadać za nayniższy bey stopień bluźby.

Tpredzéi mi lito ner; dozwolna się prewinienia, nie pilnuie iey ze rzingta. Nie mogę radáć ani zbawiać go o to żeby nayskrupulatniey szego dokładał starania, bo tu on bardziey interessowany nie ia. Jestem ia tylko osobiście interessowany ze chciałbym posiadać że ner, lecz nie więcey nie obwodzie bo mi nurzáia pieniądze.

† Że znowu rozróżnie trzeba osobistość wyższego n.p. radzącz komu więcze złe w umyśl. Jeżeli się pokaże, że w złey nerę zdo sobie postępować iako inni radzący się na nerę, a rzeczy w złey fawore co on, nie podziała karze, lecz kiedy się, że kto inny postarałby się ner lepiey, a sam się nauczył wiernie iakby hypotheza nowa a donieść się nie może, gdyby Sanzey lub Hugo lepiey by się dowiódł! gdyby byli tyle obeznany ile Sanzey zdo uspokojony zdo penetrant iako on, co in prejo.

† wiele w innego iest niż — in culpa aquiliana, ponieważ że iest delikt. lub quasi delikt.

‡ Kupuie kto odemnie ner, zgadzamy odpowiadam mu, uznaia się że iey teraz ratunkiem ney przyiąć nie może; ginie na szkodę iego. Lecz ieżeli nie dostawiam iey na czas, ginie na szkodę moią.

Bibl. Jag.

† Kupuie cubiernik biłka per lodu; nie może razem go odnieść; dworzec z nasem, wpat staica nasaie: Zapi lód w rzéci; nie odpowiadam pan.

† Mogęż ią wpuść żeby mi konie owie konia mieiscowi, podobney dobroci. Ser obraz?

† Wiem n. p. że pewney wagi dyament kosztuie 10, ten kiedy ią o niego ubezpieczy nad wartość 15, płaci. Za 5, ieżli nie iako powinien.

Admirationi esse potest, quod populi, cum in ceteris contractibus omnia arbitrio contrahentium partium relicta esse soleant, contractum fenebrem semper coërcitum et circumscriptum esse voluerunt, quanquam in locatione conductione, inter quam et fenus analogia intercedere videtur (Livius XXIII. 48), idem nunquam tentaverant.

Origo odii fenoris deducenda a statutis populorum primitivis; ibi non mercator alienve opulentior negotiator, non prodigus juvenis, sed egens paterfam. ex alienum contrahit.

Tenebri malo occurrebant leges apud Romanos, sed frustra: iam ingratis illa usuras ex mora, omne Judicium insane redit. Sapienter Magn. Solon, qui usura modum libidini creditoribus permisit. Boeckh. T. II. p 143.

Moses omnino fenus vetuit; tulit enim illam legem in Arabiae deserti populo, qui ut plerique omnes nomades pauperrimus erat, ita ut pauci inter Israëlitas invenirentur divites. Moses tamen non omnino fenus damnat, sed ut tantum, quod Israëlita ab Israëlita stipulabitur: peregrino vero fenori dari permittit (Deuteronom. XXIII. 21.). Mosis ut ex omnibus ejus legibus apparet, semper hoc consilium sequebatur, ut populum suum a gravi cum gentilibus vicinis commercio severe prohiberet, atq. inter se arctioribus vinculis amoris et necessitudinis conjungeret. Postequam Judaei ex Babylonio exilio reversi sunt erant, divites pauperiores fenore nisi premebant (Nehem. V. 1–12.)

Talmudici examinant etiam legis arbitrium ejusq. ambitum extendunt, voluerunt enim, ut non modo is puniretur, qui usuras auferret, sed etiam qui penderet.

Apud Indos usurae modus non ejus, qui fenori dat, sed ejus, qui accipit mutuum, sequitur ordinem: ita, ut, nisi pignus datum sit, Brachmana duo, miles tria, mercator quatuor, opifex ceteris infimae sortis homines quinq. in centena, nullo modo amplius, mensuris usuris solvere cogi possint.

Jam tertio et quarto p. Chr. saeculo, cum primum religio christiana in imperio Romano tolerari vel recipi capta esset, Patres crebrissime et acerbe fenoris usum invadere videmus. Vivebant enim sub imperio Romano, ubi usque ad Justinianum satis grandes lege permissae erant usurae. Ideo volebant, ut creditor non solum usuras, sed ne sortem quidem a debitore repeteret: et ex altera parte, ut debitor si posset, pecuniam mutuo acceptam, qua sibi commoda peperisset, ultro duplam creditori redderet. (Origenis tertia ad Psalm. XXXVII. homilia). Volventibus seculis invalescebat rigor et odium Juris Canonici adversus usuras. In concilio Constantinopolit. de anno 814. (apud Hardouin T. IV. p 1054. omnil.) iam et laici, qui usuras stipulentur, excommunicantur. Urbanus III. Alexandri successor, usq. eo processit, ut etiam usuras fronte et sine omni conventione solutas damnaret (cap. 10. X. de usuris). Postremo omnes, qui ausi sunt affirmare, exercere usuras non esse peccatum, vel qui alio modo negotium fenebre pertinaciter defendat, aut maligne invent, velut haereticos ab ecclesia proiciendos esse, censuit (Clement. un. de usuris.).

In antiquissimis gentium Germanicarum legibus nulla usquam fenoris mentio fit. Haud mirum: quamvis enim argenti amor usuras inmisisset, tamen initio rarissimus erat. Quare si quis

alteri rem commodaverat, usumfructum forsasse. aliis cujusdam rei ab hoc stipulabatur. Deinde quum Juris Canonici vis et potestas invaluisset, legesque populorum et instituta commutaret et regeret, etiam in Germania, ubi universum affimas, hoc impetrasse videtur, ut ab usuris in pecunia mutuaticia abstineretur, praesertim, cum vetus consuetudo id juvaret et firmaret. Fenore enim facile carere poterat, cum omnes, qui pecunia egebant, vel aliquid huic facere volebant, pluribus temporibus ad venditionem sub condicione retrovendi, postea ad annuorum redituum emtionem venditionem confugerent, ubi major etiam lucrum licitum et usitatum erat, quam unquam e fenore sibi [illegible]siturum fore sperare potuissent. — Seculo tandem XVII. ecclesiae reformatio effecisse videtur, ut intendictum Juris Canonici paullatim in desuetudinem abiret.

utrum in re non praestita culpa rem praestantis, vel utrum culpa rei praestandae, versatur; sive culpa, subjecti et objecti. Tandem utrum genus vel species rei periit, observatur. Si hoc intercessit, is qui rem praestandam habuit, ab ea praestanda liber est. Excipitur, si debitor in mora erat, quominus rem praestitisset, tunc enim etiam casus objecti ei imputabitur (cf. Brissonius s. v. *casus*).

Pretium rei vel in ipsa re consistit, vel in fructibus ejusdem rei. Pretium illud raro a suo valore recedit; pretium vero hoc indies fere mutari solet. Percipimus autem fructus vel ipsi, vel alii, quibuscum pacti sumus, ut ob perceptos vel percipiendos fructus pretium ab illis consequamur, quos fructus *usuras* vocamus (fr. 34. D. de Usuris et fruct.). Nonnunquam lege praescriptum est, quantum ob eam rem nobis praestari debeat; nonnunquam mutuo consensu creditoris et debitoris id constituitur. Cum autem id praecipue unius cujusque reipublicae interesse debeat, ne cives rem foenebrem exercentes se invicem damno afficiant, legibus est determinandum, quantas usuras ex fructibus percipere liceat. Nos, quid de ea re Romae constitutum esset, videamus (cf. Hugo R. RGesch. §. 126.).

Neque in Justinianeis Institutionibus, neque in Commentariis Gaii, doctrina usurarum expe-

dita est. In Pandectis et quidem libro XX. et ~~XXI. ubi de pignore et hypotheca~~, et de Edicto ~~Aedilitio agitur,~~ mentio hujus rei occurrit. Doctrina haec ~~omnis in~~ Jure Canonico sublata est, c. 7. X. De Usuris. Saeculo XVII. exstitit Salmasius, qui libros complures conscripsit, (cf. Haubold l. l. §. 680. nota *a*. p. 295. 296) quibus persuaderet hominibus, usuras percipere nec turpem nec injustam rem esse, cum omnes tam Antiqui quam Recentes putarint, ad augenda et perfectiora reddenda commercia, ~~hanc rem~~ maxime contribuere. ~~Eum multi alii~~ secuti, hanc doctrinam ita exposuerunt, ut nullus jam dubitet, peccare ~~quemvis~~ qui usuras percipiat.

Ut autem juri Romano hanc doctrinam applicem, inprimis praemoneo, putasse Romanos lucrum percipi posse duplici modo, id est, fructus ex agris, vel ex nummis in foenore positis (testante Horatio v. 421. ad Pisones). Aetate Ciceronis ita id constitutum fuit, ut de capite totius summae, pars certa detraheretur quae usuris cederet. Si itaque summa totius capitis centum millia ~~continuit~~, centesimae usurae solvebantur, id est, centesima pars totius capitis. Mos Romanis fuit usuras quolibet mense, et quidem ipsis Kalendis solvendi, quapropter centesima pars usurarum Capitis, decies,

† ~~Accursius~~ lib. XXII. tit. 1. De usuris et fructibus. Cod. IV. 32. de usuris

‡ P. Pismo zakazuie prosić ten kto P. Pismo tradkuie o rzydanku, u którego nie bysto handlu, iako u nawodu odium humani generis. Jakoż ieżeli nayuczeńsze rzydrożnie rozpościowáć można bysto do chrześćiańskich? że teraz pieniądz nie może brać prof. ohamuiąc sami pazierze, którzy i biorą i dáią na prosić iako historya uczy.

† Pierwszego roku dnia równie z niecierpliwością oczekiwano w Rzymie iako u nas terminu moratoryi. Przystoiło bysto Kr. mensis honoris parentes.

Ile razy więc teraz odbierali creditores co miesiąc po gr. 25. fremvali, lubo niestarannie, że im 2 prosić rocznie odeszło.

Nr rachowanie prok. według prawa Rzy. to było szczególniejszem, że rawsze liczono cały kapitał ich gdyby całkowicie składającym się z 12. części. Taka 12 część była procentem od kapitału rocznem, który, dla wygody kredytorów płacone bydź miciało kwartalnie, jednownie do miesiący. Kiedy wh składał się z miesiący 10. lewe proc. płacono w 10cin ratach $8\frac{1}{3}$ od kapitału, za dzień grosz 25. na miesiąc; kiedy z miesięcy 12. byłey proc. t.j. $8\frac{1}{3}$ ale rozłożone na 12. rat; za dzień na jeden miesiąc gr $20\frac{5}{6}$.

M. pl.

100 uważane jako As, jest równem 12, rachuje rawsk (rok) z miesięcy 10. dwunasta część 100 jest $8\frac{4}{12}$ czyli $\frac{1}{6}$ czyli $\frac{1}{3}$ / przypuśćmy że to z Rzoka, wynia grosz 250; na jeden miesiąc przypadnie gr 25.

100 uważane jako As jest równem 12, rachuje nawet wh z miesięcy 12. Dwunasta część 100 jest $8\frac{4}{12}$ czyli $\frac{1}{6}$ czyli $\frac{1}{3}$ / przypuśćmy że to z Rzoka, wynia grosz 250; na jeden miesiąc przypadnie gr $20\frac{5}{6}$. — W pierwszym przypadku 10 razy po 25, wynii 250; w drugim 12. razy po $20\frac{5}{6}$ także 250.

Wspomina na Juvenalis że amant pewny w Rz. znajdzie się w potrzebie inz potrzebne opiekunat proc.

Tu powiada Liciw, że Verres będąc w Sycylii dawał nadzwyczajne pieniądze na 20 proc.

Nie wypada się więc dziwić, że jeden z dłużników, według Liwiusza VI. 14, zbawy się, że bezkarnie inz opłacił wartość kapitału, a jednakże te pieniądze tylko mu za proc. przechowano. Trwało to, lubo Cato in proc. de r. r. powiada że lichwiarza niegodziwego karano niegdyś jako złego manifest.

Partes assis pondus libra habentis, sunt duodecim, quot scilicet sunt uncial; dicitur sextans, quia est sexta pars assis, nempe uncia duæ; quadrans, quarta pars, tres uncia; triens habet quatuor uncias, et est tertia pars assis; quincunx, significat quinque uncias; semissis, quasi semi as; septunx, septem uncias; bes; dodrans, novem uncias, dicitur a detracto quadrante, quia tres desunt ad duodecim; dextans, a detracto sextante; deunx a detracto uncia; — ipsa uncia dividitur in semuncias; in siliquam $\frac{1}{24}$ unciæ partem; sextulam, sextam unciæ partem. cf. Forcellini s. v. as

vel octies, quotannis apud eos solvebatur, ut infra apparebit. Hoc tempore Ciceronis *maximum* dicebatur, ultra quod majores usuras nemo percipere potuit. Summam cujusvis rei designabant Romani per verbum *As.* Dividebatur autem as in duodecim partes (fr. 50. §. 2. D. de heredib. instit.) uncia, sextans, quadrans, triens, quincunx, semis, septunx, bes, dodrans, dextans, deunx, as. Hinc phrases: usurae unciariae, sextantes, quadrantes, etc. (cf. Brissonius s. v. *Usura*). Nonnunquam foeneratores duplicabant usuras, erant itaque usurae binae centesimae (24), triplices centesimae, quaternae centesimae; de quibus cf. Juvenalis Satyra IX. v. 7. Cicero in Verrem Orat. III. 70—72. ad Atticum V. 21. II. 1. 2. Minores illis usuris vocantur usurae deunces, usurae besses, usurae semisses (cf. Persius Satyr. V. v. 249. Cicero ad Atticum IV. 15. ad Famil. V. 6: Columella III. 3.). Ut uno verbo absolvam. maximae usurae erant *unciae usurae*, ~~ut in~~ (fr. 47. §. 4. D. de administr.) ~~vocantur~~. Ita res haec tempore Ciceronis sese habuit. Quaeritur quis modus usurarum fuerit ante Ciceronem? Tacitus Annal. VI. 16. narrat: „primo XII. „tabulis sancitum fuisse, ne quis unciario foe„nore amplius exerceret, quum antea ex libi„dine locupletium agitaretur." Hoc unciarium

quae sunt

uncia $\frac{1}{12}$
sext. $\frac{2}{12}$
quadr. $\frac{3}{12}$
triens $\frac{4}{12}$
quincunx $\frac{5}{12}$
semis $\frac{6}{12}$
septunx $\frac{7}{12}$
bes $\frac{8}{12}$
dodrans $\frac{9}{12}$
dextans $\frac{10}{12}$
deunx $\frac{11}{12}$
as $\frac{12}{12}$

16 2/3

foenus legibus constitutum si quis excesserit, quadruplo eum poenam luisse testis est Cato (in praefat ad librum de Re Rustica) Livius VII. 16. huic rei contradicit, dicens: „anno 398. „U. C. de unciario foenore plebis rogationem „perlatam esse, eamque plebem cupidissime accepisse." Quae verba utrius Historici facile conciliari possint, si observaverimus, legem de qua Tacitus loquitur, cum abolevisset, denuo irrogatam fuisse. Attamen res haec ita bene non processerit, cum Cicero dicat unciarium foenus sua aetate valere. Difficiliorem reddit rem quod Livius VII. 27. et ipse Tacitus Annal. VI. 16. narrant post legem illam XII. Tabular. semunciarum foenus ex unciario factum valuisse, usque ad annum 413. U. C. sive ad legem latam ne foenerare liceret (Livius VII. 42. Tacitus l. c.).

Has tantasque contradictiones nullo modo conciliare poterimus, nisi primum expediverimus, quid sit unciarium, quid semunciarium foenus? Multi de hac re scripserunt, inter quos praecipuus est *Gronovius* (cf. Hasbold l. c.), qui dicit: nunquam Romae majus foenus quam unciarium et semiunciarum exercitum esse a foeneratoribus, cum id celeberrimi historici testentur; cum autem sciamus quid uncia quid semuncia sit, ridiculum sibi videri no-

† Hæc Catonis verba Müller p. 35, non ad leges XII. tab. referenda putavit, sed ad alias, quas magna multa firmatas esse, Livius libro septimo memoret.

‡ Verba Taciti, nemo antea addubitare audebat, cum omnes in auctoritate et fide, summi Romanorum historiographi fere quiescerent. Niebuhrius vero cum hic inscitiæ et temeritatis arguit, alios exauctorat, quippe cujus remotissimam antiquitatem referentis uhig non maxima esse possit fides; XII. tabulis modum usurarum statutum esse prorsus negat (T. II. p. 431.). Ticii enim non potuisse, ut, si quid iam XII. tabulis injustum fuisset, tamdiu non a Tribunis veluti nova rogatio Plebis ferretur (Livius VII. 16.). Deinde si iam Licinii Sextiique temporibus creditores lege prohibiti fuissent plus quam uncias centum accipere, hic et sequentes Tribuni miserum plebis ære alieno obrutæ medicaturi debitores optime juvare potuissent donata iis legitima nimii fœneris ab ipsis exacti multa. Minime id videtur. Summam XII. tabular. auctoritatem fecerunt, si Tribuni, quod illa non impetrassent, id de rogatione sua consecutos esse confisi fuissent: non minus ridiculi, si, ut alii volunt, id nova rogatione in hominum memoriam revocare voluissent, quod in omnium oculis palam stabat. Si Tabulæ vere modum usuræ statuissent unciam, tanc eam vim habebant, ut nemo nisi occultissime majus fœnus exercere auderet. At, inquies forsasse tamen lex aperte violata est, quia aliquid injusti, quod radice prorsus repugnat, et uhig ideo servari non potuit. Sed quemadmodum, quod ea opinio optime refellitur secundo Niebuhrii argumento quis tandem vim injustitiæ credit tribunicia lege, ut Σώσατα Δύσατα reddere posset? Atqui in universum legem Duilliam observatam fuisse, infra videbimus. — Huic Niebuhrii ratiocinio iam, ut videtur, ex re tabulis firmo, addo, quod Taciti locus omnino naturali rerum humanarum ordini non tabulis convenire videtur, quam ficri vix potuerit, ut iam illis temporibus tam modica usura, quam fuisse uncialem fœnus non dubium est, tabulis prascripta esset. Atqui de tantane modica usura queri potuit centurio ille apud Livium (VI. 14.) se, mergentibus semper sortem usuris, tam multiplicem exsolvisse?

Prima itaque lex contra fœneratores rogata atque acerbissime a plebe accepta, anno 286 tabulas erat a C. Licinio Stolone et L. Sextio tribunis: ut, deducto eo de capite, quod usuris pernumeratum esset, id, quod superesset, triennio æquis portionibus persolveretur (Liv. VI. 35.). Non dubium est, Licinium illam rogationem bona fide probissimoque animo tulisse; consilium

† A za ten podług Cyronowitza brano w Rz. 1. lub ½ [illegible] w Rzymie?

† Inscript. Tabular. novar. mare było tylko wody w tak licznéy ilości
brania, iakim był Rzym. Wymawiano bobie nielubie prof. bo nikt nie
był pewny, czy i mate dostanie. — Muratoryum 10 również pluie
brednie iaky Tabula nova.

vew non allicit, (causas vide apud Niebuhr II. p. 430. 431.); immo plebis miserias, usura in immensum crescente, auxit, et ad summum provexit fastigium. Quare decennio post a Duillio et L. Menio, tribunis plebis, rogatio lata est, ne quis amplius unciario fenore exerceret (Liv. VII. 16.).

vas de hac re theorias excogitare velle. Equidem cum Gronovio non consentio cum mihi non persuadeam potuisse aliquem Romae inveniri, qui post legem de tali modo usurarum latam, foenebrem vellet rem exercere. ⁋ Quod vero spectat Taciti et Livii verba, intelligenda esse puto de foenore in *certum tempus* non vero in perpetuum tollendo. Mos enim antiquis populis erat, quotiescunque aere alieno majorem partem civium oppressam viderant, vel modum nummarium mutandi, vel aes a debitoribus contractum aboliendi, quod illi *Tabulas novas* dicebant. Hoc recentiores legislatores per institutum sic dictum *Moratorium*, quodammodo, assequi solent (v. nostra Diss. De legib. Solonis p. 4. 5.). ⁋ Videmus nostris temporibus quam difficile sit, foenebri pesti occurrere; quantum difficilius sit penitus eo morbo civitatem purgare, quis est qui dubitet?

His praemissis ad explicandum foenus unciarium et semunciarium accedo; quod priusquam faciam animadvertere decet nonnullos inveniri, qui credant: unciam vel semunciam debitores quolibet mense Romae solvisse, et quidem unciam totius capitis, redacto eo *ad assem*; ita, ut si v. c. centum millia foenerator dederit, duodecima pars centum mill. solveretur quolibet mense. Quod nullo modo credi potest,

cum inde deducendum esset *centena* pro *centenis* quolibet anno debitores creditoribus solvere coactos fuisse? Optime hanc rem Niebuhr absolvit (l. c. Tomo II. p. 431.) cum docuisset per unciarium foenus subintelligi debere usuram pro *capite totius summae* in solidum annum solutam, ita ut quolibet mense *pars* illius a debitoribus, ipsis Kalendis, solveretur. Pendebatur autem olim *decies* quolibet anno, nam usque ad Julium Caesarem, annus decem mensibus constabat (Niebuhr l. c. Tomo I. p. 192. sqq. p. 203. p. 204.). Itaque patet olim Romae decem pro Centenis solutum fuisse, postea octo pro Centenis, si duodecim mensibus annum constare subintelligemus. Unde patet quid sit foenus semunciarium. Uberrime hanc rem, explicuit Schrader in Hugo's Civilist. Magaz. Tomo V. p. 180 — 185. Classicus de hac re invenitur locus apud Festum s. v. *uncia*, qui si laceratus non fuisset, certo omnes qui de hac re scripserunt non adeo inepte garrulati essent, ut deprehenduntur. Ex quorum magna turba, unius Heineccii Antiq. III. 15. §. 7. sqq. meminisse satis erit, qui summa infimis commiscuit.

Ita res haec usque ad Justinianum se habuit, (Paulus R, S. II. 14. §. 2. — 4. c. 8. C. Si certum pet.) qui eam mutavit. Cum enim

Quanquam apud Romanos [illegible] ipse modus usurarum puberi neque obtinuisse, tamen apud alios antiquos populos usum obtinebat. Etiam apud Judos sexaginta in centena ut legitima usura occurrunt, idque nauticum fenus. Quid quod Bartholemy Athenis duenta ferme no centenis usitata fuisse opinatus est (Voyage I. p. 126.). — Pars denique intermediam sententiam sunt sententiam, unciarium fenus cum ipsa centesima confundentes, ita ut varium vocabulum ex sola elegantia dicendi ortum sit. ab his stans Scaliger, Jacobus Gothofredus aliique plures. — Aliud protsus Niebuhrius (theologus quidam tempore Salmasii quem ille in praef. ad libri de fenor. traperit. superbe asserpatur, id iam domerat), qui scilicet ponit ubique, cujus duodecima pars, uncia, in annum, licet mensuris pensionibus, soluta sit (T. II. p. 437. 448.) — Unciam ad annum decem mensium referendam esse putat, ita ut in hunc annum octo et trientem, in annum civilem decem pro centenis efficiat. Documento alitur, verbis Festi s.v. Unciaria lex, ubi lacunam maxime oportunam ex conjectura sed magna cum probabilitate restituit. Sed lex de qua ibi sermo fit, tanti momenti est, ut valde mirari libeat, cur nullus alius auctor praeter Festum ejus mentionem faciat. Locus ex Ulpiano Fr. §. 12. 13. de do lib. (VI.) ut pro Niebuhrii sententia, unciarium fenus fuisse annuam duodecimam partis partem, aliter pugnat, ita ejusdem computationi adhuc annum civilem decem mensium esse. Mihi hic loci nec explicari posse quidem videtur, nisi ponamus, ad unciarium fenus octo et trientem pro centenis in annum duodecim mensium effecerit.

Id quidem nemo, opinor, infitiabitur ibi, quod, si revera XII. Tab. fenus unciarium i.e. octona vel (ut Niebuhrius vult) dena pro centenis in annum, sanctum fuisset, patribus usuras, quas modum immane quantum excederent, exegisse oportuerit; aliique centurio ille, qui, pecunia indigens, ope Manlii calamitate liberatur, quem non potuit, se, mergentibus semper sortem usuris, hanc iam multiplicem exsolvisse (Livius VI. 14.).

Decimo anno post legem Duilliam unciaria ad semunciam reducta est, idemque deinceps aliquot in pensitationes aequas triennii, ita ut quarta praesens esset, dispensata est. Nono fere et centesimo anno post XII. Tab. ad Genucium tribunum plebis inlatum ad legem plebem, ne fenerare liceret (Liv. VII. 42.). Niebuhrius vero hanc legem plane ex annalibus rei Romanae excidisse vult (T. II. p. 366). Appiano et Aurelio Victori potiorem fidem habet, apud quos de novis tabulis sermo fit, earum hac silentio praeteriisse, quia eum hujus Republicae ignominia pudorem. Müller p. 49. existimat, eam legem propemodum necessario e continuo plebis potentia incremento oriri oportuisse. Manifestam tenebrationum vim et crudelitatem creditores reprimere studebant: quadruplo, ut fures manifesti multabantur. Posteriores temporibus usitatissimum praedii genus hoc fuisse videtur: reconditae, quas indigi a ditioribus sub usuris mutuabantur, in locum Latini nominis, quibus quantuslibet usuras,

dare et accipere licebat, transcribebantur, ita ut specie quidem Latini, re vero Romani bonis legibus exonerent. (Liv. 39.7.) Aediles grande delecta severissime ponebatur multabant. His vere temporibus Romanos magistratus demum intellexisse existimo, quam inutilis, imo quam damnosa esset ista lex, quae usuram tollere voluerat, nam sensim sensim abolescebat. Expugnata Macedonia et Graecia, innotuit Romanis ponus δι' ἐπτὰ ἡμερῶν, idem quod centesima (Boeckh I. cap. 22.) ($9\frac{1}{3}$) Jd praetores ceteri magistratus primum exercere coeperunt, deinde in urbem ipsam invaluit, ubi ab initio ex parte solum exquadrante, tribus ab $\frac{1}{3}$ usitatum erat; postea non nonnulli singulis, binas centesimas, quinetiam quinas stipulabantur Cicero ad Att. VI. 1.12. Apud Ciceronem (ut Att. V. epist. ult.) mentio fit Aedi, quo, ut centesima perpetuo tenore duraretur, edictum esse Posterno Julio Caesare, ex belli civilibus cum exercitu victore Romam redux, legem Iuliam quodammodo imitatus esse, cum deberet, ut debitores ei aliquam solverent, deduxit eo de sorte, quod ab initio belli civilis usurarum nomine creditoribus numeratum vel persolutum esset. Hac ratione Caesar, refert Suetonius in Julio 42. nomine debitores quarta (lecta?) cuius parte levabat, unde aggravari illius temporibus centesimae, ut legitimum genus erat, ista etiam usitatissimum fuisse: nam bellum civile per biennium duraverat. ‡

Centesima manebant maximum usurarum modus (Pauli R.S. II. 14. c. 2. C. Th. II. 33. ed Hug. I. 120. 330.); ceteris rationibus non amplius dimidia centesima usurarum loco stipulari licebat. Jonus nauticum nondum locare coëperunt. Nimis grandes usurae exacta aetate vetuerunt, easdem minuerant, in sortem computandae erant Paul. R.S. II. 14. §. 2. cf. C. Th. l. l. c. 16. C. IV. 32.

Ff l. i. 2. prof. na rok cały, 3. prof. na rok cały. etc.

Ff W miesiącu 10 miesięcy kwintyla idą ratoba rovy, po emiera mera; w miesiącu 10 miesięcy Kwintyla idą wypłata [illegible]; w miesiącu 10 miesięcy kwintyl idą kredyt wany; w miesiącu 10 miesięcy wypłacano prwsenta. Płacono idąc dawniey 1/12 od kapitału czyli 8 1/3 później płacono 12 od 100, czyli 12 1/2 co tak mówi Suetonius

† Godofred p. 268 movi. Ab postea (a Justino) una semisse aucta fuit centesima, Centesima tamen nomine durante, ita, ut ea in duodecim menses, duodecim solidos ob semissem praestaret. — Justinianus centesimas usuras mersus paululum; in manore tantum nautico ad legitimum modum permisit N. CVI. ceterum illustribus personis non amplius quam trientem, trapezitis et argentariis bessem reliquis omnibus semissem stipulari licebat c. 26. C. IV. 32. Notandum vero est, quod primus ni fallor, observavit Salmasius, Justiniani temporibus centesimam aliquantulum maiorem esse, quam prius. Est enim octava pars fortis annua, ergo duodecim et dimidium in centena (τόκος ὀγδοος). Posterioribus temporibus centesima erat sexta fortis pars (τόκος ἕκτος). Usura prorsus vehementer a Basilio, cuius constitutionem Leo Philosophus (Jus. Leonis const. 83.) propter incommoda pauperum abrogare coactus fuit, qui pacto trientem ad legitimum et solemnem usurarum modum statuit

† sed iam d.lo prohibitum; irrepsit tamen iterum, itemque a Justiniano severe vetitum c. 27. C. IV. 32.). Porro si iam usus usurae non soluta, simulac alterum tantum adhiberent, usurae deserebant, Justinianus etiam usurarum suo tempore solutarum summam alterum tantum posse vetuit c. 28. C. IV. 32. Eo anatocismum exigebant in tertia mensa dispergebantur l. 21. C. II. 12. Anatocismum explicuit Cicero l.l. ad quem i. cum Ernesti. v. anatocismus solo observavit, intelligi enim, usuras earum usurarum quae singulis annis solutae sint; nemo enim quo usuris solutis, usuras solvit. Post. alterum elapsum scilicet usurae quae deberent capiti summae adiiciuntur, ita ut in sequentem annum maius caput, quo quo debitor usuras solvere cogatur, datum ei supputetur, vel, ut Cicero l.c. ait, renovatis singulorum annorum fit.

olim lex de usuris supra exposita ad omnes cives referretur, ille nonnullis majores usuras, nonnullis minores exercere concessit. Maximae autem usurae ejus tempore erant, usurae semisses; illustribus usuras ~~quadrantes~~, mercatoribus usuras besses, percipere concessit. De omnibus his cf. Jacobus Gothofredus ad Codicem Theodos Tom. I. p. 254—264. Noodt de foenore et Usuris II. 2.

His ita expositis observare licebit, posse etiam *usuras ab usuris* peti, cujus rei, doctrinam de mora exponentes, mentionem fecimus. De talibus usuris tamen hic non agimus, sed de illis, quae sub nomine *Anatocismi* veniunt. Haec autem fiunt si ab usuris capitis totius summae non solutis, novae usurae petuntur, ita, ut adjectis his usuris ad caput, majus illud evadat. Id tempore Ciceronis licitum fuit, (cf. ejus Epist. ad Attic. V. 21.) ~~postea tamen vetitum, nec minus cautum, ut si debitor tot usurarum solvisset, quae caput totius summae adaequarent, debitor non cogeretur usuras solvere, si solvere non posset.~~ Quod Justinianus mutavit, cum statuisset, ne etiamsi tunc temporis solvere posset usuras, eas solvere cogeretur (c. 10. 27. §. 1. C. De Usuris, Novella 121. 138.).

Jure Canonico, ut supra diximus, vetitum fuit foenerari usurasque exercere. Non prohi-

bitum tamen est usuras petere ex re judicata (c. 9. X. De Arbitris); quapropter in Gallia usque ad Codicem Napoleoneum promulgatum, solebant homines cum pecuniam aliis mutuam darent, debitores in jus vocare, eos de suo debito accusaturi, ut usurae illis currerent.

De illis qui ineant obligationem: relevant? obligationes tollantur.
Inst. IV. 7. 10. III. 29. Gaius III. 163 – 167.
4. 1. qui rem adquirant, quomodo ab illis qui contrahunt, differant? ff 12.

CAPUT ~~XIII.~~ 2.

~~Obligatio a quibus recte contrahatur?~~

Quod de subjectis dominium rei adquirentibus diximus, id nullo modo obligationibus adaptari potest. Cum enim commercium nisi civibus et Latinis esset, peregrini vero, solum modo naturali adquirerent, et in dominio rem habere non possent, (nam actu legitimo adquirere, atque usucapere, vetitum iis erat,) aliter id in obligationibus accidit, ex quibus, licet naturaliter eas contraxisse peregrini putarentur, debitum tamen apud praetorem qui inter cives et peregrinos jus dicebat, persequi poterant. Differt praeterea obligatio subjective spectata a dominio spectato subjective, nam cum duo domini ejusdem rei putari possint, (quae verba nostra ut stricte interpreteris volo), licet eandem rem in solidum eodem momento possidere non valeant, id in obligationibus locum non habet, cum eandem obligationem duo in

Duplex jurium, quibus patrimonia nostra constant, genus est; quorum quidam dominii, quidam obligationis nomine appellamus. Dominii rem esse dicimus, cum quis id ius in aliqua re arrogat, ut ad se solum, omnibus aliis ab ea prohibitis et exclusis, eam pertinere dicat, in cuius petitione, quamquam propulsare possit: Dominus itaq; arcet a se turbationes eximiscens venientes. Contra obligationibus dominio prorsus contrariis ius continetur, ut quidam persona mihi aliquid praestet vel faciat. Omnis igitur vis obligationum in actionibus dominium ipsa est, ita ut certa quadam persona, cuius aliquo vinculo sibi adstringatur. Hufschke §. 91.

† Który posiadacz nem pro partibus Divisis, ieżeli na bydź nem sprzedana, mieni się to stać za wzaiemny zgodzi, ponieważ same rzeczy nem przyjęte za nowie się z obu nie złe położone. Pneiwnie w obligacyi.

Nowszego Rz (si per possessionem dominium quaeritur); obligacyi bynaymniey. Taka niest obligacya: mihi ex Titio spondesne dare mille? Tytus o 500 obowiązuie. Lub: mihi, aut Titio, spondesne dare mille? nie dawała prawa Tytusowi, ber mnie. — Nadto: nikt mnie gymnastic nie może, arebym dla siebie nabyt

¶ zapisza lub summę, na którą się kilku stron creditores, chociaż to iest summa iedna, iacek iednakso może tylko iest summe ile kredytorów; bądź z nich more odebrać reszti summę. — Mogą nabydź rzecz: inaczey obligacya, według prawa

I ieden iednakso obligacyę lubo z wielu stron reszti, nie mogąc iednakso bydź rozpoczone prze wielu, ber dospé kiedy prze iednego; to tak w debit. iak credit.

¶ Quot plurestve rei, aut idem ciói promisit in solidum singuli sunt appellati correi stipulandi, qui aliquid in solidum promiserunt, correi promittendi.

solidum possideant tam debitores quam creditores (fr. N. §. 1. 2. De duob. reis.).

Est tamen exceptio, quam recentiores barbara voce *obligationem correalem* vocant. JCti Romani ~~debitores et creditores ejusce generis appellant: *duos reos promittendi, vel duos reos stipulandi, quia per stipulationem, de qua infra loquuturi erimus, tale debitum persaepe contrahebatur.*~~ Obligatio ejus generis non semper pactione contrahitur, immo nonnunquam ipso jure contracta putatur, v. c. ob delictum commissum, et quidem erga duos vel quatuor creditores, quo casu si uni eorum solutum est, reliqui omnes a repetitione debiti removentur (~~fr. 31. §. 1. D. de Novat.~~ fr. 16. D. de duob. reis ~~§. 1. Inst. de stipul. servor.~~ fr. 13. §. 12. D. de Acceptil.).

Quaeritur, an haec divisio obligationum successioni in omne jus defuncti, id est, secessioni per universitatem, adaptari possit? Quoniam succeditur in omne jus defuncti, ex ipsa natura rei patet heredem tam in obligationes activas quam passivas succedere, ideoque repetere id posse quod testatori debebatur, vel exsolvere id eum teneri, de quo ille tenebatur. Si itaque plures heredes erunt, concurrunt in debitum pro parte hereditatis, idque

vel exsolvere, vel repetere possunt. Obligationes ejuscemodi jam ipso jure inter heredes divisae sunt (fr. 25. §. 13. D. ~~famil. herciscund.~~ c. 6. C. ~~ejusd. tit.~~ c. ult. C. de hereditariis actionib. c. 26. C. de Pactis.).

Hanc theoriam si velimus adaptare, successioni in rem singularem, difficultas quaedam apparebit. Alius enim generis est successio singularis in dominio rerum, qualis quaevis abalienatio rei est, sive illa actu legitimo sive illegitimo facta erit; alia vero in jure obligationum. Quaeritur itaque quid agendum hic sit? Duo sunt modi, qui secundum jus Romanum ad finem illo casu nos perducere queunt.

1. *Novatio*, quae est prioris debiti in aliam obligationem, vel civilem vel naturalem transfusio atque translatio: hoc est, quum ex praecedente causa ita nova constituitur, ut prior perimatur. Novatio enim a *novo* nomen accipit et nova obligatione, teste Ulpiano fr. 1. D. de Novat. Si itaque v. c. a Titio absente debitum mihi exsolvi volo, et Sempronius, qui praesens est, debitum illi simile constituere vult, per mutationenem obligationis id assequi potero, si Sempronium creditorem Titii constituero. Hoc casu necessarium non est, ut in mutationem debiti ejus generis Titius consentiat,

† Gaius III. 91. "obligationes quoquo modo contractae nihil eorum recipiunt". Nihil eorum fit. neque mancipationem, neq. in jure cessionem, neq. traditionem; de his enim in abstractum libus actum est (apud Gaium).

To ią ma rozumieć i na ten przykładek, kiedy Spadana subtelya wydanie. Za passiva ta obowiązani, activa podług prawa nowszego ber essyi, kupuiący ściąga. Może nawet Spadaiący, ale wdzierasz ściągnione legitaty, nyd aiąc kupuiącemu, który im ewikcyi wynagrodzić musi za wypuszczone passiva.

I, legitarius nie płaci debitów, nawet nie wyliczenie nazwanych
2, iakie można succedowac komu gwoli debitum; wy talko zalo in jure rev. przez Spadan?

Wiele co innego iest wpadnienie nazwy, wiele u innego wpadnienie obligacyi. Spadan nazwy nie zalezy iako tylko od woli swoiey; wpadnienie obligacyi na kupcu trzeciego zalezy od woli tego kredytora w wiadczney rzeczy. — nie może więc to wpadnienie napaczyć iako 1, przez nowatio 2, in jure cessio Wyraznie to powiedziano

Tak ieżli będzie precedens causa obligat. naturał. może; robić inną obligacyą n. l. cywilną, podciągnąć pod ten kumen może obligacyą naturalną; wtedy ona odbiegła powstaie civilis oblig.

Novatio może bydź, albo 1, necessaria, ieżeli po uchwaleniu sprawy i nastąpionej litis contestatio przestaje strony do przyrzeczenia sobie wzaiemney kary, gdy sędzia chybi. Tym sposobem zamyka się po przegranie cała sprawa o stipulatio, ani o ten wzaiemny strony względ o innoż rzecz processu niemy; zatym tylko o uchwalenie stipulacyi domagaią się; 2, voluntaria, ieżeli się nowiedziało. — — Nec — novatio est non videtur inter nomine esse, et debet ex re ipsa mea, quasi negotiorum aut mandatorum meum experiri. Gaius III. 29.

Ex quo nec alius in judicio agendi mos irrepserat, ei, ad quem nomen transferre volebant, actione mandata, id quod ex lege consequi esset, sibi habere jubebant; qui, quoniam alieno nomine sua tamen causa rem agebat, in rem suam procurator dictus est. Hoc modo ignoris nomen supponebatur, quod juris personalis cessio est, in jus realem debiti creditori ita facta, ut ille novam contra nomine petendo ultimum exactionis actionem ibi jus[illegible] haberet. Cedunter autem actiones multis modis, velati vendito, legato, vel donato nomine. Jn his etiam nominis oppignoratio ponenda. Huschke p 33.

cum nihil a me agatur quam cessio debiti in gratiam Sempronii. Quodsi Titius Sempronium creditorem suum pati noluerit, facile id assequi poterit, dummodo id quod debet, illi solvat.

2. *Cessio*, (cf. Mühlenbruch die Lehre von der Cession, Greifsvalde 1817) quam maxime differt a cessione in jure; per cessionem enim illam, rem nostram abalienamus, per cessionem vero hanc nihil facimus, nisi, ut is, cui obligatio a nobis cessa est, nostro nomine actionem instituat ad aes alienum nobis exsolvendum; quapropter etiam ignoranti vel invito debitore actiones ceduntur (c. 3. C. De heredit. vel act. vend.). Is cui actio ceditur, *non* agit *suo* nomine, sed *nomine nostro*, et vocatur *cognitor* vel *procurator*, quia debitum exigendo procurat negotia nostra (Gaii Comment. II. 39.). Si itaque eo agente debitor solvit, omnia mutantur, nam pecunias exactas a debitore retinebit proprias. Unde apparet, procuratorem talem cum nostro nomine ageret, non in rem alienam, sed in rem suam constitutum fuisse, cum omne lucrum quod ex debito exegerit ei cesserim. Hoc ideo excogitatum est, ne, ut supra diximus, talis creditor intrudatur debitori, quem ille pati nolit. Duplex genus cessionis est, *cessio activa* et *passiva*, ut cum recentioribus loquamur. Cessionem activam

absolvimus; cessio passiva tunc intercedit, cum debitor peregre profecturus debitam a se pecuniam apud alium quemvis deposuit, eo consilio, ut ille solvat, si interpellatus a creditore fuerit. In utroque genere cessionis triplicis generis personae agunt: Cedens, Cessionarius, Debitor cessus.

Eadem theoria quam in aquirendo rerum dominio exposuimus adquisitioni obligationum (cf. Instit. III. 17. — 29.) potest adaptari. Adquirimus itaque obligationes per servos vel per filios nostros. Quod vero procuratorem adtinet, scimus ex Gaii Commentariis (IV. 82.) non licuisse olim quamdiu legis actiones in usu erant alterius nomine agere, nisi pro populo et libertatis causa. Per servos et filios familias repraesentamur in judicio quo ad obligationes sic dictas activas, nunquam vero quo ad obligationes dictas passivas. Quapropter adquisiisse tunc per servum vel filium dicimur, si ex adquisitione illa lucrum nobis cedit; nam si aliter illi se obligaverant, non tenemur (Hugo R. RGesch. §. 128.). Cum obligationes dividi coeperunt in civiles et naturales, licuit per liberum hominem, id est per procuratorem, eas adquirere (fr. 13. §. 25. de Act. emptvend.). Omnia haec admodum obscure exposita sunt in Pandectis, quia cum vixerunt JCti, quorum opera excerpsere compilatores Digestorum,

Nie wolno było również cedować długu osobom mocniejszym zamiast osobom niższego stanu. Jeżeli cedowałem moją obligacyą, tylko, gdy była ważna cessio, o ile za nią rzeczywiście zapłaciłem; zbywając z niej rzeczy wracać mi effectuować, podług lex Anastasiana c. 22. 23. C. mandati.

† iżeli wyiedram: nic nie ustawiam dla wprowadzenia innym niewolnikom. — Ale hoc quidem certum est, tunc demum locum esse actioni de in rem verso, cum servus eo animo fuit ut domini negotium gereret fr. 7. §. 4. fr. 10. §. 1. D. de in rem verso.

† iżeli dam niewolnikowi memu funt na handel na ięgo imię, kiedy rzbankrutuie nie iestem obowiązany płacić, tylko te funty dana, za które wziął credit. Prawo nowe stanowiło, aby wszyscy właściciele za inne zaciągnęli. Prætorowie ustanowili, aby wszyscy w tem razie actio tributaria mieli i inni creditores, ażeby ich wszyscy pokrzywdzali.

‡ 4. Commentatio ad l. 32. pr. §. 1. D. de peculio, autore Frid. Ludov. Keller Gottingæ 1822.

differentia illa, de adqusitione per homines liberos et subditos nobis, non observabatur.

Aliter sese res habet, si homines in potestate nostra obligationem contraxerant nobis jubentibus, tunc enim, licet damnum inde senserimus, obligationem exsolvere tenemur (cf. Inst. IV. 7.). Dantur itaque tunc in nos actiones hae:

1. *Actio quod jussu*, si servum meum debitum contrahere jussero (fr. 1. §. 1. — 6. D. Quod jussu).

2. *Actio de in rem verso* et *actio tributoria* (Gaii Comment. IV. 72. sqq. fr. 1. §. 2. D. de Tribut. act.) si obligatio licet me insciente a servo contracta sit, ex contracta ea lucrum mihi cedit. (fr. 38. §. 20 — 23 D. de V. O.)

3. *Actio de peculio.* Solebant nonnunquam Romae patres familias suis filiis vel servis, praesertim si eos sollerti ingenio viderant, pecunias dare ad mercaturam exercendam, nonnunquam vero iis praedia sua concedere, quae colerent. Cum autem negotia ejusce generis nullo modo recte administrari possint, nisi concedatur illi qui ea gerat quidquid utilitas rei poposcerit facere, itaque pater familias, vel dominus, eo ipso quod servo peculium concessit, videbatur omnia ea se rectihabiturum consensisse, quae ille fecerit. Creditor agere potuit contra patrem vel dominum, actione de peculio, et quidem quatenus peculium

Hoc appellabatur peculium.

patiebatur (fr. 7. §. 1. D. de peculio fr. 9. D. Commun. divid.). ‡Si vero pater fam. lucrum inde perceperat, agebat creditor primum de peculio, postea actione de in rem verso (fr. 1. §. 2. D de In rem verso).

4. *Actio Institoria.* Institorem appellabant Romani quemlibet alicui negotio praepositum (fr. 5. D. de instit. act.). ‡Is qui hominem negotio exercendo praeponit, eo ipso consentit, se omnia debita ab eo contracta exsolvere velle, et de iis se adigi passurum (Gaii Comment. IV. 71. sqq.).

5. *Actio exercitoria.* Appellabatur a Romanis exercitor is, qui navi vel cauponae vel stabulae praepositus erat (fr. 5. §. 6. D. de Oblig. et Actionib.). ‡Dominus navis itaque hoc ipsum, quod supra exposuimus de obligatione ab exercitore contracta, tenetur solvere. ‡Si actionem utram recte consideramus nulla differentia inter illas apparebit, nisi dicamus: primam generaliter in omnia negotia extendi, secundam vero, ad res navales referri. Cur itaque duplex haec actio instituta fuerit, nullam aliam causam invenire possum, nisi hac, priusquam illa recepta fuit, usos fuisse Romanos, ‡et cum illam ad omnia negotia exercenda extendissent, noluisse eam, cui adsuefacti erant, omittere.

I in rem verso inhima natura ferat, ut ne quis ex contractu subiecta suo iuri persona sine suo facto amplius quam ad se pertineat periculum, vel in rem suam versum sit, possit periclitari, facile evenire potest, ut peculio apud plures constituto, quamvis omnes sint de peculio obligati, nequa uno solvente, nisi solidum, quod sibi debetur, creditor accepit, ceteri liberentur, tamen si ad judicium perventum est, vel in locupletissime peculiato servo suam consequi non possit (Keller l.l. p. 63. 64.).

Datam np. niewolnikowi 100 albo pecul; zaciągnął dług na 200, w lemacy trzeci creditor 100; wyjątkowy ieżli się obiera ze summi 100 nikt zarobić niezdoła na hoyżu mowią. — Ceterum in hac actione omnia ad instar liberi procuratoris terminari cum differtia verbis fr. 3. §. 2. D. de pecul. cum maxime comparatione tutoris Tituli cum Tit. de negotiis gestis, inprimis etiam in vtili actione confirmari videtur (Keller l. l. p. 30.) — Cum actionis et de peculio et de

Pretorowy nad sługami

W tym względzie rozstrząsnie na uwagę Lex Rhodia de jactu. Prawa te bardzo chwali Strabo XIV. p. 652. i Cicero pro lege Manil. Tyberyusz wyjątek do Rhodyi Prymian dla spisania tych praw (ex Bosquet Histor. de legislation), tak że gdy dotąd tylko miały powagę wyroku, odtąd powagę pisma- ną. W Pandektach (XIV. 2) mamy nie cały tytuł o tem prawie, ale tylko fragmenta wyjęte z Kodexu. Zobaczyć ten tytuł pytanie: jeżeli okręt gdzie nie zginął, lub z rabowany, lito powrócił zginął? Nie naymniey okręt (exercitor) ten wtaciciele tabuli. — W Pandektach mamy nie tak wielkich fragmentów tych praw LIII. D. Byncherskoeka (Liber singularis ad l. 9. Rhod. de jactu Hagae 1703.) utrzymuie że te prawa za podmuchem Kompilatorów

Szczególniey pan odpowiadał z tego przepisu Pretora: nauta, caupones, stabularii.

Bynkerskoek, professor maymuie się tem wyrazy barbarzyńskie dyalektem Gonsh. Ceni w tytule dowodzi że texty odmienione nie myśli (Themis I. 401. 404).

W przestępstwach handlu tytuł ten trudniłi rozsądzą, obeznay

F zawrzeć nie obligacyi dla trzeciego nie mocna, iż tylko sposobem ubocznym, np. per procuratorem. który na swoie imie zawrze a potem nam oddaie. Smiedzi obligacyi, wypełnić nie mocna, tylko tedy gdy per procur. robiąc tego procuratorem który ma wypełnić. — Albo per novalio.

F w nieobecności pana, czyniąc jego niewolnikowi

F De ejectis et effusis, chociaż mnie nie oblat, mógłby być oblać. Co iest contra? co delict?

† Nunq non una est ac propria quædam actio, quæ-
dò nis genere aliq origine definita, sed adiectio tantum
aliarum actionum et singulariq earum forma, qua-
propter certam debitoris personalem condicionem indi-
citur, ideoq si actione de peculio aliquem conveniri
diceris, prorsus incertum quid aliq indefinitam
pronunciaveris, nisi etiam certa quædam actio, qua
de peculio instituatur, designata erit (Keller de pecul.
p. 49.).

In actione institoria et exercitoria licuit creditori vel me qui institorem aut exercitorem instituerant adigere, vel ipsum institorem. JCti Romeni dicunt tunc temporis *adiici novam actionem* (fr. 5. §. 1. fr. 1. §. 17. 24. D. de Exercit. act.) recentiores vero esse *actionem adjectitiae qualitatis*. In actionibus tam his duabus, quam illis quatuor repraesentamur per alios, quod ni acciderit nulla obligatio ~~erit~~. Obligatio enim tertio non contrahitur, cum necesse sit ut initium sumat ex persona ejus qui contraxit obligationem (fr. 11. D. de Obl. et Act.).

CAPUT XIV.

Ex quibus causis obligationes nascantur?

Ex variis modis obligationes nasci possunt; nascitur enim obligatio, ex voluntate personarum utrinque intercedente ad obligationem contrahendam. Oritur itaque obligatio ex contractu, vel quasi ex contractu, ex delicto vel quasi ex delicto (§. 2. Inst. de Obl. fr. 1. pr. D. de Act. Hugo R. RGesch. §. 127. §. 231. §. 237. §. 363.). Est autem *contractus* conventio de obligatione contrahenda, quam persequi jam olim unusquisque potuit actionibus civilibus. Delictum vero est factum illicitum sponte admissum, in quod jam veteres leges actionem concesserunt.

Quoties de obligationibus ex consensu loquimur, non solum eas obligationes quae ex contractu ortae sunt subintelligimus, sed omnes ex quacunque conventione originem sumentes. Id quoque de obligationibus ex delicto ortis subintelligendum erit, cum delicta omnes obligationes illas comprehendant, quae non solum ex delicto secundun jus antiquum determinatum et coërcitum oriuntur, sed quae ex omnibus illicitis factis deriventur.

Obligationes quae neque ex contractu, neque ex delicto oriuntur, *ex variis causarum figuris* ortae esse putantur; quas in unum reducere non possumus, cum varii generis variaeque speciei sint.

JCti recentiores cum afirment esse obligationes ex contractu et quasi ex contractu, et delicto et quasi ex delicto, putant differre eas ab illis obligationibus, quas ex variis causarum figuris ortas diximus, novaque vocabula quibus illa designent excogitaverunt; dicunt enim deprehendi obligationes appellatas *quasi contractus*, *quasi delictum*. Sed hoc minus recte dictum est, nam si has obligationes ex variis causarum figuris ortas recte consideraverint, viderint, similes eas esse tam obligationibus ex contractu, quam ex delicto ortis. Nihil itaque opus est, ut illas, utpote diversum genus

esse inveniamus, ut omnem rere obligationum causam deroget: (fr. 20. d. de judiciis c. 22. C. de fide instr.) sin vero accuratius notionem enuntant Romani, tunc demum contractum esse negotium dicebant, quando ab utraque parte aliquid est praestandum, aut si definiente Labeone (fr. 17. d. de V. S. ultro citroque obligantur partes. Quod quidem duplici modo fieri potest, nomine (Cujacius Obs. II. 15.) si ex antiquissimis temporibus sola conventione inter partes de aliquo vicissim praestando obligatio nascebatur et singularis exinde convadebatur actio: causa vero sine aliquid praestitam esse, ut alter aliud quoddam praestaret; neque vero jam sunt, quando quis rem alienam ab altero habet, sed tunc demum, quando ad aliud quoddam praestandum exinde tenetur. Ubi vero sola liberalitas unius partis est suscepta, neque contractus neque obligatio civilis inde nascitur; hinc donatio quae Romanis contractibus haud adnumeratur (fr. 17. d. de praescr. verb. c. 17. C. de fide instr.) Bichell. pp 6. 7.

7 A za tém obligatio ex consensu nie tylko iest w ten czas kiedy zachodzi contract, tyli umowa podług dawney formy contractus, ale i w ten czas kiedy umowa iakia kolwiekolwiek zachodzi pactum. Z takich pactów skargi mogą przed pretorem iedli istotnych nie wymagają. Contractum in sensu quidem impropio interdum eam tale adhibemus

I Bo samo rozumiemy przez delictum. Dawniey tylko to było delictum, na co wyznaczona zapłata kara w XII. Tabl. Od czasów pretorów zaś samo to obserwowano co w contractu i pacta.

I Zgoła można powiedzieć: że ile razy nie zachodzi umowa w prawie, albo przestępstwo popełnione w prawie, że zapłata umowa, albo że zabrano do przestępstw. indirecte n. p. de effusis, de pauperie animalis. Że wszystkie nazywaią się ex variis causar. figuris.

7 Quoties bonus regula est: nemini dolus debet prodesse: toties obligatio quasi ex contractu nascitur.

† Głück Tom. I. f. 22. [illegible] ... Tymczasem innymi słowy: wypowiedź ta wyraża że mię Gaius; Dyonizy Justyniana umieszczają rodział Obligacyi ex contract. ex delict. quasi ex contr. q. ex del. to znaczą dwie rożne [illegible] ex variis causar. figuris. Nie ten rodział jest nie na dwoie ... dzielą i rodzielić a nie obligacyi. Gaius, b. fidei (Gaus. Ks. R. Obl. § 101.).

† Jeżeli wola dwóch lub wielu osób ornarona, którą daią, pozwań że umowę zawrzeć umowę, i jednakże powinien będzie tylko jeden cred. jeden debit? Z tak ten jest bo tylko red. z jednej a tylko debit. z drugiej za jedną osobą uważaią się.

† Ten jedne tu ornarzą wolą? Olem nizey.

I są rożnayste umowy, z których jedne są kontraktami, inne nie. Są więc contractus lub pactum, ten nie są obligat.

† Te należą do prawa Narodów

I Tu trzeba dobrze rożróżnić te wyrazy contractus, pactum, obligatio. Wyrazowi bowiem umowa odpowiada, ten nie zawsze, wyraz obligatio. Jak razy ta umowa tylko jest uważana w prawie, że mocniejszy granicą słabszego, chociaż ią spełniającą w obręb prywat. działań, nie jest contractus, pactum, obligatio, jako tylko w dostowa n. p. matrimonium tak uważane jako go prawo zawarcie uważa. Ben. Wurzb. z Liszt. i Gmelt. 1820.

genus obligationem novis vocabulis obvolvant, "cum similes sint, derivatis ex variis causarum figuris.

Consideremus nunc obligationes ex contractu ortas?

Praeter supra propositam definitionem contractus, non inepte dixeris: contractum esse consensum voluntatis declaratum plurimorum, quo consensu, obligationem inter se ut intercedat, indicant.

Unde patet ad ineundum contractum unam personam non sufficere, sed duabus vel pluribus opus esse, quae voluntate sua declarata, inter se de specie obligationis convenerint. Quae declarata voluntas cum ab omnibus requiratur qui obligationem ineant, patet, nisi mutuo consensu inter illas personas intercedente, obligationem fieri non posse. Si aliqua qualitatum hic a nobis enucleatarum deerit, nulla erit obligatio.

Si quaerimus circa quaenam objecta obligationes versari debeant, totidem obligationes inveniemus, quot objecta rerum. Sunt enim *pactiones* vel *publicae* (fr. 5. D. de Pactis), de quibus non agimus; vel *privatae*, et quidem 1, quae ad jus familiarum referuntur, v. c. de matrimonio contrahendo. 2, ad jus rerum, v. c. obligatio de re tradenda, de servitute constituenda, de pignore contrahendo. 3, pactiones de obligationibus contrahendis, de quibus hic praecipue agimus.

Errant recentiores qui obligationem id solum appellari posse dicunt, ad quod praestandum, faciendum, vel dandum, actione cogimur. Quod quam ineptissime dictum est. Quid enim, estne secundum vestram opinionem, homines sapientes, matrimonium similem obligationem Locationi Conductioni? Affirmatis hoc praeclari compilatores Codicis Napoleonei, quibuscum ego non consentio, cum ad mentem Juris Canonici affirmem: matrimonii contracti praecipuam partem esse non carnalem copulam, sed mutuum amorem inter conjuges intercedentem, ad officium utrinque sibi praestandum; ad quod nulla actione me adigi posse, cuique vestrum persuasum puto, nisi sana ratione destituti estis. 24)

Ut autem ad obligationes ex contractu ortas revertamur, observandum erit, esse conventiones, ut cum recentioribus loquamur: 1, *unilaterales*, si aliquis mihi praestare rem tenetur, qualis obligatio in mutuo dando occurrit. 2, *bilaterales*, si tam debitor creditori, quam creditor debitori praestare cogitur, v. c. in emptione venditione. 3, *onerosas*, si tam creditori quam debitori lu-

24) cf. S. Augustinus in c. 3. C. XXVII. quaest. 2. Consensus — cohabitandi et individuam vitae consuetudinem retinendi interveniens, eos conjuges fecit. Individua vero vitae consuetudo est, *talem se in omnibus exhibere viro, qualis ipsa sibi est, et e converso.*

f jednostronna, dwóchstronna

† humanitatis contractus. Vnde obligatio stricti juris
I unicum pactum

rozumiemy obligacyą takową, gdzie iedna strona iest powinowata do odprawowania czego, na które mamy
mieć że ma albo iest zobowiązany z lex, z ratio naturalnie rozumiey, albo z czyna do tychże należącego,
— v. g. że na rzecz moią lub zakupu do mienia. Z takiey więc rozumieć nie może ani też ma żadnego: i
takie skargi idą na fare a to nie gdy certum, tak iż ten który o tey rzeczy z takiey obligacyi albo wyroku
o rzeczy oczywistey albo nie. Pewna to rzecz bona fidei iudicia, mieć iak iż ieden nawza obligacya, w [illegible]
rzeczy wiadomey takiey rzeczy nie ma co do naszych ich z wszystkich nie idzie obligacia wszystkiem. Fare certum,
lecz idzie o incertum, które sędzia wyśledziwszy skarżącym zwraca o tyle za ygnacia, o ile tam interes wchodzi
iż iest odprawowano, (id quod interest) vide Cod. Comod. 4. de Obl. III. 17. Zonara 18. Seneca de Benefic.
III. 7. — Należnie zważamy na to, że wyraz contractus, znaczy zobowiązanie się zobowiązane, gdzie w którym
obudwóch interess, i tylko nie tacznie nazywa się nie stipulatio, expensilatio, numeratio, naturalnie contractus
gdzie iedna strona ma interest. Warne to między sąd. 19. §. de V.S. 31. D. depositi c. 7. C. de Obl. et A. — De
eas vero ma swego iedna tylko dobrodzieia strona w esp. oblig. mieć może.

crum ex obligatione cedit v. c. in locatione, conductione. 4. *lucrativas*, si solum, vel creditori vel debitori, lucrum cedit, v. c. in donatione. 5, *stricti juris*, si actione stricti juris persequi mihi licet obligationem. 6, *bonae fidei*, si ex obligatione actio bonae fidei nascitur (fr. 5. 6. 7. pr. §. 1. 2. 5. D. de Pact.).

Non sufficit ad instituendam actionem de obligationibus, quod in eam ineundam consensimus, sed requiritur causa civilis, sive opus est externa forma, ex qua cognoscere possit judex an negotium contractum sit (fr. 7. §. 4. D. c. 28. C. de Pactis). Fundamentum autem cujusvis contractae obligationis est ipsa *voluntas* quae obligationi contractae adest, quam judex nisi ex signis externis nunquam cognosceret, cum tam debitorem quam creditorem introspicere non possit. Putabant Romani esse opus quadam forma generali sive actu symbolico, ex quo cognoscere queas, obligationem contractam esse. Talis forma erat olim *nexus* et *stipulatio*, verbis solemnibus contractae obligationes. Nec quaerebatur, utrum obligatio haec literis concepta esset, cum jam ipsa expressa verba causam civilem parerent. Talis obligatio appellatur a Romanis *verbis contracta*, a recentioribus vero *obligatio verbalis*. Praeter stipulationem est quoddam aliud, quod justam causam parit: si ex parte alterius, alteri aliquid

datum, praestitumve fit. Talem obligationem appellant Romani *re contractam* obligationem; recentiores vero obligationem *realem*. Accedit *consensus* si v. c. apparet creditorem et debitorem in obligationem contrahendam consensisse, quod recentiores appellant *contractum consensualem*; JCti Romani vero *consensu contractam obligationem*.

Deficiente causa civili non nascitur contractus, sed *pactio nuda*, ex qua agere non possum, cum obligatio eo modo contracta, *obligatio naturalis* sit. Pactio itaque nuda, sive nuda conventio, non parit actionem sed producit exceptionem, cum contra obligatio civilis tam exceptionem quam actionem parit. Sunt tamen nonnullae conventiones, quae licet contractus non sint, tamen actionem pariunt, quales sunt *pacta adjecta*, *pacta in continenti adjecta*, quae ita contractui actionem civilem producenti accedunt, ut accessiones rebus principalibus, quod de specificatione agentes exposuimus. Vocantur autem ideo hoc nomine, quia contractibus civilibus accedunt, v. c. si domum emo possum cum venditore pacisci ut altius aedes extruat; quod pactum adjectum inesse putabitur obligationi consensu contractae. fr. 7. §. 5. D. de Pactis. Pacta autem adjecta insunt contractui.

ineſſe

Sunt praeterea pacta actionem producentia ex

Pacta quæ sunt præter legem contractui dant, ut est, quæ in ingressu contractus facta sunt. np. kupuię łonia i wymyślam sobie żeby mi go odprowadził gnieday, nie może ięg kiem bronić: że kontrakt zachodzi kupna, ieżeli ta jest ieżeli pactum, że o kupno ięgkie strony mogą, o pactum nie. Wyiątkie że pacta wytrzyć nie wolna, znamienite 1ę: 1, pactum reservati dominii, np. gnieday mur, ieżeli wymawiam sobie na ięy dominium, żeli nie otrzymam całkowitey zapłaty. 2, pactum reservate hypoth. ieżeli daię gnieday emu mur, żeby ten był ewonięgy ięy mu wyiąć. 3, pactum protimiseos, (podobne do ięy retractus) że w wypadku gniedawy mnie będzie dane pierwszeństwo w kupnie, którym gniedaż. Jeżeli odrazu nie będzie gniedawy winien mnie ięy nie może; mieni mnie dane ięy retractus. 4, pactum de retrovendendo, (podobne do fiducia) że kupuięy odsprzeda mi mur, za wynagrodzeniem impensa ubi ięy i necessar. 5, pactum additionis in diem, że mi mur wolno będzie przed terminem komu innemu odprzedać, niżeby ofiarowano. 6, pactum commissorium, 7, pactum displicentiæ, że mi będzie wolno zerwać kontrakt.

7. Zazywaią to legitimum iest to samo co mowią niedziałanie. Sher wyraz legitimum
rozumiem czynności zasadzaiące się na lex, uchwale, za zgodą ludu stanowioney,
albo na seymach. Uchwały senatu i postanowienia Imperat. nie odbywały się za
zgodą ludu, więc nie są leges w znaczeniu Rz.

edicto praetorio, et vocantur *pacta praetoria*. Denique sunt pacta producentia actionem ex constitutionibus Imperatorum, quae recentiores *pacta legitima* vocant. Romani illa pacta legitima vocabant, ad quae ineunda formulae quaedam adhibebantur, v. c. si ad donationem stipulatione me obstrinxeram; vel pacta, quae ex XII. Tabularum legibus derivabantur, v. c. pactum de mittendo debitore, si alius eum vindicaverit. Donatio ex constitutionibus Imperatorum valet, licet formulis solemnibus ad eam constituendam donator se non obstrinxerit (cf. Dissert. mea de vita Decii p. 110.). In Digestis itaque legimus: tam Contractus sive illa pacta, quorum origo in antiquo jure Romano scrutanda, quam alia pacta, (sive illa quae ex edicto praetorio sive alio quocunque fonte derivantur) actionibus persequi mihi licere.

Obligatio quaelibet contracta causam habet in exposito consensu nostro, ad pactum ineundum quod contraximus, idque ex signis seu forma externa conspici posse, supra diximus. Qualia autem illa signa esse debeant, cum etiam ipsa signa duplicis generis esse possint, nempe, quibus voluntatem nostram declaramus, et quibus significamus, defuisse voluntatem nobis, id quaeritur? Nec minus quando distinguere possimus,

adfuisse pacto inito tale signum, quo certiores fiamus, de obligatione volentibus nobis inita? Denique quid sit constituendum, ne externa forma contractuum incerta et indeterminata vagetur? Equidem puto hoc fieri tunc posse, si receptum erit, supputatum iri obligationem contractam esse, si secundum certam et determinatam formulam contracta fuerit, at contra nullam obligationem futuram. Nec oportet ut formulam talem legislator praescribat, cum sufficiat ut illa formula usu inter homines valeat, omnibusque probata sit. Nam si legislator contra facere voluerit, idem experiretur, quod experti sunt illi qui verba nova finxerunt, eaque ut in sermone quotidiano homines adhiberent, voluerunt. Formulas tales, et quidem certas et determinatas, ab antiquissimis temporibus Romani habuere. Receptum enim apud eos fuit, si creditor debitorem de contrahenda obligatione certis et determinatis verbis quaesierit, et debitor ei *iisdem verbis* responderit, obligationem contractam esse, nec debitorem excusari posse, obligationem inire noluisse, cum ipsis verbis, ore prolatis, voluntatem suam declaravisset. Id vocatum esse *stipulationem*, dictum est supra. Postea visum est, ut promissiones hujus generis literis exprimerentur, ut etiam oculis quisque inspicere posset, esse obligationem contractam. In recentioribus juris

§ W każdem prawodawstwie które się z ducha narodu rozwinęło, większa część ustaw ze zwyczaju podobni nie przepisów. Reprezentuiący naród nad tém tylko czuwaią prawnicy aby te zwyczaie odpowiadały potrzebie? czy są słuszliwemi? — Lecz przepisywań dla nich formy, iest to samo co nauczań im prawa. Co podobni z przemówienia sędzi iest zwyczajem, nie co z przepisu. Widziemy to w ustawodawstwie nie czynią, nieiaky sto razy przepisuią Gramatyczny reguły, iednako ieżeli się nie stosuią nie rozkazuią używania.

Znakami wiąż zawarkey obligacyi były dawniey res; potem verba które wyrażano później na piśmie, ieżeli li ierd. Odkąd kiedy handel wszerzał się powiązł, przyszedł, że i consensus, iżeby dostatecznym do zawierania obligacyi. Ztąd widzimy że H. były formy na których się obligacye wszystkie wspierały, iak i H. zwyczajny z których powstawały kontrakty, to iest: obligatio ex contr; quasi ex Delicto; ex Delicto; quasi ex Delicto.

Codicibus formula scripta solum occurrit, praecipuaque et solemnis habetur.

Sed quaeri potest, quid tunc fiet, si ad illa solemnia verba pronuncianda coactus fuero? Num etiam tunc de obligatione contracta tenebor? Hanc gravissimam quaestionem recte absolvere non poterimus, nisi paulo altius rem repetierimus.

Obligatio contracta vel statim cum contrahitur ejus generis esse apparet quae exsolvi non potest, vel quae irrita fit posteaquam contracta erat. Si talem obligationem promitto, quam me exsolvere non posse recte scio, de dolo vel culpa teneor. v. c. si ignaro homini rem extra commercium vendo. Si vero talem quae etsi contracta fuit, irrita esse apparebit, distinguendum est 1, utrum id factum ratione physica v. c. si alicui promitto digito coelum attingere, vel 2, utrum ob turpem causam; si furi me socium promitto. Incidunt in haec genera obligationum etiam illae quae turpem causam perpetrandam adjuvant. Omnes obligationes ejus generis, si per stipulationem eas inieram ipso jure valent, nam secundum formulam certam contractae erant, sed per exceptionem perimuntur (fr. 9. §. 3. D. quod metus causa). Si vero non ob turpem causam, sed vi vel metu adactus aliquis se obligaverit, re vera supputanda erit voluntas sese obligantis, sed cum

justa causa adsit, qua judex motus dubitare possit de certa voluntate sese ad hoc negotium obstringentis, videamus quid Romani de hac re statuerint. *Vis* duplicis generis est: 1, necessitas imposita contraria voluntati, majorisque rei impetu qui repelli non potest, teste Paulo (fr. 2. D. Quod metus causa). 2, quae alterum invitum cogere potest ob instans vel futurum periculum (fr. 1. D. eod. titulo). Vim illam adpellant recentiores vim *absolutam*, hanc *compulsivam*. Si illa vis adhibita erit, nulla obligatio nascitur; si haec, dubitari potest num nascatur, quia qui ob metum aliquid voluit, *coactus voluisse* adparet, ut JCti Romani loquuntur. Quam sententiam nos sequimur. Nonnulli citant loca quae contradicere videntur, sed nullam inesse contradictionem ostendimus in Dissertatione de vita Decii p. 92. — 96. Ut paucis hanc rem absolvam, non potest negari, eum qui coactus voluit, teneri de obligatione exsolvenda, sed observandum erit, visum esse Romanis, per exceptionem metui inefficacem talem obligationem reddi opportere, cum obligatio ita contracta, *contra bonos mores* contracta sit (fr. 116. D. de R. J.). Id ipsum dicendum est, si alter alterum dolo adegit ad obligationem ineundam, sive fecit ut ille falsa opinione imbutus libentius contraheret, quam contraxisset, si illa opinione imbutus non fuisset. Etiam hic pro-

7 n. p. Caninus obrubany w Sycylii.

7 n. p. iespem niewidziany do kupna, musz mieć wolnie albo kupno zerwać ob dolum, albo żądać tylko wynagrodzenia o ile obrubany zapłatem

7 Zatrzyme mniemanie może bydź albo 1, w kupioney rzeczy, albo 2, w kupnie samey rzeczy. Co do 1, może bydź zatrzyme mniemanie a) quoad corpus, b) quoad substantiam.

I n. p. naymuię ogrod kwiatowy, gdzie się za większa część znayduie drzewa, lub naylepsze z ieżeli mniey sza część albo drzewka z nienaylepszym owocem iest error in qualitate, ten nie tego rodzaiu który by zrywać obligował.

ferri possit voluntatem ei fuisse obligationem incundi. JCti Romani tamen recte putarunt *contra bonam fidem* tales obligationes esse, ideoque per exceptionem doli removeri debere. Nonnunquam omnis obligatio ejus generis inefficax fit, nonnunquam solum pars ejus, quo casu, recentiores dicunt: *adesse metum causam contractui dantem*, vel: *adesse dolum, aut metum, obligationi incidentem.*

Denique observandus erit, qui etiam obligationem irritam reddit, *Error.* In hacce theoria duplex genus erroris occurrit: 1, error quo *objectum* contractae obligationis vitiatur, qui consistit vel in corpore, si v. c. puto me fundum Cornelianum emere, cum tu fundum Sempronianum mihi vendas; vel error in *substantia*, si v. c. puto eximiae bonitatis fundum a me emptum esse, cum mediocris sit. Quod errorem ~~in substantia~~ adtinet, qui et error in *qualitate* dicitur, observandum erit, esse qualitatem vel talis generis, qualis, si defuerit, pretium rei admodum diminueretur, vel esse generis talis, quae, licet abfuerit, non admodum rem mutat. Si ille adest error, obligatio rumpitur, si hic, salva obligatio manet. Quid autem eximiae bonitatis rem, quidve mediocrem faciat, nullo modo praedestinari potest, sed ex ipsa re et facto de quo agatur, coniciendum erit.

In vasibus aeneis, metalla sunt quae qualitatem faciunt; si itaque puto me aureum vas emisse, cum argenteum emerim, nulla obligatio erit; sed si pignori res datur, cui aliae qualitates atque re vera habeat, insunt, recte pignus contractum erit. (fr. 57. D. de O. et A. fr. 11. §. 1. fr. 14. D. de contr. empt.) 2, error rationi contractae obligationis incidens, tunc intercedit si opinionibus certis ducti ad obligationem contrahendam inclinamur. Hoc si accidit, mei ipsius culpa id factum putabitur. Si itaque quodam loco aedes emero, quod me ibidem habitaturum puto, atque si cognovero falsum me esse meā ipsius opinione, obligatio non vitiatur (fr. 56. §. 2. D. de Cond. indeb. fr. 18. §. 3. D. de dolo). Excipitur, si puto me jure obstrictum, v. c. ex testamento ad emendam rem aliquam eamque legatario praestandam, et postea apparuerit testamentum ruptum; nulla obligatio enim tunc erit, quia error juris adversario meo nocebit (fr. 5. §. 1. D. de Act. empt. fr. 51. pr. §. 1. D. de Pact.). Contrahimus obligationem, vel pure, vel sub conditione. *Conditio* autem est futurus rei eventus, et quidem fortuitus; vel est factum a cujus eventu negotium pendet. Quam ob rem in conditione futurum praecipue obversatur, licet in praesens vel praeteritum conferri condi-

ꝑ n. p. daie mi albo na dant pieniędzy bo się spodziewa że dostanoby w zapław ogiód inny będzie wdzierał w płoty owoc doby. daie mu inny ogiód równey warto ści gdzie nie zad dobre owoce. Pieniądze naymie

ꝑ teraz albo na przyszłość

Jeżeli się daie ꝑ niż

† Lecz kiedy można zawrzeć obligacyą in praesens, za tém zła iest definicya obligacyi, futurus rei eventus? Bynaymniey, bo tu zawsze iest teraznieyszości w teraznieyszości. — Quae cum uno statim perimant obligationem, aut omnino non differunt, ut [illegible]

† Zatore się że przyiaciel moy zostanie konsulem; gdy iuż dawniey umarł. To : nie iest : być nie może. — Ex aequo jure [illegible] [illegible] non [illegible] iam [illegible] [illegible] [illegible] nonnum [illegible] [illegible] [illegible]

† Ie to podziały dalie być mogą

† Romani saepe in testamentis valde stulta scribebant, execrabantur servos et libertos ingratos, iisque restem sparteam et clavum legebant, ut sibi collum alligent fr. 13. D. de adim. leg. fr. 24. §. 0. D. de fideicom. lib. — Widziemy więc z tego wszystkiego 1, że umowy stricti juris ‡

‡ ieżeli ie, z dolus error, itd. tylko przez except. są nie ważne; 2, bonae fidei n. p. consensu contr. są nieważne ipso iure.

† Tem się różni ta obligat. od contractus, że kto zaciągnął przez delict. obligat. musi być naprzód skarżony o to że zaciągnął, a potém o to żeby wypłacił.

I Cóż iest delictum? quod non iure fit; lecz nie zawsze. [illegible] nie które delicta, na które idzie actio rei persequendae (wynagrodzenie uszkodzonej rzeczy, lub iey oddanie), actiones poenae persecutor. (oprócz oddania rzeczy, poniesienie kary, owey pieniężney.). Czasem idzie i na [illegible] [illegible] tylko po [illegible] [illegible] [illegible] kary owey, w pieniężney karze.

[illegible] ad forte in eo consistit, ad dispositionem in
[illegible] quam [illegible] testimonium. Nunquam igitur planiffe, [illegible]
[illegible] quod fr. 120. l. de V.S. et fr. 39. §. de d.R.I. inter se
[illegible] conditionis talem formam,
[illegible] ut nisi certum, id ad praesens tempus exactum, et si partes rei veritatem ignorent. Indeman,
de impl. condit. temp. Marsh. 1070. f 22.

tio possit, teste Pomponio fr. 16. D. de injusto rupto. Dividuntur Conditiones, ut cum recentioribus loquamur: 1, in *suspensivas*, sive conditiones, a quarum eventu pendet, ~~eum~~ utrum obligatio contracta, exsoluta vel non exsoluta, fuerit. Obligationem eo modo contractam *pendere*, ICti Romani ajunt; *impletam* vero eam esse, si factum acciderit; *deficere* obligationem si apparuit ea nec impleta esse, nec impleri posse. 2. in *resolutivas*, sive tales conditiones, quarum eventus facit, ut obligationes contractae resolvantur. Obligationes ejus generis ita ut supra expositae dividuntur in pendentes impletas et deficientes. Quod autem obligationes deficientes adtinet, observandum erit, posse vel ab initio vel postea apparere obligationem contractam fuisse talem quae impleri non poterit, v. c. si aliquis promittere me jussit, digito coelum attingere; tunc obligatio non impleta pro impleta habebitur. Brissonius s. v. *conditio.*

Ex quolibet *Delicto* nascitur obligatio, non quidem obligatio talis quam statim jure persequi possimus, sed nascitur inde actio quam instituere non prohibemur contra delinquentem, ut damnum nostrum sarciat. Non semper tamen delictum committitur, si meum jus laeditur, nam si v. c. Sempronius a Titio domum emit quae mea est, eamque inhabitavit, jus

meum certo laesit, nullum tamen delictum esse commiseum puto. Delictum itaque hoc modo intelligendum est, quo monuimus supra. Potuit autem quadruplici modo jus meum laedi, si furtum, damnum injuria datum, si injuria commissa fuit, et si bona vi rapta habui. Delictum majus vocatur *Maleficium*, quapropter differt delictum a maleficio. Hinc derivatae obligationes duplici modo dividuntur: 1. in poenales, et 2, in rei persecutorias. Maleficium autem tam poenam quam persecutionem rei flagitat. De his omnibus fusius infra tractabo.

Raro in delicto commisso per alios representamur, v. c. nunquam in furto, nam si Sempronius Titium furari jusserit, uterque punietur. Quid tamen, si, inscientibus nobis, illi qui in nostra potestate sunt delictum commiserunt, nonne per eos repraesentari nos putabis? Diximus supra jus nostrum per servum vel filium fam. augeri, nunquam vero diminui posse, nisi scientibus nobis debitum contraxerunt. Quod hic referri non potest, nam ex delicto a servo commisso dominus accusatur. Actio tunc contra dominum servi datur, ac si ipse noxam meruisset. Nam si ita constitutum non esset, contra servum nunquam agere possem. Quod si poenam et rem creditor persequitur, datur actio contra dominum in rem, in poe-

† że iest przestępstwo określone iuż dawnem prawem.

† ieżli maią rzec kto sfałszował † sfałszował mnie /amego.

I Ten ią różni: że kardo delictum przytaczone oczywiście za pomocą gwałtu rozia się maleficia. n.p. rabunku. Tu kwestyia, żebym nazwał o uharanie za kradzież, lecz za maleficia. muszą, bo na ten przykład Rzym.

† kardy za swego niewoln. odpowiada, za syna

Tu miała poliżyła Kr. wielkie pole do obrachowania, iak to się ma z Candim pekarete. Jednakże trzeba wspomnieć, że taka servitus (nova datio) bardziey była pozorna, bo ieżeli fil. fam. a podług Inst. (§. 3. J. de nox. act.) nawet na wolnych odrobit swoie, za winy, musiał będzie uwolniony dł. R. et M. C. II. §. 3.

I Jeżeli n.p. ieżeli sąd między nami sprawę rozstrzygnie, iest obl. sublata ipso iure; ieżeli na mieyce cyrkuły obl. stanie naturalis, będzie exept. ieżeli umowa między Deb.: i cred. zapadnie o umorzenie obl. będzie liberat. ieżeli reputata gotowa solut. Jednem słowem wszystko można reduk- wać na wyraz solutio; iakim kolwiek sposobem zaspokoiona będzie obliga- cya. Jednakże przez solutio rozumiemy wykonanie ieżeli między.

nam vero contra eundem ita, ut, si velit, servum suum poenae dedat, quod appellatur *noxae datio.* Omnes autem noxales actiones caput sequuntur (Gaii Comment. IV. 77.), Niebuhr l. c. p. 5. 6. T. II.

CAPUT XV.

Obligatio contracta quomodo dissolvatur? Inst. III. 30. Gaius III. 160. 161.

Non solum si obligatio contrahitur, sed etiam si dissolvitur, diversi juris esse apparebit ac Dominium. Dominii enim ea natura est, ut quanquam dissolutum est per venditionem, naturam suam non mutet, licet ad aliam personam, quam eousque fuit, transferatur. Obligationes contra cum dissolutae sunt, statim perimuntur (cf. Inst. III. 30. Hugo R. RGesch. §. 129. §. 131. — 133. §. 364. 429.).

Solvitur obligatio vel *ipso jure* vel *per exceptionem*, vel, ~~ut verbo technico utar~~, *liberatione ab obligatione* dissolvitur obligatio (fr. 47. D. de V. S.), vel *solutione* dissolvitur obligatio. Utroque modo obligatio soluta, ipso jure dissoluta putatur. Verbo tamen solutionis saepius de ipsa numeratione pecuniae ad debitum solvendum utimur.

Dissolvitur obligatio, 1, ipso debitore agente sive debitum praestante quod *Solutio* vocatur,

et tunc obligatio ipso jure dissoluta esse dicitur (Gajus in Comment. III. 168.). Solutio autem nisi ab ipso debitore praestari non potest, et quidem eadem quantitate et qualitate qua praestitum erat. Cum tamen aliae obligationes sint, quae nisi a debitore ~~recte~~ non praestentur aliae vero ejus generis, quas, qui praestiterit, parum faciat itaque videre licet, esse obligationes, quae etiam ab extraneo recte solvuntur, adeo, ~~quidem~~ ut etiamsi nolente vel nesciente debitore, recte dissolvantur. Quid tamen potestne idem de creditore dici, nempe, ut nolente eo vel nesciente debitor sit liber, si alium debitorem substituit creditori? Quod affirmandum est, cum debitori concedatur, si creditor debitum oblatum accipere recusaverit, pecuniam obsignatam in judicio deponere, ut ipso jure liber sit, nec jam usuras ab eo inde tempore solvere cogatur. Solebant homines apud Romanos, cum debitum contraherent, tertium aliquem adductum, qui *adjectus solutionis causa* vocabatur, obligare ad debitum id, quod contraxerunt, exsolvendum (fr. 106. D. de Solut. et Liberat).

2. Solvuntur autem, vel solvi possunt, obligationes eo modo, quo contractae erant, cum nihil tam naturale esse visum sit Romanis, quam eo genere quidque dissolvere quo colligatum est (fr. 35. fr. 100. D. de R. J.). Cum

Pod ogn wyrazem solutio, rozumie wszelkie <u>mianowanie</u> obligacyi, iakiego kolwiek bądź rodzaiu, gdy idzie o rozpoznienie obligacyi odpowiadaiące iey wartości

Nie potrzeba koniecznie areby płacono pieniądze za rzecz, lecz dobrą wiarą rzecz za rzecz.

Obligacye ex delicto lub ex malef. tylko przez osoby zupełnie rządz lecz obl. mogą bydź umocnionemi. Tu więc <u>sam</u> <u>debitor</u> działać musi.

Wtenczas sam sąd będzie debitorem.

Z tego idą przekonywamy że debitor mogł sobie wybierać nie tylko samego creditora do odebrania należytości. Jeżeli kto za mnie zapłacił, mogłem nawet zagranicznemu zapłacić nie w prost creditorowi. — Ponieważ jednak wiele na tem zależeć może, kto mi wypłaca za obligacyą i iako? dla tego radzi Justynian przy zawarciu obligacyi stypulować sobie kare na przypadek, gdyby kto inny, lub nie w tym sposobie iako radzimy, wypłacił nam obligacyą 4.7. J. de ~~duob~~ Verbor. obl.

Jeżeli komu donacyą uczynię może obligacyą wypłacić, wyjąwszy ieżeli mi iż
dawnię, czyli donacyą uczyni ze strony swoiey. Jeżeli zdrowiu komu obliga-
cyą, czyli porwolę, areby iako prokurator klaryst Turnikami w moim
imieniu, nie mogę na powrót otrzymać tychże pieniędzy od niego chyba
ieżeli mi iuż nie vtrzepi pmer cessio, t. i. zdrowiu mi również dług
swoy u kogo innego; lub ieżeli dla mnie nie zrobi donacyi.

Forma generalna zawierania obligacyi bywa w prawie niemiec. Hiszp. prawa Ks. 5 ti-
pulat. w nayprzód bywało scripturą w nayprzód bywało nexus, lecz iuż również od
stipulat. ze pmer formalit. powinien był creditor vspierać swoię wiarę iż na
prawie w przysłudze 5. prawdą i 6ta bliżey mogę tym matt. Tym sposobem nabierał
iako nayuiększey pewności na Turniku, bo to stanęło za wexel. Tymże sposobem
mniemał się debitor uwalniać (per acc et libr.). Potrzeby wynalazł formułę Aquil. Gallus,
przez które wszelkie obligacye znosiono (stipul. Aquil.).
Sprawcie kto może interessa (negot. gest.) czy mam tabre i iego sprawować?

Daię, czyli pozwam komu pieniędzy; uważaiąc go od oddania, to zowie się remissio.

itaque verbis vel literis debitum contractum fuit, potest verbis dissolvi, interrogante debitore et respondente creditore, ita ut in stipulatione id factum vidimus. Id appellabant Romani *Acceptilationem*, (Gajus in Comment. III. 169.) cum ⌈ ~~debitor creditorem interrogaret~~, num debitum acceptum habeat. Idem observatum est, in *donationibus* et in *cessionibus in solutum*.⌋

⌈ creditor debitorem interrogaret: num ferret acceptum? atq hic rursus creditorem.

3, est etiam alia species imaginariae solutionis *per aes et libram*, quod et ipsum genus certis in causis receptum est: veluti si quid eo nomine debeatur, quod per aes et libram gestum est, sive quid ex judicati causa debitum sit (Gaii Comment. III. 173.). ⌈Quonam autem modo obligationes consensu contractae dissolvantur, ex ipsa natura rei adparet. In obligationibus ex variis causarum figuris,⌋ nec minus ex delicto et maleficio ortis, locum id non habet, ridiculum enim esset furtum furto luere velle. Quaeritur autem, num in obligationibus re contractis idem observatur? Quod negandum est, nam si mutuam pecuniam acceperam, non necessarium est ut debitum luam pecunia mutuo data, cum quaelibet solutio debiti sufficiat. Quid itaque, si eam pecuniam creditor debitori remittere ⌈vult? Tunc pactione de hac re inita sese liberabit⌋ ~~quo casu obligatio ipso jure valebit, sed, per exceptionem pacti, debitor sese tueri poterit, si~~

~~creditor hoc remissum debitum repetere voluerit.~~ Unde adparet, quamlibet obligationem posse tolli ~~vel Contractu, vel~~ pactione.

4 Tollitur praeterea obligatio *Novatione*, (Gajus in Comment. III. 176.), quae quid sit, supra exposuimus. Plerique tamen recentiorum verba illa non intellexerunt, cum dicant: semper intercedere novationem, si obligatio nostra in novam obligationem, quae ab hinc inde tempore currat, mutatur. Sed secundum eorum opinionem si conductori locator rem furatus fuerit, per novationem semet exsolvisse videretur. Verba itaque illa Ulpiani de novatione ita intelligenda sunt: quamlibet obligationem posse mutari in obligationem certa formula praeditam, qualis stipulatio et obligatio literis contracta, est. Si itaque ex variis causis debitor mihi tenebatur, potui per novationem id mutare in obligationem ex stipulatu. Mutatio obligationum eo modo illis praecipue commoda erat, qui ex variis causis sibi competentes obligationes in unum redigere volebant, ut eo facilius, in stipulationem mutatas illas obligationes, per acceptilationem peremerint. Itaque quod mihi ab aliquo debetur, id si velim tibi deberi, opus est, ut jubente me tu ab eo stipuleris; quae res efficit, ut ille a me liberetur, et incipiat tibi teneri (cf. Gajus in Comment. II. 30). Dicitur nonnuquam novatio *expromissio*, minus tamen recte, cum

Ex-

Zamiana iednej obligacyi na drugą zowie się ~~obligo~~ novatio, lub zamiana obligacyi iednej na iedną obligacyą n. p. mam obligacyą naturalną i cywilną ażydrie wynoszą 100; mowy mi wiadomo na u mnie obligacyą cywilną wynoszącą 120. Ja z mowiąc dwoiko obligacyi robię iedną i dopłacam 20.

Nie każda obligacya prze obligacyą inną zaspokaia czyni novacyą

Do ważności do tego bytu prawdziwą novatio, aby rozdrobnione obligacye połączyć z formalnych przyczyn w iedno zebrać, w formę generalną, stipulatio; dla zniesienia tych formy prze formę innę generalną, umowienia, czyli przez acceptilatio.

Może nawet i w tenczas nastąpić novatio, kiedy stypuluię sobie od kobiety 100, ieżeli za niedługi mego lub opiekuna warna iest stipulatio. Umawiam się z creditorem moim, i przekazuię mu debitorkę. Creditor powinien z nią zawrzeć stipulacyą na nowo i to w przytomności opiekuna, inaczey trwaią z vpada alboviem obligacya u mnie ~~to~~ novatio.

Ile razy zachodzi novatio taka, że na miesce moie stawiam innego debitora, może się taka novatio nazywać expromissi. Jednakże generalnie nie można iako nazwać novacyi, ponieważ ta zawsze się z temi kiedy mieysce iednej obligacyi nowa zaspokaia.

Zapłaie labire obligacya umorzona, przez opłacenie zemanie prawdziwe albo iż sprawa ma względem obligacyi. Tem samem za prawdziwe zemali, przepłaie nie iako obligacya nowa, ale dawniejsza iż obligacya nie umarła, tylko za nowszą ex libris conseq. — Karda libis Constytut. umarła iż za skondemnacyą, lecz nie przeciwnie.

Tem iż rozni od novatio, że novatio staie się za zgodą przed zawionego debitora nowego, gdy czynnością delegowany debitor nie wie że iest debitorem, ani dotychczas nie wyw. mnie iż o tym creditor.

Więc nie może być compensatio między n. a za 100 korcy zboża zabiera mi kto kilka względzie krówa — zaś odpowiada 100 korcom? nie może! Co [illegible] za lecz tylko może iść [illegible] zachodzi [illegible] a to za zgodą obóch. Lecz w ostatnie może [illegible] względzie tylko i wyjaśnia, która iż ocenić nie da. Może więc zatrzymać mnie ciężkie w [illegible]. Dopóki nie zapłaty lecz kompensować nie mogą.

Expromissio sit promissio per stipulationem ab expromissore, id est, novo debitore, data; vel, ut cum recentioribus loquamur, cum sit *stipulatio passiva*.

5. Tollitur obligatio *Litis contestatione*, ~~modo si legitimo iudicio fuerit actum~~; Nam tunc obligatio ~~quidem~~ principalis dissolvitur, ~~incipit autem~~ reus ~~teneri~~ litis contestatione. Sed si condemnatus sit, sublata litis contestatione, incipit ex causa iudicati teneri. Et hoc est, quod apud veteres scriptum invenimus: ante litem contestatam dare debitorem oportere, post litem contestatam condemnari eum oportere (Gajus in Comment. III. 180.).

6. Tollitur quoque obligatio *Delegatione*, si creditorem meum alii delego ut ei, ex sua re, debitor delegatus solvat. Delegatio ejusmodi appellari potest mandatum, cum alii mandem ut creditori meo exsolvat.

7. Nec minus *Confusione* obligatio tollitur, si creditoris mei heres factus sum.

8. Item *Compensatione* obligatio tollitur, si creditoris mei debitor fio; qui ex alia causa debitor meus est. Hoc tamen tunc accidit, si ejusdem qualitatis et quantitatis obligatio inter nos intercessit, v. c. si de re sic dicta infungibili creditori meo teneor, qui aeque de infungibili mihi tenetur. Sin minus debitum ~~me~~ ex alterius parte adest,

alter pro parte debitum excedente tenetur. Obligatio hoc casu non tollebatur olim nisi per exceptionem, et quidem per exceptionem doli, qua repellere poteram creditorem meum, cujus ego
4. ipse creditor evasi. Justinianus (c. 14. C. de Compens.) statuit: ipso jure per compensationem obligationem tolli ~~posse~~.

9. Tollitur obligatio *Praescriptione*, ut supra dictum.

10. Tollitur denique obligatio, et quidem ipso jure, per *Rem judicatam* et *Jusjurandum*. Tunc per exceptionem rei judicatae ab obligatione liberor, salva tamen naturali obligatione. Quod si juramentum de obligatione ~~mihi competente~~ debitori ~~meo~~ defero, isque juraverit, tam civilis quam naturalis obligatio perimitur, quia juramentum deferens, jam eo ipso consentire videor me velle obligationem meam perimi (§. 4. Inst. De excep. fr. 2. D. de Jurejurando). Perimitur autem ideo naturalis obligatio, quia jusjurandum est juris Gentium, cum apud omnes peraeque fides servetur, vel servari debeat.

~~CAPUT XVI.~~

De re contracta obligatione.

Theoriam obligationum varii vario modo recensere solent. Equidem optime facturum me ra-

§. 1. confirmatus enucleatus, quos primum enucleari necesse est. § 344.

Dodać wtrzeba: 11, oblatio et consignatio rei judicialis, kiedy wpadnie pod sąd Debitum, a nie płacic jmć. 12, rei indebitus, jeżeli winien bytem rzecz oddać a za jmcz pryjaciel zginęła.

Mówiliśmy wyrzej o przyczynach cywilnych tworzących fundament obligacyi cywilnej. Takiemi były verba, consensus, res, scriptura. W verbis rzeczą tu wyraz kontrahków od których z tylko gatunków zależy? Za dicta się prawnicy, niektóry bez tego dania za trzeba zależy od tylko causa civilis która w nadawaniu tych zasad tworzyły obligacye?, inni od tych, z których się natury pokazuje, że muszą inz pred uzgodnieniem prawa cywilnego przystoją obligacyą uważano za ważną jako gruntującą się na jus Gent. n.p. każda obligacya jurydyczna że, consens. Obydwaj gatunki tylko prawnikom ktędzy. Który bowiem?, dowiedzieć może że dawniej Rzym. bardziej zważali na jus Gent. niż civile?. Co zbyteczne, zmieniwszy się pokazuje! Z tąd np. wtrzymy prawnicy, dobyć będzie przykłady z Celsiana i Gaia, najwięcej użytecznej sposoby nabywania dominii jus civile niż jus Gent. oczywiście dla tego że więcej miało waloru nabywania własności prawem zamkniętym niż tam?, lub który dowiedzie który z wspomnionych stron, przedtem lub później nabywał chronologicznie?. czy wynikł nabycia obligat. verbis?, później że? Tego dowiedzieć nie można! A za tem lub dowolnie jest wybierać te lub tamte, albo tego rachuje, jednak: zważając na formy bardziej: ogólne zawiązania obl. dalej mi się będzie nieraz luźniejsze zdawać wynikł od ogólne contr. obl. a później od formy general. verbis, nexus. — [illegible] zdaje się

Fn.p. daie wer na Sąd; ieżeli wy, mam ieść actionem figneratic. wyli pewną abyą pewną formułę podług kśięgi ßławy; tam. cum homine wer iakąś pod warunkiem areby mi dał za to wer inną? Jakie to ieść obligatio? ny Dawnizny?! Jakaż actio?

± Bierni się od medium ßwoiowar to daie się. tak ßama rzecz, i tak ßama się. odbiera. Bierni się od ußurp. i esp.

± ußurp. ieść kahre jeo in re ter na czas długi n.p. do roku. mießiąca. Tu zaś tylko na rzecz ieden, do wyßku pewnego lub wynowáni pewney. Tu należą: Comodans, Comodatar. res comod.

* Quia non ita in specie hoc scholio additum, in aliis in quibus maxime videtur obligari? l. i. ff. de verb. ob. to. w. w. l. 1 re, cujusmodi sunt, in quibus quod utrique illicite actionem do utrique inest. Quid si? l. 4 ff. de verb. ob. ad nummum ex re, quae, ... aliae exceptiones. ... ex causa ... quem obligari? I. in causis II. exceptiones. Sine res actionis ... in causa: conditiones, in causis ... genium, quae sunt ... Gens p. 132. 17.

tus, si eo modo obligationes recensuerim, quo de causis earum (Inst. Capite XIV.) egi, ab illis hanc doctrinam enucleandam ordior, quae re contrahuntur (Hugo R. RGesch. 122 §. 232.).

Contracta autem *re obligatio* (cf. Gaii Comment. III. 90.) dicitur, *si ipsa conventio substantiam capit et necessarium initium ex rei alicujus datione* (cf. Instit. III. 14.). Obligationes ejus generis rursus in tales dividuntur, quae certo nomine praeditae sunt, ~~vel~~ quibus actiones propriae adsunt: atque in illas, quibus utrumque deest; has appellant recentiores *Contractus reales innominatos*; illas, *contractus reales nominatos*. Primum de contractibus sic dictis realibus nominatis videamus.

I. *Commod atum*, tunc intelligitur, *si nulla mercede vel accepta vel constituta, utenda tibi res data est* (§. 2. Jnst. Quibus modis re contrah. oblig. fr. 1. §. 1. D. Commodati). Differt ab usufructu et usu, quia non est jus in re, sed solum jus personae in certum momentum competens, v. c. si servum tectorem tibi commodo (fr. 5. §. 7. D. Commodati). Si itaque possessionem ejus, qui rem commodatam suscepit, aliquis turbaverit, Commodatarius actionem instituere non poterit, quia non ejus sed meum jus laesum fuit, penes quem dominium est. Commodatarius autem tenetur

ut rem salvam praestet, finito momento a me destinato. Quod si non praestiterit, actione Commodati rem meam persequor. Nec minus si rem praestitit deteriorem factam. Quo facto introspiciendum erit, num dolo, num culpa, num casu id fecerit. Si casu facta est deterior, non tenetur, quia casum dominus sentit; sed tenetur de dolo et culpa cujusvis generis, quia ex re Commodata lucrum capit (fr. 5. §. 2. 7. 15. D Commodati). Cum autem Commodatum obligatio sit, adparet, inesse ei debitorem et creditorem; praeterea adparet esse obligationem unilateralem. Fit tamen nonnunquam ut sit haec obligatio bilateralis, si v. c. equum aegrotantem alicui commodavi, isque morbum ejus tollere curaverit, actionem de in rem verso erga me instituere poterit, quae actio dicitur actio *commodati contraria*, ut distinguatur ab actione *commodati directa*, id est illa, quam erga Commodatarium instituere possum (fr. 15. D. depositi). Observandum denique est, Commodatarium nonnunquam pro casu teneri, si v. c. rem in certum tempus sibi utendam datam suo tempore non praestitit. In *certum tempus* autem Commodata res dari debet, quia alias precarium esset. Denique observandum est, Commodatarium rem sibi datam aliis usibus adhibere non debere, quia id faciens furtum usus committeret, praesertim si intellexerit se id facere quod

7 czyli ieżeli ież wyrasa Ulpian, ponieważ mniéj cudzam et diligentiam.

I. Podług tego fragm. może być także ablio comod. contr. ieżeli kto wyrzuci mniéj niż

II. w tenczas zdaie się kto ieżeli wyradzał z przyjaciołmi; np. nieuchronnemi do grobu
nia tub oranie wyzwoleniem kare Dail nazwaniaś.

† Niekiedy n.p. kontrahenci rozporządzają się zarar z narzucha n.p. pignus. Tu niepotrzeba wyrażać iaka res dana rozstata in pignus, ponieważ po umorzeniu obligacyi tar fama res powrócona bydź musi. — Precionie in mutuo, oddaie się tylko tar fama iakości. Dalej więc in mutuum res, wyrazić potrzeba co datem? areby mi n.p. za frumentum nie oddano wosk sprowną część oleiu. — Że więc rzeczy nowsze narzucaią ten kontrakt Mutuum

† Gaius wspomina tex Cornelia, którego przytoczyłem w Hist. p. 73. Za wspana rzeczą biega nie rozwarnie czynionym zaszczeniom. Ktośkolwiek więc do iey granic nie wolno było szczyć za iednego iako za 20000, temu credytorowi który chciał mieć tylko na wsze ieden zaszczonaz linię. — Jeżeliż tym sposobem zaszczył za debitora, tar fama było w dali mu pieniądze na mutuum, ponieważ odtąd ia powinienem był zapłacić. A zaiem kontrakt ten nie mylił rzetem pieniędzy było to pecunia certa credita. Za wchodzeniu zaszczytem wolno mi było albo rem za rem oddać lub pieniądze za rem. Skąd nazywali prawnicy Rz. tarda res na mowę tey wspawy tex Corn. przyrzeczoney pecunia.

dominus si scisset prohibiturus esset (Gaii Comment. III. 197.).

II. *Mutuum* datum est, *cum recepturi sumus non eandem quam dedimus speciem, sed idem genus.* Consistit autem mutui datio in his rebus, quae pondere, numero, mensura constant, velut vino, oleo, frumento, pecunia numerata (fr. 1. §. 2. D. de Oblig. et Act. pr Inst. Quib. modis re contrah. obl.). Substantivum *Mutuii*, quod recentiores finxerunt ignotum est JCtis Romanis, quapropter solum per circumscriptionem res mutuum data exprimi potest. Pecuniam mutuum datam dicebant Romani pecuniam creditam, vel pecuniam certam creditam, vel denique certam creditam. Pecuniam autem creditam dicimus non solum eam, quam credendi causa damus, sed omnem, quam tunc, cum contrahitur obligatio, certum est, debitum iri; id est, quae sine ulla conditione deducitur in obligationem. Itaque et ea pecunia quam in diem certum dari stipulamur, eodem numero est, quia certum est, eam debitum iri, licet post tempus petatur. Appellatione autem pecuniae *omnes res* in lege Cornelia significantur (Gaii Comment. III. 124). Si recte observamus naturam commodati et mutui, adparebit mutuum idem esse quod commodatum, eo discrimine, quod commodatum plerumque circa res appellatas infungibiles versatur. Commodatum ni-

si gratuitum fit, nullum esse diximus; mutuum contra raro gratuite fit. Res non nisi propria commodari potest, mutuum contra etiam aliena re contrahitur, v. c. si alii mando ut pecuniam suam mutuum det, tunc non ille, qui pecuniam dedit, sed ego creditor esse putor. Commodatarius nunquam rem sibi datam in dominio habere potest, in mutuo contra id fit. Cum enim rebus sic dictis fungibilibus nullo modo uti possimus nisi nobis consumere eas liceat, consumere vero rem cum idem sit ac pro arbitrio suo de ea statuere, patet: nullo modo re in mutuum mihi data me frui posse, nisi dominus ejus fiam (fr. 2. §. 2. D. de Reb. credit). Hoc tamen locum non habet quam in iis rebus quae genere non vero quae specie consistunt. Utroque casu duae personae occurrunt debitor et creditor, sed equidem creditor debitoris mei non putor, si ei rem alienam mutuum dedi, tunc enim dominus rem suam vindicabit, quapropter ei, cui rem mutuum dedi, dominium rei me non paravisse videbor, nullaque obligatio inter nos erit. Recte itaque JCti Romani putabant, traditionem dominii similem esse mutuum dationi. Recentiores tamen falso id dictum esse contendunt, cum sibi persuadere non possint, quomodo dominium rei alii obferre queam, cum mihi nullum jus sit, quo se ille, ut rei dominus, tueatur. Quod tamen facile explica-

fr. 18. D. de Reb. Cred. fr. 36. D. de A. R. D.

Ff Jle razy zachodzi res nie subiacens genus ter species, ponieważ można, że debi
mutuum nie może ter comodatum n.p. daie komu pewny gatunek nie niedry, pod wa-
runkiem żeby mi oddał tenże gatunek n.p. medal aieby go sprzedawszy, wyrobił sobie
srebrny naczynie iego.

I Ter ex causa zachodzi dominium na stronie credi debitora, który wziął rem
in mutuum z. Zwykle, zkoli ręce ley rzeczy ściśnienie do natury mutuum. Bo
do pełni rem nie sprawiona nie iest iey dominus, może mu być odebrana ff Lego
do którego iakby ustawnie należy. At za tem mutuum iest to samo co tradicio
dominii. Jeżeli zaś w domin. ter mutuum zamieni się wtapiwszy nie ma za debito-
ra żego, który wziął mutuum, ter iego tylko który mu dał ex rem.

ri potest, si observamus: Sempronium cujus ego pecuniam Titio mutuam dedi, eousque tantum vindicare eam posse, quousque in possessione Titii erit. Nam si Titius eam pecuniam consumpsit, nummos suos fecit, id est dominus rei factus est, cum Sempronius eas jam vindicare non possit. Nec ad rem facit coactum fore Titium pecunias reddere; cum id solum agamus eum *illas* pecunias reddere non posse cogi, *quas* illi dedi, quasque ille consumpserat. Subintelligi tamen debet me qui Titio illas pecunias dederam, bona fide fuisse, Sempronii eas non esse; vel Titium bona fide fuisse. Si uterque male fide fuerat, Titiusque pecunias consumpserat, tunc ei similis esse Titius supputabitur qui dolo fecit quominus possideret. Datur itaque Sempronio actio dicta *condictio* (Gajus in Comment. IV. 18). Quapropter si quis, qui alienare nequit, nummos dederit, nummos exstantes vindicari, consumptos bona fide, condici; mala fide actione ad exhibendum peti posse, dubio caret. Exhibere, autem est rem sistere et praesentiam ejus facere (fr. 22. D. de V. S.). Cum autem supra diximus de nummis consumptis, quaeri potest, quomodo rem exhibeam quam consumpsi? Respondeo: subintelligi debere, me cogi alios nummos ejusdem quantitatis et qualitatis reddere; sed tunc condictione, non vero actione ad exhibendum, nummos me repetiturum. Itaque

actio ad exhibendum ad illum debitorem referenda est, qui cum nummos consumpsisset non habeat unde alios ejusdem quantitatis at qualitatis reddat, quod recentiores *impossibilitatem subjectivam* appellant.

Quaeritur nunc, quomodo theoria Usurarum applicanda sit huic generi Contractus? Visum est Romanis non multum id conferre ad theoriam Mutui utrum Usurae pro re mutuum data solvantur, vel non; putabant enim non aliter usuras currere, quam si per stipulationem promissae fuerint. Obligatio mutui irrita fieri potest ex SCto Macedoniano, de quo supra dictum est in Hist. Juris Cap. XXI. (p. 118.)

III. *Depositum* est *quod custodiendum alicui datur* (fr. 1. D. depositi). Differt autem a Commodato, quia in depositum res data, ut eadem specie reddatur, requiritur. Depositarius itaque sive is, penes quem depositum est, neque possessionem, nisi naturalem, habet, cum dominium penes deponentem sit. Quod ideo fit, quia in Commodato usus rei est, in deposito autem solum custodia rei depositae. Quoties itaque res deposita utenda fruenda conceditur extra regulam id fit, quapropter a recentioribus *depositum* ejus generis *irregulare* appellatur. JCti enim Romani dicebant, depositarium furtum rei committere si re deposita utatur, nolente eo qui deposuerat (cf.

† Jeżeli sobie więc kto nie wymówi usług, nie ma prawa ex mutui dat. dopomi-
nać się u niego o nie.

† od de i ponere. Tam diu hoc crimen vindebatur veteribus, ut de deposito negando cogitantes a diis cum universa familia exstirpatum iri crederentur. — Praterea eos Deum amittere putabant, qui depositum negassent. Quare et Plinius X. 97. laudat Christianos, quod sacramento se obstringant, ne fidem fallant, ne depositum appellati abnegent. Heineс. III. 15. 4. 31.

Gajus in Comment. III. 195. sqq.). Hinc nascitur obligatio depositi, ex qua de culpa lata et dolo depositarius tenetur, cum in Commodato contra etiam de culpa levi teneatur. Distinguunt autem JCti Romani inter *depositum ex necessitate* descendens, quod recentiores *depositum miserabile* dicunt, (fr. 1. D. deposit) si v. c. vel tumultus, vel naufragii vel incendii causa aliquid depositum sit; et inter *Sequestrationem*, quae est rei litigiosae custodia, ita alicui commissa, ut finita lite victori praestetur (cf. rubrica C. de prohibita sequestr. pecuniae). Depositum illud si intercessit lis in duplum crescit, si vero hoc, eadem actio datur quae adversus depositarium. Non tenetur autem depositarius, et nullo quidem modo, si casu res periit. Nonnunquam competit depositario actio depositi contraria, si impensas necessarias fecit, in rem depositam.

IV. *Pignus.* Diximus supra pignus esse jus in re, duplicisque generis si rem opignoratam spectamus haberi, nempe pignus proprie sic dictum et hypothecam. Si accuratius observare voluerimus pignus, apparebit, non solum jus in re id esse, sed etiam, *obligationem*, et quidem *re contractam, quae ut majorem securitatem creditor habeat ei a debitore servanda traditur, ea conditione ut in specie eam reddat*, cum ei satis-

factum fuerit. *Similitudo* itaque quaedam adparet inter *pignus*, *commodatum* et *depositum*, nam pignus datum ita in specie repetimus, ut commodatum, et depositum. Repetitur autem pignus actione pignoratitia (fr. 9. §. 4. fr. 22. §. 1. D. de Pignorat. act.). Creditor pignoratitius tenetur de culpa et quidem de culpa levi, nam utrinque commodum adest tam creditori quam debitori. Contra accidit in mutuo, quia in mutuo neque dolus, neque culpa versatur, cum data res in mutuum non in specie, sed in genere praestetur. Si itaque v. c. pecuniam mutuam accepi, eaque mei ipsius culpa periit, de culpa tali non teneor, quia res haec mihi ipsi periisse putatur, eamque, et quidem in genere, restituere cogor.

Haec de contractibus sic dictis realibus nominatis dixisse sufficiat. Sequitur theoria Contractuum, quos recentiores Contractus reales innominatos adpellant, Romani vero JCti Contractus tales *incertos* dicunt, ut eos ab illis distinguant, quos nonnunquam *certos* vocant (fr. 1. §. 6. D. de Pecun. const. fr. 9. D. de Reb. cred. fr. 18. D. de acceptil.). Hi autem ejus generis obligationes continent, ad quas persequendas actiones certae desunt id est, actiones ex jure civili originem ducentes (Hugo R. RGesch. §. 123.). Quoties apparuerat, esse obligationem

Jest pignus albo speciale, albo generale (cf. supra ff. 296.)

E Albo tu rzecz pignus do contractu re, którego to służy na rozwiązanie jej, za którą ją zastawiono, nie wtedy, do zamierzonych na których mieniach się kontrakty: aniżeliby tym rzecz, albo ci o to rzeczy udzielili obligacyej, tedy ich jurisdictio, sortitionem bytu. – dowodzem tego jest pignus: mowiąc o zastawie własnej, którą jest rzecz oddana: a jednakże mowią prawnicy Dz. ejus rei, de eo pignus contrahi non potest l. 1. l. 2. §. 5. D. de pignorat. act. o Turnebo: bo na co bezpieczeństwo, gdzie jest nikt servitus, która iber wszystkie pignus dotknąć rzeczy zawarte, kontraktu przeciwnego?

§. 3. alii sunt, qui nomine careant ff 364.

Re[illegible]rzem re contracta obligatio, rozumieli prawnicy Dz. contrakt taki, gdzie rzecz pewna ciągu bytu, a gdzie skarga zmierzała do odebrania rzeczy pewnej. Jeżeli zaś skarga nie idzie, lub idzie nie może, na odebranie rzeczy nowej, lecz na odebranie quantum interesse, czyli na incertum; takie contractus nazywa się incertus, jako: karda actio jest incertum (albo incertum stipulamur ff. 45. D. de verb. sig.). Niemy tak podzielił Gaius kontrakty, w których to podziale nie wziął żadnej wzmianki o contractibus innominatis, nie sobie nowej skarżyli. Wiemy tak się nie, albo rzeczy same sobie z rzeczy zdobyć z dworowaniu Leonyan ff. 5. D. de praescr. verb. ff. 19. 5. de pactis. – Wszelka obligacyej jest albo in dando albo in faciendo: rego jest albo czynności rzeczywistowna albo obustronna. Mówi tu Paulus o czynnościach obustronnych: wyliczył 4. główne przypadki, o których powiedzieć może, a których rozumiemy się kontraktami takiemi, które przez actio [illegible], o których [illegible] nie mogą, mocą actio [illegible] się nie [illegible] mowi [illegible].

§. 4. quando similes

Powiedzieliśmy w I. części, że actio nasz. nabiz, zawiadz w innych, widzieliśmy [illegible] lub actionez się pactum przeciwne, jakiemu na [illegible]. Co do ostatniego się actio to wiemy że nia jest najdawniejszą z actiones, które się w Edycie [illegible]. Wyzwolenie się morna powiedzieć natrafiło w czasach między Augustem i Hadrianem, [illegible] Ciant Strzelno od Chrześcijaństwa zgodnie prawnicy, którzy w pismach swoich bardzo [illegible] I. 22. VIII. 14.) [illegible], do wyzwolenia

I More bydź acer dana, a iednakże nie zachowdic kontraktu żadnego wspomnienia

ℱ W tym fragmencie Paulus z rozległego dziwnego przypadku całą tę wyprowadza teoryą. Wspomina Paulus: ieżeli tego mowy naturalny żeglarz u ciebie w niewoli a twoy u mnie, i ieżeli umowa zaszła żebyśmy iuż na wolności wypuścili, a ty nie wypuścisz tego, iakoż tu będzie obligat.? Tu mówi Paulus bydź mure albo:

ℱ Jeżeli debitor nie dotrzymuie kontraktu, skarżę się act. causa data causa non secuta, a skarżę się nie to o oddanie tego nowy, albo o wydanie mi tey obligacyi zaszłą umowa

I Gdybym dał pieniądze areby on dla mnie wygnał bydlęta locat. conduct.

ℱ Dla tego dodaie potrzeba: obligo indirecte, ponieważ w przeciwnym razie bydlęta locat. conduct. np. wygnie on w tym zamiarze, areby mi z zasług wynagrodzonym było. Gdybym to wygnał umówiwszy się o nagrodę bydlęta loc. cond.

ier nayczystsze iż, dawniey nazwane varcy actio, extendowaney do actiones bonæ fidei, na ięzyku nasz. Actyk za ich czasów Panda, iuż przestrzenie wyrazow actio nazywaią verbis, albo skargi nowowieczey, do wszystkich actiones bonæ fidei, zastosuymy to do tych nazwisk, które otaczaią te osoby maią do siebie prawo zapozwania iż o zapłacenie, ale prawo nie gruntuiące się na contractu rei.

Jeżeli komu nie ieden daie, niże daię albo w iakim celu, żeby ią, które zatrzymał, bez żadnego zato dla mnie nastąpienia, (donatio). tub, daię żebym ią zato odmiał, np. daię pieniądze żeby uczynił mi niewolnika. Donatio więc nie ma wtobie nic obligatoryinego, czyli nie iest bezwarunkowa: ale obligatoryinem iest dania albo mowa, albo dania ob causam. – Jeżeli daie nie w takim zamiarze, zatery od drugiego myślę to, myś tego, tub nie: że żeli przyimie a wiedzą że nie vskutecznia tego, co przyimuiąc przyrzekł, mam prawo odstąpić od mego zamiaru i odebrać nazad; tub ieżeli raz w takowym miał vskutecznić przyrzekł, i wtedy mam prawo odebrać; ieżeli ieszcze nie vskutecznił mogę ied rzesem odebrać? ie mogę iak tylko w przypadku tym, ktoby drugi niebył dla tego nieskutkował, żeby oddał, np. ieżeli wziął pieniądze żeby vczynowiony był niewolnik, bo ieżeli chciał do tego niedoszedł wynagrodzony bydź musi, ale zmusić mię żeby był ów ten vskutecznieny przyrzeczy nie ma, bo przy vczynowieniu takim nie on iest interessowany, ten ia. pr. I. D. qui bine manum tr. I. D. de per. et port.

Z całey tey dedukcyi mieniemy nastąpuiące iż: 1, że re contracta oblig. nie dzieli się na nominati i innominat. podług prawa Rzym. 2, że dań narzuca ius revertendi, nie iest prawem właściwym contractom bezimiennym, mogą dawcy odzdrzeć przez polubownie od zawarcia pactum odstąpić mogą, o wadliwych bez zawarcia bydź mogą. 3, że contractus incerti się nie stał bierze nazwisko że nie ma pewnego imienia, bez że idzie na quantum interesse, o czym incertum. 4, że nie można wstrzymać się przez przysięgę verbis nazwiskiem interesse dochodzimy.

ad aliquod dandum vel faciendum, praetor actionem praescribebat, qua repeteretur obligatio. Quapropter ejus generis actiones vocantur *actiones praescriptis verbis*, vel *actiones in factum*. Unde apparet contractus incertos tunc intercedere, si aliquid vel datum vel factum sit, vel cum dari aut fieri debeat. Videamus qui praecipui casus sint, ex quibus obligationes tales oriuntur (fr. 5. D. de praescr. verbis).

1. *Do* ut *des* (fr. 5. §. 2. D. de Praescr. verb. fr. 7. §. 2. D. de pact.) tunc accidit, si alicui rem meam dedi ut mihi aliam det. Obligationes ejus generis ex variis causis oriri possunt, praecipua tamen earum *permutatio* est, sive, ut recentiores ajunt, Contractus permutationis.

2. *Do* ut *facias* (fr. 5, §. 2. D. de Praescr. verbis) si alicui rem do, ut aliquid agat, obligatio in faciendo consistit, v. c. fundum meum Sempronio obfero, ut domum mihi aedificet.

3. *Facio* ut *des* (fr. 22. D. de Praescr. verbis) si aliquid faciens, alium cujus causa id facio, ad certum aliquod dandum obligo.

4. *Facio* ut *facias*, si pro alio faciens, eum obligo ad aliquid mea causa faciendum (fr. 5. pr. §. 4. 5. D. de Praescr. verb.). Quando et ob quas causas supputetur culpa, sat superque

supra disputavimus. Quod vero attinet illum casum, qui circa permutationem versatur, apparet de culpa levi tam creditorem quam debitorem teneri, quia lucrum uterque ex negotio quod agatur capit.

Multi recentiorum dividunt obligationes reales innominatas in contractus reales *regulares*, et *irregulares*. Dicunt autem contractus reales irregulares tales esse quibus certa nomina non sunt, reliquos vero quibus nomina adsunt regulares dici, qualis est: 1, *Permutatio*, cum res pro re, corpus pro corpore datur, nam si pecuniam pro re dederim emptio venditio esset (fr. 14. §. 7. D. de religios. et sumpt.). 2, *Contractus* sic dictus *aestimatorius* si certo praetio constituto rem alii vendendam do, ut vel rem ipsam vel pretium mihi nobis pro re acceptum reddat (fr. 2. D. de Aestimat.). 3. *Contractus Suffragii* si pro auxilio et patrocinio honorum adipiscendorum, me adjuvantem remunerari promitto (cf. Brissonius s. v. *Suffragium*). Hi tamen qui tales obligationes contractus esse dicunt, id observasse non videntur, eas, si naturam et indolem obligationum spectamus, contractus non esse. Permutatio enim nihil nisi ipse actus rem permutandi est, qui tunc primum naturam obligationis induit, cum res ad finem perducta ~~fuerit~~ est, ante perfectum vero illud negotium nullam obligationem inter-

† innominali

I † że cena ustanowia sprzedający, co nadto więcej więcej do niego nie należy.

Jus provenientes zakazy od iednej strony, lub stron obydwóch. Nie może mnie zdenerwować zniewolić do zerwania kontr. przez jus provenient. kiedy do tego uskutecznienia pewna przedsięwzięcia kwoty, żeby wynagrodzenie mi wynosiło mniey niż dochodzony interes.

Lubo consens zachodzi we wszystkich kontr. iednak, gdy tam przez zerwanie formalna, czy ogólna czy szczegolna, nadaje dysponuje kontrahentowi, tu zaś żadnie consensus, mówiemy zmieto: że zgoda (consens.) iest podstawą tey obl.

Że mogły być te obl. zawierane za pośrednictwem naszych, kiedy za wiadomością nas. Bo. z dalekich od siebie mieszkali. Przedsiębiorstwa nas zawiadamia tylko kontr. kiedy nas iuż na tio. Do zaciągnienia w Rzymie lub przedaży jakiegoś przedsięwzięcia, używano nayczęściey w Rzymie bankierów (argentarii). Osoba taka nie może być uważana za fakt. i ponieważ kupujący lub przedający nie miał do czynienia z faktorem takim bankierem, a nie z osobą której dobra przedawano, lub dla której kupowano. (Cicero pro Cecina 6.). Zachodzące czasem lub sprzedaż zapieczętowat bankierowi swoiey księgi ze zapłacono (expensilata et acceptata pecunia). Księgi tego albo

cedere. Id quoque dici potest, de contractu aestimatorio et suffragii. Cur itaque has obligationes non referant ad contractus incertos, non video.

Observandum denique est, obligationes incertas, eo differre ab obligationibus certis, quod saepius ab ipsis contrahentibus pendeat, velintne, nec ne, obligationes ratas esse, vel ab his contractis discedere. Id appellatur in Jure Romano *jus poenitendi*. Concessum itaque est, tam debitori quam creditori, recedere ab negotio contracto, modo ei, cujus intersit, satisfecerit, de damno quod inde vel sensit, vel sentire potuit (fr. 3. §. 2. fr. 5. pr. D. de Condict. causa data).

CAPUT XVII.

De obligationibus consensu contractis.

Consensu obligationes, ex quibus causis fiant Gajus in Comment. III. 136 sqq. et in fr. 2. D. de Oblig. et act. exponit. Ideo autem istis modis obligationes dicuntur consensu contractae, quia illi qui negotia talia gerunt ad ea contrahenda consentire dicuntur. Unde inter absentes quoque tales obligationes contrahi possunt, veluti per nuncium (cf. Hugo R. RGesch. §. 236.). De his singulatim videamus.

I. *Emptio Venditio*, obligationes sunt *in quibus contrahendis de pretio convenit.* Scimus esse bilateralem talem obligationem, quia duae personae occurrunt, quarum altera *pretium dare* promittit, et haec vocatur *emptor*; altera vero *jus suum* quod in rem ei competit in alium *transferre* se obligat, et haec *venditor* vocatur. Pretium quod ob contractas ejus generis obligationes praestatur, nomen dat huic obligationi, quia si nullum praestitutum esset, ~~pretium~~ permutatio vocaretur, cum illa, ut eleganter JCti Romani observaverunt, nulla re nisi pretio ob rem prestandam dato a venditione differat. Eam autem naturam emptionis et venditionis olim fuisse; videre licet ex illis Homeri locis, quae Paulus (fr. 1. D. de Contrah, empt.) citat. Emptio non solum ad jus rerum referetur, sed etiam ad jus in re, v. c. servitutem, emphyteusin et id genus alia. Neque solum illas res emimus, quae praesentes adsunt, vel quae cum eas emimus in rerum natura sunt, sed etiam res futurae recte emuntur. Talium rerum duo praecipue genera occurrunt: 1, *emptio aleae*, vel *spei*, quae obligatio ejus generis est, quae licet ex eventu futuro initium capiat, tamen emptor semper cogatur pretium restituere, etsi falsus fuerit quo ad quantitatem et qualitatem obligatio-

ſpiżarnego dawał obydwom ſtronom. Jeżeli za kozią zginętą kupuiącemu lub ſprzedaiącemu że zapłacono i zakwitowano, był ieſtem dowód w złym bankiera. Cicero l. c. Tak iako dziś u Notaryuſzów. — Wszyſtko to ieſt in commer. ſprzedawaném i kupowanym będą może. Podług nowszych uſtaw Cesarſkich nawet res Divini juris, jeżeli Rząd na to zezwoli. — Policyjne prawa zakazywały ſprzedawáni purpury, iedwabi, broni, dla barbarzyńców. —

† Nie koniecznie ieſt areby zaraz całkowicie zapłacono, doſyć ieſt dáć zadatek (arrha); ieżeli zdrada nie złamie kontraktu ſpełnienia kontraktu; ale jeżeli kupujący odstąpi utraca zadatek; jeżeli ſprzedaiący podwoyny zadatek płaci.

† Homer nie mówi kupuie za pieniądze rem; ale: kupuie rem za rem.

† kupujemy więc nie tylko dominium rei ale ius in re.

† Lex Zilia, Publicia et Cornelia Hiſpon. pp. 72. zakazała grać o pieniądze, przy tém nie zerwała złych skarg ież nie grał był infamis, lub ako zarwoząk w ſwoim domu, chociaż mu ako złodziei nie było ſkargi w innego iako gra; znany tu los złe.

† Jeretli w dém mowà wina n-p. do rybotowu nie dobrych sieri biorą, morna mie, skarżi de dolo lub culpa lata.

† a za dém wonica od emptio spei, że tu nowr widzą, lecz nie powny iestem iey qualitas i quantitk. n-p. zboża na pnin.

† morna mnie nizo skarżi dla nego niewłasnoii sprzedatem

nis; quia debitor et creditor obligationem talem ineuntes nihil aliud egerunt, nisi ut alter alteri suum jus cederet (fr. 8. pr. D. de Contr. Empt. et Vend.). ℱ 2, *emptio rei speratae*,] cujus obligationis objectum sunt fructus, quos tunc ex re percipere non possumus, cum fundus in quo nascituri erant ex rerum natura disparuit; vel, cum ratione physica, v. c. grandine, corrupti fructus sunt. Si illud adest, non cogor emptae rei speratae ve pretium restituere; si hoc, id tantum solvam, quantum apparebit ex fundo illo me percepisse; accidit enim casus cui resistere non potui (fr. 8. §. 1. D. de Empt. Vend.). Convenitur autem venditor de re vendita actione empti, emptor vero actione venditi. Convenitur autem venditor ut rem tradat| Olim cum distingueretur inter rem in dominio et rem in bonis, traditio rei in obligationibus hujus generis ~~in primis~~ observabatur; cum in venditione necessarium non sit, ut rem, quam vendidi, in dominio habeam. Emptio enim et venditio admodum circumscripta esset, si ad eas solum res, quas in dominio habemus, referretur. ℱ Cum sublata esset differentia rerum mancipi et nec mancipi, sola traditio ad rem emptam in dominio habendam sufficiebat (fr. 25. §. 1. D. de Contrah. Empt. vend.).

Ut autem theoriam de dolo, culpa, et casu

huicce generi contractuum adaptemus, sufficiet monuisse eam ad venditorem solum referri, cum emptor nihil agat, nisi ut pro ~~a se praestito~~ pretio rem consequatur. Tenetur itaque Venditor de dolo et culpa utrius generis, nunquam vero de casu, quia a momento quo rem ~~ednit~~ emptor esse supputatur. Putari potest venditorem mihi vendidisse rem alienam eamque dominum ejus mihi *evicisse*. Ad hunc casum refertur theoria *Evictionis*, quae si adest, possum a venditore exigere, ut mihi satisdet (fr. 28. D. de Contrah. empt. vend.). Possum etiam necessitate adduci ad rem emendam, vel in emenda ea circumscribi. Variae sunt de hac re opiniones recentiorum, quae omnes fluxerunt ex c. 2. C. de rescindenda vendit. Mihi eorum sententia placet, qui putant ad emptorem non referri eam, sed ad venditorem, cum saepius venditor quam emptor, coactus putari possit ad rem vendendam. Id appellant recentiores *laesionem enormem* et tunc putant adesse, si ultra dimidium pretii fuerit jus alterutrius, tam emptoris quam venditoris, laesum.

vendidit rei dominus

Zachariä: Iurisprudenz pag. 734.

II. *Locatio Conductio*, et emptio, venditio, familiaritatem aliquam inter se habere videntur. (Gajus Comment. III. 145.). *Locare rem* est *pro certa mercede rei usum vel operam promittere.* Duplex itaque genus locationis et con-

du-

et c. v. in g

Emptor sam siebie ostrzedz powinien nie more.

1 lata, levis.
Tu zwłaszcza kiedy nie zginie z przyczyny zastrzeżonego prawa.

2 Wątpliwość zachodzi, czy Donans jest obowiązany za Evictio Donataryuszowi? Podług zrodeł (Vide L. R. I. V. 11. 5) nie jest obowiązany; niezawisły jeżeli się zobowiązał § przyjmuje. Zawiasy bo- rem nie jest za culpa obowiązany, ani za mora, zgoła zawsze w tym razie trzyma prawo strony Donantis. Ponieważ Justynian ~~c. c.~~ w pełnej promissio donat. wziąłby naturą przyjmuje obowiązanym więc jest za evictio. — Za evictio nie odpowiada zabie- dor pignoris, ponieważ zgwałt nie zabiega iakiej dopłat.

7 Do l. c. 5. 9. C. Si quis alteri vel sibi sub ald. nom. uwarai wyprawa, ze l. 9. C. h. t. ściąga się do przypadku, gdy kupujący płaci innego na miejsce swoie, lub gdy przynaymniey porwała mu nie wydał; l. 5. C. h. t. kiedy kupno, na pewno tylko pod cudzym imieniem zostało zawarte.
Do sprzedaży należą takie zabudowania które nazwane pertinentia. Rozumieniu tego pojęcia wszystkie te rzeczy które z nimi gotowemi fizycznie są połączone. Odró- żnia połączone z nimi gotowemi, lub któreby nie przyległo nie gotowemi połączonemi na swojej wartości fr. 17. §. 7. D. de Act. empt. vendit. Jakie przy- należą fr. 24 §. D. de V. S.?

1 Trudno nawet niekiedy oznaczyć czy empt. vend. czy zachodzi locat. cond. n. p. umawiam się z rzemieślnikiem. żeby mi ze swey materyi robił. Tu iest empt. — Naymnie kilka kwoli za bronienia agnia pod kwot. areby za niesprzedz Tu rzeczy empt. vend. nazw. locat. po 10 zapt. # za sprzedz po 20.

Kórnica 8 Lupca, ze nie przechodzi na Dierzawy wtasnośći [illegible] uwarenia[illegible] c. 6. C. de fund. patrimonialib. x11. 65.) colonatus, inquilinatus questio.

I Zaufowatem przykład z kronik nazbyt

ductionis est; locatio rerum et locatio operarum.

Locatio rerum tunc intercedit, cum usum rei alii praestare polliceor, pro quo ille pretium mihi praestare promittit; tunc appellabor *conductor*, ille *locator*. Conductor olim varie distinguebatur, qui enim agros conducebant, *Coloni*; qui aedes, *Inquilini;* qui vectigalia *Publicani* vocabantur. Obligatio haec persaepe cum Commodato congruit. Res enim quae commodatur, ita ut res quae locatur, in specie redditur, neque dominium, sed jus in re nobis inde paratur Differunt tamen, quia commodatum gratuite fit, pro locata vero re pretium semper praestatur. Neque minus similis obligationi ex mutuo, etsi haec obligatio circa res infungibiles, illa vero circa fungibiles plerumque versatur. Quod cum ita sit, quaeri potest, cur diversa genera obligationis esse dixerimus Commodatum et Locationem, adeo, ut haec ad obligationes consensu contractas, illa ad obligationes re contractas referatur? Diximus, locationem esse ejus generis obligationem, quae jam ab eo inde tempore, quo de contrahenda illa debitor et creditor pacti sunt, currit; cum contra ex commodato tunc primum oriatur obligatio, cum res data fuerit. Neque minus eo differt utrumque genus obligationis, quod Commodatarius rem Commodatam alii usui quam

ei, cui eam commodatam accepit adhibere non potest, nec alii commodare rem ei licet; cum locator contra etiam alii rem sibi locatam, id est sublocatori, cedere potest. (fr. 60. pr. D. locati conduct). Quod autem pretium adtinet nihil refert, utrum nummi an fructus pro re locata dantur, v. c. si colonus cum domino fundi damnum et lucrum partitur. Conductor ejus generis vocatur in jure Romano *conductor partiarius*, et in multis rebus similis adparet socio, de quo mox dicturi sumus (fr. 25. §. 6. fr. 19. §. 3. D. locati cond. c. 21. C. De locato et Cond.). *Locatio operarum*, vel *operae locatae*; obligatio est, quae *ea ratione initur, ut alius operas facere polliceatur, alius vero mercedem pro operis illis praestandis promittat.* Non omnia ea quae facimus operae vocantur, licet cujusvis generis operam facientes, operam facere dicamur, v. c. si pro alio spondeo debitum solvere, factum praesto, quod opera non dicitur, licet opera sit. Operae itaque de quibus in locationibus loquimur, hae sunt quae appellantur operae illiberales. Quaenam sint autem *operae illiberales* et quaenam *liberales* quaeritur. Nonnulli dicunt esse operas liberales quae ingenii non manuum ministerio exerceantur, contra omnes illiberales. Sed haec definitio admodum vaga est; nam si dicere velis omnes artes quae a Viris

I naiętą rzecz może uprzeć do swego rachu

I w tenczas w miarę rzeczy dadzą mu część pewną owoców

I Jeżeli wynajmę rzecz za którą płacę pieniędzmi, nie jestem obowiązany za naiętą rzecz płacić, iak się umówiłem. Jeżeli rzecz za rzecz n.p. frumenty, muszę się dzielić wtedy ziarnem. Co do szkody: niezależnie się w pierwszym razie nagle uszkodzenie n.p. w naiętym domu będzie jedna szkoda niewątpna do naiętych. w drugim nawet najmniejsze;
ta szkoda musi się dzielić właściciel ze mną.

I Nie wszystko wiec w czynieniu iest opera; to zawiera się słownie do osoby (n.p. sprawowanie urzędu p. pretora i sprawowanie urzędu p. scriba.), i słownie do rzeczy (n.p. uprzęć kaligrafii a uprzęć prawa.)

¶ Kto wynaymuie komu nasz iest kwatir, ten kwaremu iż wynaymuie cond. Tu powinienby ten sam
bydź sposób mówienia. Jednakże powszechnie używaią iż te wyrazy. Ten kitory wynay-
muie powinien iż nazywać conductor, ponieważ bierze pieniądze za wynaięcy prawa; ten
zaś kitoremu iż wynaymuie kwatir, ponieważ on daie pieniądze.

De artibus liberalibus, quæ, et a quo tempore appellatæ sint copiæ v. Heinec. I. 25. §. 16. sq.

Doctis in scholis tractantur, studiaque quae ibi exercentur, operas liberales esse, rursus quaerendum esset, quinam et in quibus scholis eas profiteantur? Eos enim qui philosophiam profitentur, professores non appellant Romani; neque eos qui in Gymnasiis docent, cum vocentur ab iis *Ludi magistri* (fr. 1. D. de Extraordin. Cognit.). Neque medicina ars liberalis est, quia olim apud Romanos a servis exercebatur. Liberalis itaque ars est Jurisprudentia, res sanctissima, qua patroni Clientibus suis apud antiquos Romanos opem ferebant, nullam mercedem accipientes. Sub imperatoribus cum eligendi magistratus potestas penes Senatum esset, Romani bene persuasi quanti aestimanda sit scientia juris, etiam tunc, cum pretium dabatur JCtis pro auxilio prestito, eam liberalem artem appellabant. Et merito mehercule! Ut autem ad rem revertar, observare licebit, similem esse locationem rei, locationi operarum, cum in utroque casu pretium praestetur. Rem autem locare is dicitur, qui pretium pro ea locata accipit; is vero qui pretium praestat conductor operarum vocatur. Haec, ut cum recentioribus loquamur, terminologia, si eam adaptamus conductori operarum, conversa apparebit, attamen congrua illi terminologiae si diligenter omnia intuebimur. ~~Conductorem operarum enim etiam esse qui pretium accipit,~~

rectè dixeris, nam ille operis praestat, illi vero merces praestatur; locator contra, sive is qui opus suum sarciendum locat, pretium conductori operis dare cogitur. Actiones quae utrinque intercedunt sunt, actio *locati*, et actio *conducti*, quae quibus competant ex ipsa natura verbi patet, nec minus quas ob res instituantur. Si satisfactum non est, damnum sarcitur eo quanti interest, nec minus pro dolo et culpa utrius generis cavetur, quia tam locatori quam conductori ex obligatione ejus generis lucrum cedit. Quodsi casu res periit, neuter eorum tenetur (fr. 7. D. locati conduct). Si quaerimus quo modo et quo momento obligationes hae dissolvantur, observandum erit, quaestionem hanc locum non habere, si quaerimus de opere locato, nam ex ipsa rei natura patet eam dissolvi, cum opus absolutum fuerit. Quod si eam quaestionem referimus ad operas vel res locatas, ex consensu tam conductoris quam locatoris pendebit dissolutio obligationis, vel ex pactione ipsa quam contrahentes obligationem inierunt. Quid tamen si res locata est, eaque vendita fuerit, dissolvetne emptio venditio locationem et conductionem? Ita sane, cum conductor rei non habeat nec jus in re, nec jus ad rem. Non observari autem nostram theoriam in locatione et conductione usus-fructus, ex ipsa natura rei patet, cum alia species

† Jeżeli kaskowana nie nie wyda owocówo, chłudz wnosi kontrat wygrywszy jeżeli chłop inżd conductor wyjdzie na granice. Jeżeli conductor operatnim prodymuie się uluwieryą dieta, musi odpowiadać za całość, gdyby nan do wsbody dana, rzingta.

† Gdy więc w pierwszym razie nie może być rewany kontrakt za pw ubezpieczeniu dzieta; tu (opera kraka) nawet wśród pracy, jeżeli się na to zgodzą. Lub tak się umówią. W pierwszym razie dworzan się nas nie ornawy conductor zobowiązał się do wyluterowania dzieta. W drugim dworzan nie wyluterowane dzieto kiedy tylko nas ornawowy (n. p. mam umyć tat 2.) wolno rozwiązać obl.

Ff. Nie wyzięcia Locat. conductr. dozwólić wyłożenia nayma eius, nie nakazuie. Niżeliby kom, wypowiedzieć by iż do niego należycie wyłożenie nayma, nowy wtargnąć może ni wyprzedzeń domowne, lecz naiwyższy grunt nie pozwala wyłożenie dozwolić powodów nie zbiera. Nie może nowy intaliciel, wiedzieć że Locat gruntu złowiecanti, bo kłóc należyć zbiera?—Jeżeli po wynaiściu nazy i wytłumieniu termini, nie wyprowadzi nayma locator, supponuie iż ze medtaryt termin a/w do gruntu na roki, b/w do budynków tali termin tali rat na iąśnie uwarowy, czyo ieroli nie ma prout quisque habitaverit, iako mówią Kr.—Albo przedtem wypowiedzieć należy locator. creti vero vinculum separavit.—Ad exemplum vendit. nisi. fuerint specialiter exempta, volens usufructuarius conductorem repellere. fr. 59. §. 1. D. de usufructu eh quemadmod.

Ff. Filii Romani loquuntur de vexaliciana societate (fr. 73. §. pen. D. de leg. III.), cuius socii vexalicii vel vexalicii appellabantur, et fiscalicia fr. 71. D. Loc. Cond.

Ff. Dwoiści prawnicy dzielą societas 1, na universalis, kiedy socii cały swóy maiątek złożą do 2, na generalis, cały swóy zarobek 3, specialis, kiedy zawiązuią towarzystwo na wyłożone pewney rzeczy.

rei hic adsit, quam in aedibus locatis. Hoc tamen affirmantes non negamus esse jus conductori conveniendi locatorem, qui rem locatam vendidit, ut ei satisfaciat (fr. 33. D. locati conduct). Dissoluta autem obligatione, omnia haec inter locatorem et conductorem intercedunt, quae inter commodantem et commodatarium intercedere diximus.

III. *Societas* (cf. Instit III. 26.). *Conventionem plurium consensu contractam ad propositum idem consequendum*, (quae praecipue in acquirendo jure consistat,) *appellamus societatem*; vel, ut nonnulli definiunt, appellamus societatem conventionem (Gajus Comm. III. 154.) qua vel res vel operae communicantur eo fine, ut lucrum vel damnum commune inde fiat. Societatem coire solemus aut totorum bonorum, aut unius alicujus negotii, veluti mancipiorum emendorum aut vendendorum (Gajus in Comment. III. 148.). Societas autem, ex qua lucrum alteri, alteri vero damnum cedit, comparari illi societati potest, quam in fabulis inter leonem, ovem et cappellam initam legimus, quae recte *societas leonina* appellatur (fr. 29. §. 2. D. pro Socio.). Praecipuum autem in societate contrahenda, sunt jura a sociis adquirenda, quae ni adsint, nulla societas est. Nullam itaque societatem contrahi donationis causa, recte ICti Romani definierunt (fr. 5. §. 2. D. pro Socio). Neque tamen neces-

sarium est ut pro aequis partibus lucrum sociis e conventione inita cedat, dummodo referatur lucrum ad partes illas quibus contribuerunt (Gajus in Comment. III. 149. sqq.). Pro qua parte itaque aliquis contribuit, pro ea ut lucrum ex societate capiat, necesse est. Tempus ~~autem~~ obligationi contrahendae praefinitum non est, nec praedestinatur res, de qua societas ineatur, cum haec vel momentanea, vel in longius duratura, esse possit. Est autem obligatio haec bilateralis. Neque tamen distinguuntur personae in societate ita ut distinctas eas vidimus in obligationibus supra expositis, cum omnibus *eadem jura* eademque emolumenta ex obligatione contracta, adesse debeant. Omnes personae in hanc obligationem concurrentes appellantur *socii*, omnibusque *actio* dicta *pro socio* competit, quae eo tendit, ut omnia ~~haec~~ de quibus socii convenerint, ad finem perducantur, nisi casus id prohibuerit. Nec minus eo haec actio tendit, ut socii satis accipiant ab eo socio cujus vel dolo, vel culpa utrius generis commissa, damnum senserunt. Exceptio tamen hic datur, quae quam sapientissime excogitata est. Accidit enim, ut nonnunquam pro culpa levi socius non teneatur, si apparuerit, eum ita negligentem esse solere in suis rebus, ut negligens in societate apparuit. ~~Tunc de culpa levi non tenetur.~~ Et recte quidem, cum is, qui

† Quint. Mucius utrzymywał: że fortuna kwestie rzeczy powinni wszystkie dzielić zysk i stratę. Servius Sulpit. dowodził że nie kwestie rzeczy, że jeden może posiadać więcej straty a mniej zysku gdyż to nie zawsze jest ich kwestyą bowiem na fortelach. Jeżeli n. p. na forteli za A 100,000. B 50,000 C. 10,000. Jeżeli zysk A więcej odbiera niż B. i C. a jednak strata mniej będzie mieć straty niż B.C. to więcej powinien kapitał.

† Jeżeli więc zawarta societ. omn. bonor. wszelkie wypadki mają stanowić za obiektem societatis; jeżeli tylko societ zawarta dla jednego pewnego razu, będzie societ. momentanea.

Tu rozbiera Ulpian następujący przypadek: Jeździowi najętemu z Lwowie, i jadącemi z nimi na jarmark datem złego pod kondycyą, iżby je przedawszy oprawiał mi rzeczy z rebranych dbał pieniędzy. Jeżeli koń w przód padnie, nim dojedzie na jarmark, nie może żądać ani po loc. ponieważ locatio już rozwiązana. — Inny przykład podaje: Jeździowi najętemu z Lwowie, dałem złego pod warunkiem, ażeby zdrowo do Lwowa przywiózł? I owszem bo gdyby i jego koń był padł miałby był prawo do konia mego. Tu jeszcze dodać trzeba że kwity w wydaniu koni wydanie przyświadczają.

fr. 2. pr. D. commun. divid. ?

Między fr. 21. i 33. D. pro Socio niemasz żadnej sprzeczki; bydź że Ulpian jeden przypadek dwie rzeczy nie gdzie indziej w fr. 2. D. d. t. bydź że miał przed oczyma.

Rozumie się że honorarium, za wypełnienie mandatu, przyjąć można fr. 6. pr. D. mandati.

cum eo societatem inivit praesentire id debuerit, qualisnam ille homo sit (Hasse l. c. VII. 69.). Dissoluta autem societate non ~~putantur~~ dissolutae manent obligationes ~~inde ortae~~. Immo permanent, donec satis acceperimus pro damno quod sensimus ex inita societate. *Dissociatio* oritur (cf. Gajus in Comment III. 151.): 1, cum assequuti sumus, ob quod societatem inieramus, vel cum apparuit non posse hoc perduci ad finem, ob quod inieramus societatem (fr. 58. pr. fr. 63. §. 10. fr. 65. §. 10. D. pro Socio). 2, si alicui sociorum inita societas displicuerit, isque ea excedere voluerit solvitur societas, et denuo societas inter reliquos socios contracta, societas *denuo inita* putabitur; nisi de societate non rumpenda usque ad certum tempus socii convenissent (fr. 59. pr. fr. 65. §§. D. pro Socio.). 3, dissolvitur societas morte socii (Gajus in Comment. III. 154.), cum jus societatis personale sit, neque ad heredes transferri possit, exceptis debitis ex societate contractis, quae, etiam heredes, exsolvere tenentur.

IV. *Mandatum* (cf. Inst. III. 27.) contracta consensu obligatio *qua alicui negotium gratis suscipiendum committitur*, appellatur mandatum (Gajus in Comment. III. 162.). De omnibus negotiis quae in rerum natura sunt, dummodo non sint contra bonos mores, mandare licet (Gajus in

Comment. III. 157). Convenitur Mandatarius actione mandati; et cavere debet de dolo et culpa lata, nec minus de culpa levi; quod licet theoriae supra a nobis propositae repugnet, tamen si observamus, mandatum non posse ad finem perduci, nisi maxima diligentia a mandatario adhibeatur, recte id statutum esse adparebit (c. 15. 21. C. Mandat. vel contra. fr. 23. D. de R. J.). Competit mandatario actio mandati contraria, quae qualis sit, diximus de commodato agentes. Cum autem solo nudo consensu haec obligatio contrahatur, omnia de dissolvenda ea, priusquam ineatur, constitui pactione possunt. Mortuo mandatario extenditur mandatum etiam ad heredes, quod utilitatis causa receptum est (Gajus in Comment. III. 160.). Ut omnes obligationes consensu contractae dissensu dissolvuntur, ita mandatum etiam cum displicuerit partibus, vel cum in eo persistere noluerint, dissolvi potest.

V. Obligationibus consensu contractis accedit ex jure ~~recentiori~~ Justinianeo *Contractus* sic dictus *Emphyteuticarius*, qui *pactio* est *de constituendo jure* in re initia, ut monuimus. JCti Romani disputabant de natura contractus hujus, cum alii emptionem venditionem, alii locationem conductionem eum dicerent. Imperator Zeno (in c. 1. C. de jure Emphyteutico.) statuit, contractum ~~eum debere esse proprii generis~~ hunc vocandum esse proprio nomine. Gajus (in Comment. III. 145)

I Nie mogę więc dać zlecenia, areby tego chwalebnego. Przykłady narzucają się, przeźroczniey mey wiadomości, gdzie można mandatum dawać pr. 7. de Mandato 1, sive pro tantum, vel alio cuiquis libet mandato 2, sive pro et tua 3, sive aliena tantum 4, sive tua et aliena 5, sive tua et aliena.

I Filozownie ex mandato interessu nawet i culpa levissimi musi więc być obowiązanym za omnem culpam

I Jeżli więc dam zlecenie patronowi areby bronił mey sprawy, a przewag przegra nie może iż tym tronie że nie dobrze dał examen, za Uniwers. nie on winien, po w go robił majestr. — In contrario nie tędzie mowa. bo widzimy że prawnicy na całym świecie nic za darmo nie robią.

I Nawet iż może umowić mandatar facias, areby nie był obowiązany za culpa levis.

I Tak samo i przeciwnie; jeżeli dane sobie zlecenie mandatarius po śmierci mandanta wykona, jeżeli o tem nie wiedział że umarł, musi to successor przyjąć.

F Contractus Emphyt. tém się różni od Emphyt, rem Contract. pignor. od pignus.

I Imp. Zeno sam się wyrażał że to jest locat. cond. wspomina albowiem: że jeżeli mata pluwa przytrafi się gruntowi, w ten czas ma to być że pluwa Emphyteuty; jeżeli wielka m. p. grunt się zapadnie że pluwa pana Emphyteuseos. Tak samo widzieliśmy in locat. conduct. jeżeli dom nagły zawali się, nie płacę czynszu. Na to samo zgadza się Gaius ze mnieyszem zastrzeżeniem. Ju odczytać ff 291. gdzie prawa tego kontr. opisane.

I Takim sposobem wyszliśmy nałonicu z teorgi prawa Natury, kłóre te wszystkie umysłowa Kontrakty. za te kontr. formy szczególney i dadzą się zredukować na następujące ogólne formy kontr. t.j. słownych i pismien.

I Za następek naszéj szczególney Hugo uważa zwrócić na ten kontr. Nexum iest latiori est, quodcunque per æs et libram geritur; ergo quicunque actus formu mancipationis celebratur. Nexum iest lato continet mancipium et nexum iest stricto. Mancipium videtur esse quodcunque negotium, mingvi res quædam interveniente mancipatione alteri ita traditur, ut in plenum eiusdem dominium transeat. Nexum iest stricto est quodcunque negotium, quo res quædam alteri interveniente mancipatione communita cum pacto fiducia ita traditur, ut obligetur, nec tamen in plenum

I Zachodzi tu to samo podobieństwo, iakie między ius in re (n.p. pignus Emphyteusis) a między Contractus o to ius in re. A za tém mancipatio uważana iako tylko rzeczy będzie kontraktem, który dla rozróżnienia od mancipatio, uważaney iako sposobu przedawgaya barda zaciągniona przez mancipatio, kiedy nie następuie zmedan rzeczy, ani zaciągnienie rzeczy (n.p. kiedy nie mam nic dać na pacht podaią się jednako surowości prawa gdybym nie wypłacił) nazywa się nexum. I w tém to znaczeniu tu szczególniey należy? ... Tłomaczenie nie podoba się Hauboldowi, ma o tem pisać iak mówi ad Heineec. II. 1. §. 20.

§ dominium transeat, sed aliquando in quem fit
restituenda. Mucius Scevola, quem Hotom. tum
temporis principem juris appellavit, dicit ne-
cessum esse, quicquid per aes et libram fiat, ut
obligetur. Separat inde mancipium, quod demon-
strat esse id, quod per aes et libram ita fiat,
ut pleno alterius dominio subjiciatur. In primis
differunt mancipium et nexum tempus spectu, quod nexo non plenum semper cedere solet, sed etiam

§ Quia quidem omnia quantumvis significant, nexum a Romanis modo latius modo artius acceptum
esse, haud tamen defuerunt interpretes, qui sensui generali inhaerentes simul dominium transla-
tum esse affirmarent, atque ita omnem nexi a mancipatione differentiam negarent. Thier-
bach p. 12.

Sabat partum fiducia, quod in mancipio locum invenire plane non videtur. Differt a nexo nexus, quem dixerim esse solennitatem in alienanda re mancipi usitatam. Consulto dixi alienanda re non obliganda. Testimonium enim veterum, quales nos ante oculos habemus, inde videtur esse colligi, nisi nomine nexus hanc solennitatem tantummodo in mancipio, cuius finis erat dominii in alterum translatio, neque nexo in aliis negotiis per aes et libram geri solitis, quae nexi nomine veniunt, locum sibi vindicasse. Etenim ut recte dicam, quae sentio, pace tamen omnium dixerim, non videntur mihi satis discrevisse, imo saepius potius confudisse viri docti verba nexus et nexum. Nexi datione obligabantur res, nexo personae; in hoc verbis contrahebatur obligatio, in illa traditione. Heimbach Ed. I.

dicit: si qua res in perpetuum locata sit: qualia sunt praedia municipum, quae ea lege locantur, ut quam diu id vectigal praestetur, neque ipsi conductori neque heredi ejus praedium auferatur, magis placere locationem conductionem esse.

CAPUT XVIII.

De obligationibus verbis contractis.

In Corpore juris *Justinianeo* unum genus obligationum, verbis contractarum, occurrit; quod stipulatio appellatur (de qua cf. Inst. III. 16. 20.). Olim valebat alia obligatio, *nexum* vel *nexus*, appellata. De utraque obligatione videamus.

I. *Nexum.* Dicuntur omnia negotia *per nexum* geri, *quae per aes et libram geruntur*; Adhibebantur ad nexum ineundum verba solemnia. Disputantes supra de venditione bonorum per mancipationem, mentionem nexi fecimus, dicentes: mancipationem esse imaginariam venditionem. Quod etiam de nexo dicendum erit, si mancipationem obligationibus contrahendis adplicamus. Olim obtinebat apud Romanos, licere debitum contrahere si praesentibus quinque testibus et sexto libri pende dicto, imaginarius nummus injiciatur librae, quo significetur aes alienum contractum esse. Ex obliga-

tione ita contracta nascebatur causa actionem civilem de tali obligatione instituendi; nec minus causa exactionis debiti debitorisque in partes dissecandi. Probatur hoc ipso nomine obligationis debitorum obligatorum, qui vocabantur *nexi obaerati*. Multi *fiduciam* cum nexu commiscere solent; quam maxime tamen errant, cum apud Romanos nemo in servitutem se ipsum detrudere posset; nec minus inde illa opinio refellitur, quod obligatio ita inita Mancipatio sub conditione inita esset; quod rationi et indoli juris Romani repugnat. Equidem *nexum* dixerim *genus* esse *mancipationis* non quidem subjectum ei, sed genus obligationis ei *par*. Utrumque enim circa negotia pecuniaria versatur, hoc refertur ad debitum contrahendum, illud ad pecunias solvendas de re empta, et utrinque nummo imaginario contrahebatur negotium (Varro de L. L. libr. VI. p. 58. ed. Godfr. Festus s. v: *nexum*). Obligatio heec eo ipso modo dissolvitur, quo contracta est; scilicet *nexi liberatione*, ita ut eaedem personae quae contraxerint sint praesentes obligationi dissolvendae. Quod autem hoc modo liberatio nexi fiat, probat Cicero de Legib. II. 21. et praecipue Livius VI. 14.

II. *Stipulatio.* Quo tempore in desuetudinem abierit obligatio nexu, certo determina-

— bram wywano ieżeli za czasów Gaia (III. 173.) z rzeczy jednego nowi o solutio per aes et libram,
z kąd legitima Samnazionem : quod ex judicali causa debeatur, nie mogło być z niewżane
iak per aes et libram, pierwotne : za czasów Cicerona (do Ll. II. 20. 21.) a to dla tego gdzie
war obowiązanym był miał subiecyat do wypłacenia legatu z testamentu per aes et
libram; musiał więc być dopiero jakimkolwiek uwolniony.

Heineccius ad Brisson. v. Nexus. Inutiles cui res mancipi traditatur per aes et libram ita ut dominium ejus haud mancipiceretur, rem illam habere dicebatur jure nexi; quoties in eum translatum esset dominium, jure mancipii.

ff Miała więc ta obligacya, iak często iuż wspominaten, ten sam skutek, co u nas nexel. Nornica tyte. La, że gdy kiedy miał się zobowiązać tym sposobem u Rzymian, u nas nie kiedy na osobę swoią nexle zaciągał more.

I Heineciusz: wielu innych mówi: że się rozni od siebie jus nexi od jus manicipii. Utrzymuie: że kiedy zaciągnę dług ff nexum tako, że dwiaru to curyniten przez manicipatio (to tak zaciągano nexum) iednak posiadam rzecz tymczasowo (ff precar.), to miało się nazywać nexum. Kiedy zaś wydałem na zychmiask rzecz, taka rzecz nabyta była ff manicipat. — Jest to mysl fałszywa. Nie o to chodziło, w czim zgoła znayduie się rzecz obowiązana ff nexum, lecz tylko, że curyniwney obl. miał do niey prawo iako właściel.

ff Mówią nowsi praw. kiedy nexum zaciągał musi zaciągnąć fiducia. Lecz czy tylko ten zaciąga obl. ff nexum który nieiako na kaut manypuie rzecz ktoś clausula fiducia? I ten może zaciągnąć kto nie ma! Nowsi utrzymuią że w Lennas Italii, ciało swoie kantuie, żeby zaś na wielki w niewoli nie powinien wymawia sobie clausulam fiducia. Rzymianey! Obywatel wolny nie mógł się zaprzedawać w niewolą. A ieżeli nie uspiewby się sprzedany był ff przeb. na czynienie powtóg niewoln.; w Lennas nie nazywał się Lennus, lecz Italus liber. Ciało swego nie kantował, lecz poddawał się ostatniej prawa. Dla tego wymieniny clausula fiduc. w manypacyi, ażeby później miałem wolności albo dług oddać, albo zapłacić rzecz iak wtaznik. Tego do corpus kantow. zaszło, że nie można, gdyż czynił wypadałoby kazować corpus!

[illegible] Hugo: że dawniey nie znali iako tylko słowny kontrakt nexus Rzymianie, do rozrządzania którego używano słów pewnych (wiele volen); ex 8 libr. Poźniey, (mówi Hugo) zaniechano ex 8 libr.; tylko zaczęto używać słów, a stąd powstało stipul. którego to kontraktu zaciężenie samo obiecanie że iest nowszym. W prawach XII. Tabl. nie masz wyraźnie wzmianki, iak tylko o nexus, to iednako dzieie się bydź niepewnym żeby dopiero stipul. miało powstać była z nexus 1, ponieważ autorowie n. p. Plautus, Cicero, Varro, Festus mówiąc o stipulatio mówią zawsze; o nexus 2, ponieważ zaś iest charakter stipulatio, że za pierwszy mut widać, że ten kontrakt nie inszy powstał prawa Narodów. Gdyby więc ~~natus~~ miała powstać inszy stipulat. ex nexu, dla czego później używano razem i nexus i stipulat. iak się to pokazuie z autorów rzymskich? — Nie powiązało stipul. zawsze opowieść prawa iak nexus; za tem zdaie: że ile razy nieznaią ofiarowanie od powiadaią debit. że obl. zaciężniona, zobowięzuie się ex stip. bez wiary nastąpi ten gdzieniek obl. u Rz. tylko, kiedy wypłaci pieniądze ex iure Gent. chronologicznie dowiedź nie można.

I Ci, którzy Romanam znaczenie wyrazu stipulatio, dzielą się na trzy klassy I, którzy Romanenie nie zgadza się z rozumem, Paulus mówi że stipul. powiodło od wyrazu stipulum co miało znaczyć twardy samo co firmum. 2, Justynian od wyrazu stipes (kij) że tak była mocna iako kij gruby, iak zawarta obligacya. Alemaby dodać: że można było owali kijem bo też obl. nie dotykywał. 3, Aulus od wyrazu Greckiego Στύφω zgęszczam 4, Meister od stupa. Obydwa wyrazy wydaią się na to w zgęszczanie rozpadliny, przywy, nieznaią iakoby. Temi więc wyrazami rozpadali przyczyny dzieł powiła Ob.; Meister [illegible] Klassa II którzy Romanenie lubo zgodne z duchem praw innych narodów n. p. Lacedemończyków, Germanów, Narodów nowszych, (zwłaszcza nabre Karby), nie dopowiadaiąc iednako wyrazom Rz. bo na to dowodów nie masz. Tu należy Isidor. Hispal. [illegible] III klassa mieści autorów rzetelnie nas w tey mierze rozpoznaiących, a autorów godnej wiary n. p. Warrona Festa.

I Powiedziałem: że się zdaie, że stipul. winna swoy początek prawu Narodów. Dowiedź tego można tem, że i peregr. mogli zawrzeć obl. zabrc nie tylko cy peregr. ten wyraz od Rz. przyięli, czy Rz. od cudzoziemców? Pierwsze utrzymuie Savigny. Zdaie mi się przeciwnie; bo ieżeli nie masz innych praw granicących się na prawie Narodów n. p. trwałości obl. wolności woli! Ale to powinno zastanowić, że Gaius wspomina o dwóch formułach zaciągania obligacyi: dari spondes? które formuły tylko Rz.; tylko mogły być w ięzyku Rz. zaciągany; inne zapytania o tę oblig. formuły peregrin. w którym tłumaczy ięzyku. Zdaie się tu taka różnica, kiedy nie było ani dwoiactwa trad. ani wolności oblig.? To dla tego, ażeby na pierwszy rzut oka uchodziło przed całym forum, zapewnić debit. czy przed pret. urb.

[1] Stipula, Die Hyäne des Aristoteles Virus p. 432.

[2] Humboldt ad Heinecc. III. 16 § 1. Isidoro adstipulatur, vereq, talem [illegible] Aristotelem pronuntiat.

Finxo, quo persona verbis solemnibus ad aliquid alteri praestandum se ita obligabant, ut debiti factum loco vadimonium ipsa appenderetur, orta videtur esse stipulatio. Paulatim enim evanuisse festum consuetudo debiti loco ex pertibram alteri appendendi; remansere tamen verba solennia, quibus ipsa obligatio contrahebatur. Sic orta esse stipulatio, verbisque solemnibus, etiamsi non intersit stet actus mancipationis, vis obligandi ei attributa, quam ex lege XII. Tab. "uti lingua nuncupassit etc." derivandam existimavere.
Heumanns Lex. I. zum stipulat. rüpft fur von Ubungsbungen umfangreiche Kunde, welche in bedeutende und gründliche Digression. übergeführt waren, wovon nun manchige Beyspiele publicirt in der Journal b. Livius I. 30. Vicus p. 706.

ri non potest. Apud Plautum, Ciceronem, scriptoresque aetatis ejus, occurrit aliud genus obligationis verbis contractae, dicta stipulatio. Diu tamen adhuc valuit obligatio nexu, licet stipulatione uterentur homines, donec cum illa in desuetudinem penitus abiisset, haec sola valeret. Stipulatio quid sit supra dictum est (fr. 5. § 1. D. de V. O.). Nonnunquam adhibebantur *testes*, qui *adstipularentur* negotium contractum, quod tamen necessarium non fuit, cum verba prolata sufficerent ad stipulationem contrahendam. Postea invaluit, ut adstipulationes hae conscriberentur. Derivationem *Stipulationis* proferunt Varro (cf. Auctores L. L. ed. l. p. 30. (s. v. *stips*). Paulus (R. S. V. 8. §. 1.), Justinianus (pr. Inst. de V. O.). Isidorus (Originum V. 24). Alciatus (Parergon 39.) et Meisterus (Jus Romanum privatum idque purum Zuellichaviae 1813. p. 321.). Ex quibus derivatio Pauli temeraria est, ridicula vero Justiniani, Alciati et Meisteri. Isidori derivationem defendebat Schraderus (in Hugo's Civilist. Magaz. Tomo V. p. 174.); sed Savigny ostendit (Geschichte des R. Rechts. in M. Alter ed l. p. 229. nota 83.) adludere Isidorum ad instituta Germanorum, qui per stipulam contrahebant obligationes. Optima itaque derivatio Varronis et Festi est. *Stipulaban-*

bądź pragnąłbym tak odpowiadać, ich nie go zapytano. — Gdy więc w tradycyi raubte jest jedyna causa, dla czegoby ją utrzymywać, tu nie raubte; a 380 skad ósma forma.

Summa divisio omnium stipulationum est, ut sint judicia, praetoria, conventionales et communes. Sed praetoriarum rursus tres species constituuntur, judiciales, cautionales, communes; et hae judiciales aliter accipiuntur. fr. 1. D. de pact. stip.

tur etiam *peregrini* homines (cf. Tabula Heraeensis in Hugo's Civilist. Magazin Tomo II. p. 442). Gajus (in Comment. III. 93) dicit: verborum obligationem: *dari spondes?* propriam civium Romanorum esse, adeo ut ne quidem in Graecum sermonem per interpretationem transferri possit, ceteras vero quarum formulas proponit (l. c. 92.) *juris Gentium* esse, ideoque inter omnes, sive cives Romani, sive peregrini sint, valere, et quamvis ad Graecam vocem expressa fuerint, etiam inter cives Romanos valere, si modo Graeci sermonis intellectum habeant; et e contrario quamvis Latino contineantur, tamen etiam inter peregrinos valere (cf. Hugo R. RGesch. §, 124. 125. §. 233.). Ad obligationes hujus generis refertur quoque *Dotis dictio*, et *promissio operarum*.

~~CAPUT XIX.~~

~~*De obligatione literis contracta.*~~

~~Difficilius~~ enucleatu ~~sunt~~ ea, quae dispersa inveniuntur tam in auctoribus classicis, quam in reliquis fontibus juris Romani, ~~de obligationibus literis contractis~~ Scripsit de hac re ~~nostra~~ aetate *Arscher von Almendingen* (in Grolmann's Magazin für die Philosophie etc. Tomo II. p. 178.) et *Unterholznerus* (in Savigny's Zeitschrift Tomo I. p. 248. cf. Hugo R. RGesch §. 235.

Jednakże z dał gdy wyrażonego słowa, powstawała condictio, iak gdyby inter stipulatio był posag przyobiecany. Ofiarowanie posagu tym lub innym sposobem, nie robiło żadney różnicy, tylko że danie posagu przyobiecanie za strony oyca nie potrzebowało się odbyć p. stipulat. Theodosius wtedy gdy wyraźnie ~~w~~ przyrzekł ~~wspomnienie~~ robowiązywał ~~się~~ tym sposobem, a za dem ~~ina nich wzięgnęła~~ wszelkie inne obietkanie od. Vide Godofr. dictio c. ult. C. Th. de dot. c. 6. C. de dot. promiss.

Na kunien Leo imp. (c. 10. C. de contr. et comitt. pisp.) vspanowił: że wolno iakiemi kolwiek słowami zaręczać stipulat.

Należy zwrócić (z. i. do stipul.) dwa gatunki kontr. 1, dictio dotis. przyrzekano posag u Rzymian albo formalnie z stipulat. albo prosto, z. i. przez oświadczenie proste, że tyle na posagu idzie za mąż. (ś. Plautus Trinum. V. 2. Terent. Andr. V. 4.) Nowsi prawnicy (n. p. Heister l. c.) nie mogli tego pojąć dla tego w pewnych zaraz obiecowano dos per stipul. innym razem, prostym. Sędziowie wyliczyli powtarzają teorya: kiedy idzie bardziej o posag niż o wenę, lub kiedy wdowie miało w tem interes aneby cała posiada za mąż, obowiązywano nim się per stipul. kiedy przeciwnie, w prost. Rzymianey! Jak u nas tak: w Kr. nikt nie gardzi posagiem; kandy, gdyby tylko można! chciałby mieć dos stypulowaną. Inaczey zaś, ny ma w tem interes ny nic, reby cała posiada za mąż, nigdy zapewne nie będzie chciał aneby za posag wydawała. Mówią więc teorya ieżeli taka: kiedy nie oyciec, lecz kto z krewnych, wydawał kobietę za mąż, powinien był stipulować dos (obwiedzieć ny oyciec wydawał, dwie było gotowe.)

Również był kontrakt słowny kiedy wypuszczano na wolność niewolnika. Mistrz w tem razie zobowiązywał się (bo w razie niewoli był eadem pos. cum dom.) że tenże w potrzebie postępować będzie (przykład oyciec); i dawał gwarancyi n. p. wraz imieniu iego, i swoy, i dzieci i d. Zgoda stanęła niewolnika uwolnionego krewnemi w Rzymie. Pozwy, powodzące niekiedy z grzeczności odwiedziny rannego i odprowadzenie, zamknęły, same się przez się rozumiały; opieka artykułowała raney stypulował trzeba było. O tem odrzekł: fr. ult. D. de liberal. causa fr. 37. D. de oper. lib. fr. 34. D. de jurejur.

7 Dobrodziej mówiąc nie znamy tu nomen to, co obligatio, ber, co dziś nazywamy folwarkiem lub stroną księgi ornamentacyjnej debitum lub creditum n.p. mówiąc po naszemu go-dzinę kijowską, będzie znaczyło stronę księgi kijowskiej, czyli dług lub należytość na karcie w księdze kijowskiej. — Wiadomość o tym kontrahicie wypiera się na: Cicero in Verr. I. 36. 92. ad Att. IV. 16. pro Rosc. Comoed. 5. de Off. III. 14. Seneca de Benef. III. 15. —

7 ile razy więc zadrukowano nomen transcriptitium. a re in pers. mutata będzie pomnożenia obligacyja, na której wyciśnięto się obligacyja literalna n.p. winien mi kto był z kontraktu, nie zapłacił, dawał mi on to kwit (ialis pomiey będzie), i to było a re in personam.

X Jeżeli zaś kto winien mi był pieniądze, a ten nie zapłacił, ber wyderał mi debitora innego, to było a persona in personam.

L Jak u nas zwykli kupcy utrzymywali księgi handlowe, obracając ich debita i credita, tak i w Rz. każdy obywatel spisywał w jednej księdze wszelkie wydatki, w innej wszelki dochód. Podobnie i u nas, lubo nie zawsze, każda nadna gospodyni spisuje wszelkie wydatki. — Był i ten zwyczaj u Rz. że w generalnej księdze wydatków ~~i gospodarskich~~ dopiero na końcu miesiąca zapisywano, należące tym razem na Terentiusa, narzuconym adversaria. Cicero pro Rosc. Comoed. 2. Im kto pilniej księgę rzetelnie utrzymywał, tem większy był dowód jego niewinności. Kwitkie wyjęcie w podejrzeniu wprawiało (Cicero in Verr. I. 36.). Quae codex accepti et expensi mundi

L Zdarzało się, że np. spadkobiercy się ze sobą pilniejszym był w utrzymywaniu takich rejestrów za lat ostatnich niż starszych. Cycero więc z tego powodu zarzut robi z Werresa, że utrzymuje, iż w ostatnich tylko latach takich utrzymywał rejestrów. In Verrem I. 29. Dodać także że było też jeszcze jakieś zaręczenie. utrzymywać takich ksiąg. Cicero pro M. Caelio. 7.

statt dass unsere Verschuldungsfälle nach den bestimmten
bedingungen eines wirklichen Handels beurtheilt
ist, wurden in Rom die sonderbarsten Contracte
überall vorgenommen. Savigny l.c. p. 290.

zur Zeit der Ringgabe von jedem Römischen Bürger ver-
pfändet und mit besonderem Vorzug geschätzt
(Cicero pro Rosc. comoed. 2. 3. in Verr. I. 23.) Sav. p. 292.
Eine Eigenthümlichkeit mit der heim Pfandrecht scheint,
Pfänden ist vorgeschrieben nicht (Cic. pro Cal. 7.) Rud. ...

Literarum obligatio *fiebat in nominibus transcripticiis* et quidem duplici modo. Fiebat enim vel *a re in personam*, v. c. si id quod ex emptionis causa aut conductionis, aut societate mihi debeas, expensum tibi tulero; vel *a persona in personam*, veluti si id, quod mihi Titius debet, tibi expensum tulero, id est si Titius te delegaverit mihi (Gaius in Comment. III. 128. sqq.). Hujus contractus occurrit mentio in Institut. tit. de literar. obligatione, ubi scriptum est: obligari per scripturam, idem olim fuisse, quod *nomina facere*. Theophilus ad h. l. Institut. quo cum Unterholznerus consentit, dicit: obligationem literis contractam esse *stipulationem literis expressam*, ab ipso debitore. Huic accedit, quod de codicibus vel *tabulis accepti* et *expensi*, scriptores nobis prodidere (cf. Asconius in orationem contra Verrem libr. I. cap. 23. Cicero pro Roscio Comoedo — 4. pro Cluentio 14 — 30). Solebant Romani tabulis inferre omnia sua credita et debita, ita quidem ut omnia illa inferrent in alterum codicem, quae in illo non deleverint, vel non mutarint. Codex ille in quem ex adversariis transcribebant non mutabatur quolibet mense ut ille codex, sed nitide perscriptus manebat. Neque tamen omnes homines ejus generis codices condere solitos fuisse Cicero testis est; nec omnes pecunias illatas et expensas in

Cicero pro Rosc. com. 1. Verr. I. 39. II. 70.

eundem scriptitasse, v. c. illas quas adhibebant ad conciliandum sibi favorem, vel gratiam hominum, quas pecunias extraordinarias vocabant, ex aliis auctoribus scimus (cf. Asconius Pedianus ad Ciceronis orat. in Verrem I. 39.).

Quaeritur, si aliquis pecuniam credidit (quae si spectamus creditorem in codice ejus *expensilata*, negotium vero ejus generis *expensilatio* vocabatur, si vero debitorem, appellabatur pecunia *acceptilata*, negotium tale *acceptilatio*,) hoc genere obligationis usus, qua ratione id fecerit? et quo modo ipsa obligatio literis contraheretur?

Dissentiunt de hac re Viri Docti. Alii dicunt, adjuti opinione Theophili l. c. constitisse Contractum sic dictum literalem, documentis propriis, quae ad nullam obligationem contrahendam nisi ad illam referretur, ita ut tabulae illae expensi et accepti nihil aliud quam illa documenta essent. Addit Theophilus conjunctam fuisse illis documentis expensilationem, atque intercessisse interrogationem ex parte creditoris: num debitor acceptum tulerit; ex parte vero illius intercessisse responsionem: se adtulisse acceptum. Testatur Theophilus l. c. ab antiquissimis temporibus id apud Romanos obtinuisse. Contradicunt alii, Theophilique testimonio fidem abnegant, dicentes: expensilationem et acceptila-

[illegible] einige Personen für den Literalcontract [illegible]
einen besonderen Urkunde aus, wodurch also
dieser Contract einen allgemein Oeffentlich-
keit mit anderen Obligationen verglichen
würde. Andere behaupten, dass derselbe
lediglich in den Handbüchern (codex, codices accepti
et expensi, tabulae, domesticae rationes) aufgezeichnet gewe-
sen sey. Zweyte Meynungen haben indessen einige
Bestätigung mit einander Sav. p. 292. Sollen
also die eigenthümlichen Wirkungen des Literal-
contracts einen Platz finden, so gehören
dazu drey Stücke schon selbst vorher Bücher; in welchen
einen alten Posten z.B. ein wirklicher Empfang-
schilling, worüber quittirt worden, und so
könnte man selbst damals vielleicht für
den einseitigen Contract wahrlich werden,
als ob jeder Literalcontr. einen Novation
wäre Sav. p. 301.

† Tor samo i u nas nie handa rona wszystko zapisze w rezester n.p. zapisze se tyle wydata na targ, lecz se tyle na Machabeuszka, bynaymniey. W niektórych iednak rezestrach znayduiato się nawet i to wyrazonem ile kto wydał na sprzedanie swiadkiów, ile na ficarii. (Cicero pro Cluent. 13.). Gdzie dowodzi Cycero w sprawie Cluencyusza se naigto areby w rzymie przed ratuszem (l.c. 12.); dowodzi Verresowi, ponieważ nie o kupnie gruntów nie maydowato się ani w iego ani w oyca iego rezestrach, se ile na z przekupstwa (in Verr. I. 23.) Liber rerum nimium negligens Postremo obscissus, so finde dass pecunia extraord. (Cic. pro Rosc. 1. in Verr. I. 39.) und dieses gelesen zu werden. Sav. p. 193.

I A za tem utrzymuią 1, se postępowali w tym względzie Rz. tak iako u nas kupcy, którzy do swoich ksiąg wydatków nie wpisuią tylko to co na handel wytrzymuie Teraz do tego wydatków domowych, 2, albo se oprócz wydatków ciężkich spisywanych w iedne księgi, mieli iescze osobna księgę gdzie tylko debita spisywano. Dodaie Teofil, se przy odebraniu takiego debitum spisywano nie tylko akt odebrania, czyli se spisywano expensilatio a potem acceptilatio iako zakwitowanie. To miało być dawnym wyrazem Rz.

I Inni przeciwnie utrzymuią 1, se nie było księg takich osobnych do debitów i creditów, i se expensilat. i acceptilat. wpisywano w ogólną księgę wydatków i dochodów. Twierdzą nadto 2, se dowodzi spienie takich osobnych ksiąg, iest to pewne, co utrzymywali se od dawna nie istniała stipul. i acceptil. u Rz. iako tylko na piśmie.

Zdaie mi się że ten ieſt mylne danie Teofila iakoby tylko w ſprzedaży
morna było ſtrzymywać debita, i to w ſpadłości akcyi. Cicero powiada: że kiedy ieſt
ſuma iaka zapiſana w rejeſtrach iako expenſilata, że to ma dowodzi o iey należno-
ści. Między nieſt ſprzedaże akcyi a akcya? kiedy nieſt zachodzita expenſil. kiedy ſpo-
rowiat że ten ieſt dowiodło obl. 1, że debitor odebrał res 2, że ieſt literalnie ℔
expenſilat. zobowiązany. — Nie znamo ieſt akcya, ani podpiſu debitora (expenſ. lat.
aucpt. lat.) Dr. ten znali go ręką typografo (rarum ſcripſe,) Chirogr. (manu ſcripſum).
Ten ſam dowód (Cic. pro Roſc. Comed. 5.) ieſt mu gruz Elbrei, doſt dla expenſilatio, d. ſ.
dar ningtorzyny ſpoſtrzeżenia w tymſtwie, ſubſtituuje ſię ninna Obligatio, ani nieſt,
ani rodzaj bezpieczeństwa blaſkiego Znamienitego nie: dlatego nie dowodzi ſię ſzyſt
ſo gruz ale ſpoſtrzeżenia Livia gdyż ſię ieſt dowodzi ſię i Obligatio, ani ſię
bardzo dobrze ſię ſzyſt znamienitego, ſodanie nie ſą Contracta, ſubſtituuje ſię ninna
Obligationes, ſiehe Sav. p. 295. — Gdyż dowodzi ſię ieſt ale ſię nie ſą ſodanie
bierze, dla ſpoſtrzeżenia ſię znamienitego dlatego, abyſmy ſię dowodzi nie ſą ninna
ſubſtituuje ſię ninna Obligatio ieſt. Sav. ibid

tionem nihil aliud esse, nisi Codices illos expensi et accepti, quibus obligationes et quidem literis centraherentur.

Equidem rem eam introspiciens, vereor ne illa Theophili opinio falsa appareat. Scimus e Cicerone (praecipue ex libris de Officiis III. 4. in Verrem I. 30. 36. 49. ad Attic. IV. 18. Seneca de Beneficiis II. 13.) *nomina facere* idem esse quod *literis obligationem contrahere*, sive *inferre* in Codicem vel tabulas, tam *acceptum* quam *illatum*. Actum talem dixerim equidem *documentum*, et quidem conditum tam ex parte debitoris, quam ex parte creditoris, ad debitum probandum. Cicero in oratione pro Roscio Comoedo cap. 5. dicit, nullo modo actionem de *pecunia certa credita* nos instituere posse, nisi illa aut *data*, aut *expensilata*, aut nisi eam *stipulati* simus. Unde videre licet, expensilationem esse *causam* obligationis ideoque ipsum contractum. (cf. Valerius Maximus VIII. 22.). Obligatus itaque ex hoc genere contractus, dupliciter obligatus fuit, re et literis. Non necessarium videtur documentum singulare, quo illa obligatio probaretur, a debitore et creditore, condi *debuisse*, nam talia contendere id ipsum esset, atque affirmare velle: non potuisse consistere stipulationem, nisi testes illam adstipularentur (Gaii Comment. III. 110.). Ad

hanc opinionem quam tueamur eo adducimur, quod nulla mentio ejus generis documenti occurrat apud Ciceronem, qui tamen si illud Romae observaretur, silentio praeterisse putari non potest. ⸗Accedit Asconius Pedianus ad Ciceronis orationem in Verrem I. 36. qui distinguit, inter *Syngraphum*, et *Chirographum*, quod genus documenti, quo Graeci utebantur tunc adhibebatur cum probandum erat: esse obligationem literis contractam.⸗ Theophilus itaque cum documenti mentionem faceret, certo illud institutum Graecum in mente habuit, illudque describens, visus sibi est Romanum institutum describere (Cicero ad Attic. V. 21. ⸗pro Domo 30. de Haruspic. respons. 13.).⸗

Quid tamen, adhibebanturne testes, qui approbarent, illud illatum et expensum in Codicem? ⸗Cum putari possit, quemlibet pro habitu inferre potuisse debitum sibi praestandum, licet re vera nihil ei deberetur? Hoc, fateor enim, expedire non possum, nam etiamsi primum affirmare velim, obstat Cicero (in Verrem I. 36.) qui, sine testibus tales obligationes contrahi, vel, acceptum et illatum inscribi posse, affirmat.

Alia causa erat eorum *nominum*, quae *arcaria* vocabantur, ⸗in quibus rerum non litterarum obligatio consistebat: quippe non aliter valebant, quam

* Isto enim modo contrahi obligationibus, usos fuisse Romanos, nemo qui id probet, est, excepto Asconio et Theophilo.

‡ Idoneus huius rei testis: videtur nunc Gaius (III. 134.), cujus haec verba sunt: praeterea literarum obligatio fieri videtur chirographis et syngraphis, id est, si quis debere se aut daturum se scribat, ita scilicet si eo nomine stipulatio non fiat, quod genus obligationis proprium peregrinorum est. — Non negaverim etiam cives Romanos esse usos hoc genere literarum obligatione, (Seneca de Benef. I. 3 c. 6. Cic. Th. II. 14.) non ab antiquissimis tamen temporibus ut Asconius et Theophilus fabulati sunt. So wurde später in Rom auch der ursprünglich bloß mündlichen Stipulation eine Urkunde (cautio) beigefügt, die wesentlich zu ihrer nothwendigen Form gehörten, aber so gewöhnlich wurde, daß man oft eine Stipulation selbst schlechtweg cautio genannt findet Sav. p. 290. Nun erwähnt zuletzt Gaius daß die eigenthümliche römische litterar. oblig. oder das nomen transcriptit. erwachse ex expensum tibi tulero, so daß also auch hier die bloße expensilatio als die einzige Form des Litteralcontr. deutlich bezeichnet wird, ohne irgend einer [illegible] selbständigen, außer dem ursprünglich vorhandenen Urkunde Sav. S. 302.

[1] Auch bei Cicero ein Fall vor, wenn das nächstliegende Interesse des Schuldners als verbindlich betrachtet zu seinem Schaden (in Verr. I. 36.). Gewiß aber ist es, daß nicht der Creditor gegen Willen des Schuldners diesem Dinge ein Expensum obligiren könne, und eine dennoch dadurch einen Willen des Cicero pro Rosc. com. I. fingirt alle, so nova ipsius expensum fecisset?

Trudno sobie wyobrazić, że Autorowie, mowiąc tyle o kontrakcie liberalnym, mogli by opuścić tak warną wiadomość o alicui tym, gdyby był istniał. Nigdzie nie wspomina świadków Cycero; pro Rosc. com. 3.

I Ale ieżeli? - więc żadny może sobie prawny wywodzenia wyłączyć w obligi expresse bez świadków? Nie wspomina świadków Cicero, owszem mówi że bez świadków wyłączał Worses do obligi prawnie debita. Nie wstawa się na to, bez że tutaj y wielkie wątpienie. - Tu więc nie można tego wytłomaczyć inaczej ich za analogiam stipulationis cum adstipulat. ~~obligationis~~ Gdzie tego tam expanii bo by był nie wyłączał. Jeden tylko

Dotąd mówiliśmy o nomen transcriptic. Teraz mówmy o nomen arcar. Inni n. arcar. rozumieli Br. wpełna obligi. potwierdzoną z wyrachowaney summy, czy za była w obligach rozpisana lub nie. Za opinią się obligat. na imię Kant. i może być zaciągana nawet inter peregrini; tamta tylko ff cives.

‡ 2 przyczyny tey: iżbi nie był pewnym życia i maiątku za Zygmunt. Mógł bydź wszelki wzięty na wygnanie. Konfiskowanych dóbr trzeciego, obligacye activa i pass. dochodzono z rezestrów, familia nic ukryć nie mogła. Atoli wiele chor naturalną obl. zabezpieczał w debitora, oddaiąc mu iż na pewien. bo wygnaniec traci prawo obywatelstw. ukrywano debitorów swoich. K

‡ Dla uchronienia kapitałów na utrzymywanie dzieci swoich bankierom. Ci wiele mieli dwa sposoby) expensi gdzie pieniądze dobrze ulokowane to sam, czy ten kredytem dał zarobić powagę w handlu ich. Gaius mówi fr. 16. §. 1. D. XII. 13. Kto nie chciał sam sprzedawać długu, brał długu z pożytkiem do lichwiania interessem za pieniądze, narzuconego zarobku ten całą sumnicą wyciągał w kapitał swoim i wydawał procenta. Jeżeli za zgodą kapitał z zarobku, procenta płacił, nic nie winna i pewnie wechsel. (Seneca de Benefic. III. 15.). Tak pożyczy mógł bydź ieden z należących do wieczności, bo inne przywileie nie utrzymywali zabudla.

† Przed upłynieniem dwóch lat, miałat dowodzić kwit posiadający creditor, że pieniądze wypłacił, wyjąwszy jeżeli debitor znakiem iakim odparł że winny n.p. procenta płacił. — Przypuścić tamże można, że ktoś nie odzymawszy pieniędzy oddał kwit, lub wydał rewers że mu wypłacono, jeżeli po wydaniu tego rewersu nie płacony się w 30. dniach actiones prawo c. 14. §. 2. C. de non num. pec. — Jeżeli wydał mąż kwit, iż odzymał posag, lubo mu nie został wypłacony; czy można go płacenia po rozwodzie o wydanie pieniędzy? Mąż płacący i zarazwanym bydź może; sam płacony zarazem lub zaraz po rozwodzie albo śmierci żony, jeżeli dwa lata czy w małżeństwie; jeżeli dłużej, (zwłaszcza do lat 10) może płacenia i bydź zapozwanym ~~do lat 10~~ w miesiącach trzech. ~~po~~ upłynieniu których ani sam nie płacony, ani go nie wolno zapozwać c. 3. C. de dotis cautis non num. N. 100. rozd. 2.

Exemplaris zeichnet, der einen mehr, weder Bedeutung einen Pfennig machen, oder einen Pfennig einbringen sollen Sav. p. 300. Die Obligation, möglich Gründe zu geben verschiedene Gründe geben, nämlich: einen einmal Geschäfte gleich Anfangs seinen Lauf zu geben, oder einen mit vielen besonderen Geschäfte einen zu formen, in welchem besonderen Fällen sie novandi sind. — Das Beispiel des Namen in Litt. Contr. non verbis, sed rem übrig ab persona in rem, mit daran Labeo ad Att. IV. 15 Pflicht geschehen. Gleiches selbst mit der Bestellung. Gaius III. 9. §. 12. u. Theoph. ad Tit. J. de tit. obl. sagen. — Für die literar. oblig. bleiben also nur auf die fiktive Übung, in welchem irgend einen anderen Pfennig in der Bank so niedergetragen wird, als ob er einen baaren Betrag wäre. — Einige andere Beispiele Gaius Sav. 707. 708. — Die Einteilung dieser war nothwendig Ac. Post. Condict. 2. aber sie war in seinen bestimmten Formen gebräuchlich. Sav. 711. Die Worte des Gaius chirographa et syngraphae sind schwer so zu übersetzen. Eine wissenschaftliche Unterscheidung, und gewiß eine andere Eintheilung dieser Art durchkommt, welche von Syngraphae und Chirographa, so daß zwischen Gaius und Cicero eine Verschiedenheit, und der Sprachgebrauch anderen Schulen einige Zeit war in dem Gebrauch, den seine bei Cicero bestimmte und ungewöhnliche als z. Gaius. Sav. p. 709. ist sehr wahrscheinlich, daß die syngraphae, die in diesen gemischten Verbindungen der Römer vorkommen, und die auch Gaius als gültig anerkennt, darauf in den für das römische Reich bestimmten Provinzen. Verschiedene ab in einigen Ländern Griechenland vorkommen. Sav. p. 709. Einigen Chirographen mit, die

quam si numerata fuerit pecunia. Numeratio autem pecuniae cum faciat jure naturali obligationem, recte dici, Gaius affirmat, arcaria nomina nullam facere obligationem, sed obligationis factae testimonium praebere. Hoc itaque genus obligationis juris Gentium est (cf. Gaii Comment. III. 131. 132.). Sub Imperatoribus hic modus obligationes contrahendi in usu esse desiit. Invaluit autem alius, scilicet, *apud argentarios nomina debiti* et *crediti faciendi* (quod apparet ex fr. 9. pr. D. de Pactis fr. 27. pr. fr. 25. pr. fr. 47. §. 1. D. de Pactis, fr. 38. fr. 61. D. de Obligat. et Actionib.).

Tempore Justiniani ita haec res composita fuit: contrahebantur ejus aetate stipulationes scripto, quapropter quicunque agebat de obligatione tali, actionem instituebat sibi *cautum* esse de obligatione stipulata. Sed accidere potuit ut obligatio contracta exsoluta non esset, id est, non adnumerata pecunia. Quapropter Justinianus statuit, ut, si debitor qui ita contraxisset, numeratam pecuniam non haberet, intra duos annos, si de illis reddendis adactus fuerit, *exceptione non numeratae pecuniae*, se tueri posset, quod tempus si praeterlabi siverit, tanquam ex literis obligatus conveniretur.

~~CAPUT XX.~~

~~*De obligationibus quae actionem pariunt, licet contractus non sint.*~~

Monuimus supra, obligationem intercedere etiam tunc cum nulla causa civilis obligationis exsolvendae occurrit. Obligationes hae variae sunt. Recentiores JCti dividunt eas: 1, in pacta nuda, 2, in pacta vestita (ridiculum verbum!), sive talia, de quibus actio institui potest. Sunt praeterea tales obligationes 3, pacta praetoria 4. pacta legitima.

Ex edicto praetorio competebat actio, si agebatur de *constituto*, sive promissione, quae derivaretur ex obligatione contracta, quam non exsolveram, licet promisissem me eam, obligatione alia a me contracta intercedente, exsoluturum. Convenitur reus de hac obligatione *actione constitutoria*. Si obligatio ejus generis de meo debito initur, vocatur constitutum *debiti proprii;* si vero initur de debito alieno, appellatur constitutum *debiti alieni*.

Dantur quoque actiones ad obligationes adigendas ex donatione, quae ex variis modis oriuntur: 1, si datum est donationis causa, remque ut propria ejus esset si alii praestiti. 2, si jus obligationis donandi causa praestiti, obligationemque meam, vel alienam, si praestiteram. 3, si debitorem liberum feci ab obligatione et

von dem Ausdruck der Rechte über den Contracte
gesprochen worden, handelten diese nicht zugleich mit
den Stipulat. zusammen, sondern sie über den Inhalt
derselben ein Chirographum aufsetzten, welches
dem Creditor einzuhändigen wäre, ohne jedoch
ausdrücklich zum Beweis des Contracts zu gelan-
gen Sav. p. 305. Hieraus ersehen wir noch
so viel, daß ein wirkliches R. R.
nur wie es aus dem Instr. Cred. Rutum,
der Ausdruck der Rechte neben der Stipul.
(cautio) so allgemein und ungebräuchlich
vorkommt, obgleich nun jene Nothwendigkeit dieses Ausdrucks ein mehr
verschwindendes war. Sav. ibid

T. Mówiliśmy dotąd o kontraktach; teraz pomówmy o paktach które obowiązują

Te obligacye są tego rodzaju które pretor uzna za ważne.

I Te są obligacye naturalne; z żadnego powodu skargi o nie creditor nie może.

Taka obligacya (znaczy długu) constitutum, jest w tym stosunku do oblig. civilis, w jakim stosunku jest do contractus, pactum adjectum. Jeżeli n.p. miał kto u mnie obligat. natural. a upominającemu się o nią odpowiedziałem: że mu ją wypłacę przy danej okoliczności wypłaty obligacyi cywilnej, tak, że tą obligacyą do samej wiążę, było to constitutum, bo zaszło przyznanie długu z mojej strony. Mogło tu iść rzecz albo o własny dług mój, albo o dług który przyjąłem. — Można także uważać Constitutum, jako przyznanie debitum dawnego, przy zachodzącej nowej umowie.

I Jeżeli n.p. dałem komu rzecz, jako darowiznę, odwołuję później że to nie jest darowizną

I Jeżeli zamiast rzeczy dałem obligacyą w darowiźnie lub mniej, lub cudzej n.p. tego który mi darował obligacyą. Lub jeżeli mi kto jest winien do niego przekazuję obligacyą, czyli obliguję go aby zapłacił. Lub jeżeli mi kto winien z obligacyi jakiej (ex indicatu) a ja ofiaruję mu się dawać ex stipulatu, jedna obligacya drugą w sobie mieści. [illegible]

(fr. 45. pr. D. 49. 14.).

† Kto mi daie, lub danie obligacyą, daie mi labre i actio, do wymuszenia iey
expre obligacyi

⊥ Nieiuniennie iednako, areby przy każdey obligacyi darowaney było actio n.p. ieroch.

† Zmniey szonemi, ugli ograniczonemi wypłaty donacye prawa: Ustawy senatu 1, za Cre-
sio Klaudyuszu planeta uchwała senatu: areby radzie patron (odmienny iż boriem
gat od sprawy 2, wprzod to iuż obostrzyła lex Cincia, 3 canonicę, areby pro-
stym sposobem, ani przez stipulat. nie wolno było nad 20000 sestert.
Darowań, wyiąwszy bliskich krewnych. Kto raz chciał darowań więcey ze-
by koniecznie to wyniósł ⊥ nexum. Sędzia bowiem Cincius wniosek do te-

† Labre odrzpał Lu PCh. Claudian Hist. p. 116. Nro 6 go prawa obiąz-
ty ze tym sposo-
bem Labrzey iey kwoty wyznaczył w obie nim pod aktów. Za nasłów Dyakle-
cyana wypłata mianu, actio ⊥ nexum, Justynian więc wyłanowił areby iey
więcey respektu Insinuacio, t. i. wniesienie tuiey do aktów municy-
pium.

‡ Tak opór kontraktów iako i pactów, co iestnie prawne acceptacya obligacyi, czyli
zachodzące umowy pomiędzy stronami, których niedotrzymania stanowi skarge,
Skarga ta nie zachodzi o to, dla tego ob umowa dotrzymana nie wypłaca, lecz
raney dla tego, areby kłodę z niedotrzymania obligacyi dla mnie wynikaią-
cą wynagrodził przeciwnika n.p. kiedy niedotrzymano mi compromissu, nie
o to areby strona przeciwna z niechęci do dotrzymania kompromissu, lecz dla tego,
areby za karę zapłaciła pewną summę mniey więcey wynoszącą szkodę skar-
dzącemu.

Verwby sprich prezięcia na siebie cudzego długu jest Constitutum [illegible] nie ma cudzego zobowiązania sposobu zawiązania pactum constituti promissorii. Constitutum, a pecunia pactum ab a Justiniano appellatur, ex Receptis institutis, originem duxit, recipere enim est generaliter promittere, sive suscipere in se aliquid. Apud Praetorem Argentarium in primis erat, apud Romanos, alienas obligationes in se suscipere. Hoc fiebat ex hac obligatione actio receptitia civilis adversus argentarium, in id, ut solveret alienum, quod in se receptasset debitum, etiamsi indebitum in se recepisset; non tamen denegatis ei condictionibus indebiti et praesertim sine causa soluti c. 2. C. h. t. (IV. 10.). Ex hoc autem Argentariorum receptitio contractu fluxisse videtur Edictum Praetorii pars illa, unde constituta pecunia actio datur. Conventionum autem favor, publicaque utilitas ex eo profecturae, si liceret, in condictionibus, (ita, bona, similibusque obligationem, omissis solemnium verborum ambagibus, mutare (decem ad Quint. Fratr. I. 1.). Receptitia civilis constitutoria praetoria obligatio communiter et amica conjunctione vigebant: illa solemnibus verbis, haec quibuscunque, consensu praesentium, sine ulla stipulatione contrahebatur: illa cum argentarius hanc quilibet, qui se obligare voluit, constituebat: illa de omnibus rebus, haec de iis solummodo, quae numero, pondere et mensura constant (quae generali nomine pecuniae comprehenduntur) quibus in rebus et mutuum et omnis omnino negotiatio magis consistit, et tantum si obligatio, quae constituebatur vera sit aut jure praetorio, i. e. per exceptionem inanis, quamvis esse potuisset naturalis. Justinianus c. 2. C. h. t. (IV. 10.) omnia, quae receptitiae actioni majora, utiliora, pleniora inerant, in constitutam pecuniam transtulit, receptitia actione omnino sublata, quae certe jam ante eum (juris formulis sublatis a Constantino) in desuetudinem abiit. — Personae omnes constituere possunt, quae etiam generaliter sese obligare non prohibentur. Ita et femina, si suo nomine constituat, id est, non pro alieno debito, ne intercedere videatur fr. 1. §. 1. D. h. t. (XIII. 5.). Solo consensu, quovis modo declaretur, cum haec obligatio constituat, sequitur, et inter absentes constitui posse et per epistolam nuncupe (fr. 14. §. 3. D. h. t.) Constitui potest omnibus iis, quibus aliquid debetur et procuratoribus eorum, item servis filiisque familiae fr. 25. §. 1. fr. 26. fr. 27. fr. 5. §. 6. D. h. t. constitutum cum agi non queat, nisi debito praecedente, in quaestionem venit, quonam sit consistendum cum praecedente obligatione valida aliaque conjunctio. Sane omnino eo determinantur quod constitutum praetoria sit obligatio, juxta quam jus civilium integra permaneat obligatio pristina, constituto non sublata, cum constitutum non sit novatio fr. 18. §. 3. fr. 20. D. h. t. (XIII. 5.) fr. 15. D. de in rem verso (XV. 3.). Meinganum de constituta pecunia. Heidelb. 1819.

quidem donationis causa. Donamus itaque *dando, obligando, liberando* (fr. 17. D. de Donat. fr. 1. D. de Transact.). Quaelibet donatio si intercedit, etiam obligatio, ad eam praestandam, intercedere putatur. Obligatio haec talis est, de qua non necessario actione ut exsolvatur, debitorem convenio. Olim nisi stipulatus erat creditor quod donaveramus, nulla obligatio intercedebat. Constitutionibus Imperatorum sancitum scimus, ut de donatione licet stipulata non fuisset, actionem instituere possem; hinc origo pactorum *legitimorum*. Reliqua de donationibus videantur in Historia Juris cap. XIII. ad legem Cinciam (p. 67.).

~~CAPUT XXI.~~

~~*Obligationibus quinam accedunt?*~~ Gaius III. 110. – 126. Inst. III. 21.

Ad obligationes refertur 1, *Intercessio*. *Intercedere est, fidem suam pro alio obligare, alienamque obligationem in se suscipere* (fr. 2. §. 5. ad SCt. Vellejan.). Intercessio autem fieri potest, vel si debitor liber fit, cum alius pro eo fide jubeat, quod dicitur *Expromissio*; vel si obligatus manet, quod *Constitutum debiti alieni* (pecuniae alienae), vocatur. JCti recentiores vocant expromissionem *Intercessionem privatam*, intercessionem vero per constitutum

debiti alieni appellant *intercessionem cumulativam.* Haec vocabula barbara sunt. Ex Comment Gaii III. ~~15~~ scimus, eos qui pro aliis promittunt, jam *sponsores* jam *fidepromissores* jam *fidejussores* apellari. Quoties vero aliquid stipulamur (dicit Gajus), possumus alium adhibere, qui idem stipuletur, quem vulgo *adstipulatorem* vocamus. (Gaii Comment. III. 110). Sponsorem et fideipromissorem et fidejussorem saepe solemus accipere, dum curamus, ut diligentius nobis cautum sit; adstipulatorem vero tunc solum abhibemus, cum ita stipulamur, ut aliquid post mortem nostram detur, quod stipulando nihil agimus; adhibetur autem adstipulator, ut is post mortem nostram agat. qui si quid fuerit consecutus, de restituendo eo mandati judicio heredi tenetur (Gaii Comment III. 117).

2. *Mandatum Qualificatum* ut recentiores id vocant, si v. c. Sempronio mando ut Titio, cui ille non credit, centuum det mutuum. Hoc casu Sempronius mandatarius est, equidem vero mandans.

Intercedere autem omnes possunt exceptis feminis, SCto Vellejano id vetante. Itaque si intercesserunt feminae, ipso jure quidem obligatae manent, sed per exceptionem liberantur.

† Gaius l. l. ff 40 9. Utrym mnie (lubo ta myśl nie iest nowa, iż iż miał Turnebus Adversar. XVI. 9. l. 2 iego nie wymienia) że adsipulatores byli rodzay ludzi osobny, ludnością się iż sam iak adwokaci. dowody iego są epist. ad Octavium: cujus avus fuerit argentarius, adsipulator pater. Or. Quintio r. 18. in l. Pison. 9. sed advocato aut adsipulatore paratiorem fore putaret. — Między pierwsze nic nie dowodzi, bo to iest list wdrunony Ciceronowi, ani mieysca inne nie wyliczaią, prawnego stanu ortowieka; bo nie wiem do czegoby takich wiadomości adsipulatorowi iak advokatowi? — Wiemy z Gaia, że adsipulator, może wyść innej formuły iak stipulator; tam ten idzie pytza: dari spondes; ten: idem fidepromittis, fidejubes; może adsipulować i mniejszą rzecz iak iest w stypulacyi, ale nie większą; (Gaius III. 112. 113. 126.) co nie koniecznie iest in qualit. i quant. ale także in tempore, loco, causa (Gaius III. 113.). — Od czasu iak Justyn. zniosł rezulę: actiones ab herede incipere non posse, nie potrzebni byli adsipij.

* / pury verborum obligat (Gaius III. 119) fidejussor pury kardey nawet naturalis (Gaius III. 119 §. 1. de fidejuss.) 2, pierwsi tylko na przepisany czas, on na zawsze a kiedy iak więcej, kardy in solidum (l. c.), dopiero Hadryan pozwolił in rozdział, gdy inni fidejussi po wezwaniu stanie, domagania się zapłaty pro parte; zamie w kardym razie pro parte (Gaius III. 121.); ieżeli fidejuss. zapłaci odkaz wszystko, to ich prawdą iego (Gaius III. 122.), obowiązani są i iego satisfaciować nie tak pierwszych; jednak i fidejuss. pozwolono później skargą o zerwanie zarządzenia iak kamdzym (Gaius III. 120. 123.). — Pomiędzy to Justynian z Juliuszem i Mandatum w tytule D. de fidejussorib et mandator. — Tyle o osobach należących do zarządzenia i o ich przymiotach nazwiskach. Teraz iakim się to odbywało sposobem: ⊼

* dla tego, że ten tego nie ciało ciężka intercessyą, bo zapłacenie wyłi gwarantem 1, że debitor zapłaci, 2, że ta zapłata ieżeli debitor nie będzie w stanie.

† Praeter haec vocabula erant olim alia in usu: qui enim pro pecunia in causa civili et lite vindiciarum interedebant, judex; qui in causa capitis promittebant reum judicio sisti, vades; qui in emptione evictionem spondebant, auctores fiendi dicebantur. — At fideiussoribus differunt: consistentes (fr. 1. §. 4. D. de const. pec.); Mandatores (fr. 12. §. 4. D. de mand.); et promissores (fr. ult. D. ad Sct. Maced.).

‡ Przy zawieraniu stypulacyi bardzo są potrzebnemi świadkowie temu ustny stypulacie, nie któremu iż stypulacie; nie można bowiem żądać areby kto sam siebie obciążał, zapewnienie wydany sobie stypulacyi. Świadek więc ze strony creditora w stypulacyi, czyli adstipulator, w ten czas iż bierze udziały stypulacie na przykładzie n.p. dla mego sukcessora. Obligat. z stipulat. tylko strony obowiązuje. bierzemy więc adstipulat. który z nim zaraz stypulacie sobie i ten po mojej śmierci skarży. Odkąd umarła go mój successor iak mandatary ustaw.

† Lex Apulejа, Iunia, Anonyma, Cornelia, Publicia; Hoffer pp. 72. 73, c którymi niemy z Gaia następujące porobiły odmiany 1, Lex Apuleja ustanowiła że ieżeli ktoś będzie sponsores lub fideiussor, te iż nie mają uważać za correi credendi, lecz że tylko inne są tylko obowiązanemi do zapłacenia części na osobę ich wynoszącej. Jeżeliby zaś jeden z nich zapłacił więcej nad część wypadającą na niego, że ma mieć skąd pewien wypróżnienie. Mniej więc było uradowanie dla innych, między ich więcej było. dla tego więc ustanowionem było ff Lex Anonyma areby bardy mniej zaciągali obligat. a chcący do tego mogli, wpisał nim zapłatę ustawił im summę i liczbę wierzycieli. Jeżeliby zaś zaś chciał że więcej summę, a niżeli im powiedział, mają zdać rachunek z tego w 30. dniach zaraz, ich się dowiedzą o tem, areby nie ich się na rozumnie (ut praedictum in stipulatur). Jeżeli będzie rozumna że tak jest, mają być wolni od ujemnie. Lex Publicia ustanowiła: że ieżeli creditor zapłacił wierzyciele, a ci zapłatę za debitora, ma im debitor w 6. miesiącach zwrócić summę, mianowicie, że go wolno pozwać in duplum. 2, Lex Iunia Cornel. różnica robi między sponsores, fidepromissores a między fideiussores. Sponsores i fidepromiss. nie mają zapłacić tak na cały jeden i nie więcej nad 10000 sesterc. za jednego dłużnika; fideiussores zaś obowiązani są perpetuo. Skądże taka różnica w naturze i skutkach? — Ztąd, ponieważ sponsor i fidepromissor na krótki czas zapłacani ich sukcesorowie obowiązani nie są (Gaius III. 120. IV. 113), obowiązują się tylko

† kiedy kobieta wyraźnie na siebie przeymie dług, wyraźnie zastąpi 2. i. nie pod warunkiem że dopiero w tenczas zapłaci kiedy debitor nie będzie w stanie.

† podług mego zdania kazdo tu podbędzie Justynian. Prawa dawniejsze dla tego zniosły podejmowali się kobietom zastąpienia debitora, że ich charakter delikatny nie raz ich naraza na nieboszczenia prawa nie rozważnego zaręczenia. Co jednak, gdy znów tenor zastąpienia? Lub w nieboszczeniu tego jak ręczy za mężą kiedy małżeństwo jest wyraźny: rozdziałowi majątek?

† Nie niedziwi co tędzie o tej wyjątku (v. 23. pr. C. ad S.C. Vellej.) to samo bowiem jest jak gdyby Justynian powiedział: że nigdy nie ważna jest intercess. kobiet.

† arbiter nie być będzie; pomiędzy arbitrami były dwa gatunki będzie komprimissarzy prywatnych: publ. jak u nas będzie sądowie. Ci stanowili t. in-stanyoz. †

I Wytrzymy obligacye dotąd, gdzie wyjdzie debitor: creditor lub wspólny creditor: Debitor tylko imaginalnie, jednako zawsze wyjdzie na jego stronie, bo chciał sam zawrzeć obligacyą, bo podług woli jego zastąpiło debit. lub credit. n. p. 1, w kompromissie wyjdzie obydwie strony, jedna na nagrodę za nie dotrzymanie kompromissu, druga nadzieję, że zanim strona płatowi się będzie do innego kompromisu. Jeżeli pomiędzy arbiter obydwi. Lub, że nie wypłata do sądu powiększono. 2, w intercessio nawet gdy kobieta w dobrej jest intencyi nie ważna; więc wyjdzie dla strony obydwóch.

Judicium arbitri aliter apud Athenienses ac apud Romanos constitutum fuit (cp. Hudtwalcker, über die öffentlich. und Privat-Schiedsrichter-Ämter in Athen, Jena 1812). Tres differentiae sunt classes arbitrorum apud Athenienses: 1, arbitri publici, δικασταὶ κληρωτοὶ, qui comparari possunt cum illis Romanorum arbitris, quos eligendi potestas penes Praetorem erat. 2, arbitri compromissarii ἑκάτοι, qui sola diligentium voluntate ad controversiam componendam vocati erant. 3, boni viri διαιτηταὶ, qui solummodo elaborare debebant in amica diligentium compositione.

Arbiter, qui est judex compromissarius-dictus, ab arbitratore differt, qui ea, qui in causa non diligenter aestimatim determinanda in auxilium vocatur; cujus si manifesta apparet in quibusdam locum habere potest reductio ad arbitrium boni viri, cui major judex habere potest. (fr. 76. 78. 79. d. pro soc.) Arbiter qui ad controversias inter duos dolos dirimendas constituitur, disceptator vocatur.

Eligi possunt arbitri non solum patres familias, sed etiam filii fam. adeo de re patris (fr. 5. 6. d. de arbitr.) puberes XXV. annis minores, dummodo XX. annum expleverint, et ne liberini quidem et ignominiosi arcentur. fr. 41. fr. 7. d. eod. Si duo electi fuerint arbitri, neque consentiant, Ulpianus docet, praetorem debere ipsos cogere, ut tertiam certam eligant personam, cujus auctoritati pareatur fr. 17. §. 6. d. eod. Si omnes in diversas abeunt sententias, diligentes sententiae stare non tenentur. Si vero plures arbitri in una solum dissentiunt, minimum praestari debet, quia in hoc omnes consenserunt (fr. 27. §. 3. d. eod.).

Compromissum in universum nihil dicit de causis quae privatis acquirendi haud sufficiunt. Compromissum autore Paulo (fr. 1. d. eod.) ad finiendam litem inducitur.

rediguntur, ch ad finiendas lites pertinet, ideoque etiam, teste Celsiano (fr. 2. d. eod.) exinde natam exceptionem non nasci, sed poenae petitionem. Cum compromissum inter partes nuda ex principiis iur. Rom. retinendum sit, ideoque actio exinde haud nascatur, Romani compromissa plenam vim conferre volebant per stipulationem vel compromissum poena (fr. 11. §. 1. d. eod.)

Arbitrum vero cujuscunque dignitatis ad officium implendum praetor compellere potest, etiamsi sit consulatus, exceptis iis tum casibus, si electus in aliquo magistratu, vel potestate, constitutus est. (cf. Gaspis de Arbitris Lips. 1821.).

Quid autem fiet, si Intercessio, sic dicta privata ex parte mulieris aderit? Si v. c. pro Sejo qui Titio centum debet mulier intercessit? Tunc ipso jure Sejus liber fit. Qua ratione cum SCtum Vellejanum circumiretur, receptum fuit: nullam expromissionem tunc intercesisse. Justinianus statuit non posse mulierem provocare ad SCtum Vellejanum, si ipsa consenserat se non provocaturam; nec minus si intercesserat pro marito; quod si pro extraneo, distinguendum esse: utrum instrumento publico intercesserit, an privatim; si publico instrumento, per exceptionem intercessio aboliebatur.

3. *Compromissum.* Compromittere dicuntur *qui sententiae arbitri se staturos, sub poena promittunt.* Receptum fuit Romae neminem posse invitum cogi ad sese obligandum ex sententia arbitri, modo poenam compromissam solverit (fr. 9. §. 5. fr. 10. 11. pr. D. de Recept. qui arbitr. c. 1. C. De recept. arbitr.).

Omnes obligationes quas exposuimus sunt lucrativae. Sequuntur obligationes onerosae. 1. *Evictio* quivis actus ita appellatur, a tertio eo consilio susceptus, ut nobis rem acquisitam evincat. Quoties rem evictam habeo, auctoris, sive ejus qui mihi eam comparavit est, ut damnum inde ortum mihi sarciat, quod ut fiat

litem a tertio mihi motam illi denunciare, si-
ve auctorem laudare, debeo (fr. 74. §. 2. D. de
Evictionib.). Rem evictam si auctor praestare
non potest, tum si illa res est mancipi aut mi-
hi emancipata, duplum praestat (Schulting ad Pau-
li R. S. II. 17. §. 3.); si vero erat tradita vel nul-
la pactio de evictione inter me et venditorem in-
tercesserat, actione empti convenire auctorem
possum (fr. 37. pr. §. 1. fr. 2. D. de Evictio-
nib.). 2. *Edictum Aedilitium.* Hoc edicto olim non
cavebatur nisi de vitio et morbo in emendis ven-
dendisque servis et animalibus. Nec interrerat,
utrum venditor scierat laborare vitio animal vel
4. ignorabat (fr. 48. §. 4. fr. 1. §. 10. D. de Aedili-
tio edict.); nec minus tunc, si venditor virtu-
tem aliquam rei adesse affirmaverat (fr. 19. pr.
§. 1. — 3. fr. 18. pr. fr. 52. D. de Aedil. edict.).
Conveniebatur venditor vel de damno sarcien-
do, vel emptor contractum negotium subfer-
re potuit actione *redhibitoria*.

Nec minus instituere potuit actionem *quan-
ti minoris* vel actionem *aestimatoriam* (fr. 18.
pr. fr. 38. §. 10. D. de Aedil. edict.). Prae-
scribebatur actio redhibitoria sex mensibus,
actio vero quanti minoris uno anno; quo tem-
pore elapso aliis actionibus emptor uti pote-
rat, i. e. actione empti venditi (~~fr. 19. §. 6.~~ fr.
25. §. 1; D. de Except. rei jud.).

† nie mogę o to skarżyć sprzedającego, ażeby zaraz, (proniewaz caluordi evictio) oddać mi pieniądze, ież, ażeby mnie bronić w sądzie.

† Szlosnie w Rzymie, bydlęta sprzedawane

† Co do dworów ziemskich nie bardzo wstrzebował się sprzedać venditor, ponieważ sprzedawano nie wolnych ludzi. Lecz żeby bardziej w do moralnych, nie tak się bradzie, lecz: 1, się nie lata się sprzedawać za interess. 2, się nie godzi i nie należy każdemu wstrzebuje. 3, się nie bradzie, w lecz tylko kiedy zapytany, bo dobrych rzeczy nie sprzedaje.

I Warnym jest w tym miejscu Gaius (fr. D. eit), powiada: że publicate. nemy maiątek się sprzedać, przystoi sprzedającemu; nie ma się więc uwobrzeg się publicate kupnie, ale wadzie, lecz raczej sprzedać obiecać. Jak ieżeli chwali niewolnika za złotemu, nie może wymagać od niego ażeby spełnił zwarz ieżo jak filozof; lub że prawnicy, ażeby wyjaśniać tylko zapytany. ieżeli nie spełniał go nocy. — Nawet wad jego moralnych nie jest obowiązany

†† Mistrz sobie sprawować ile może n.p. bluźnierstwo. kiedy kupił drugiego niewolnika.

††† Jeżeli się pokazał dobry w sprzedaży, powinien odpowiadać zawsze; ieżeli raz nie dobry, a potym się wyhazał, w do ulic rozbitbiwin, powinien skarżyć w dwóch miesiącach, co do gruntu niewolnika w 6. miesiącach; ieżeli raz zgrzyt za prawdę w kupnie, bydła prefer. jak się wyraźnie.

.] Obligacye te z tego wdrain, które powiązaią ~~się~~ debitora powin wynagrodzenia, na karę bądź ubezpieczenia bądź zmniejszenie honoru jego n.p. infam. — Nie bardzo mu nie wiadomym zwłoczenie jest delictum, n.p. zaigzie cudzey metamorfozy nie w gwałtownym zwłoczenie jest rewizje zmniejsz. prawa, lecz nie delictum, ponieważ ~~ia~~ to prawa XII. Tabl. nie uważaią za delict.

Jeżeli pozwolnia się furtum, iżeli komu z rzeczy wystrzegam pieniędze, w tym zamiarze, ażeby je kto inny podniósł, uniósł. — Lecz iżeli to tylko w razie uczynione, nie mając wspólnika, sprzeczne ze zamiarem nie nastąpiło z podniesieniem pieniędzy mi z w ten czas jest oblig. ex lege Aquil.

~~Przykład ten dowodzi, że przepisów dawnych do ustanowienia trwały tym sposobem stosowano to Rzym. Jak się rzeczy mieniły ( ) ale ~~ialis Kamasit~~ w odmianie tworu przedstaw się i trudy poprawiły~~

~~Lex iakie pozw. są tylko na nasze czasy? Nie, lecz takie furt. będzie wszystko rodzaju, będzie zajrzeć. — Ustawy nasze nie iakie a zawsze incontrol.~~ Nihil enim reipubl. servire — furt. tutaj nie convit. zgoła nie trzeba o prawdzie, gdzie kto bądź nie [illegible] obligacyi przeciw obligacyi, zdarzenie na nadto zastoczeń za [illegible]

Jeżeli kto n.p. porzuci odemnie srebrny serwis na czas dłuższy, w nieszczęściu zginie za wynagrodzenie powinien. Nigdy ~~czas~~ n.p. jeżeli mu go zdobycz wydobędzie, kiedy się ienu, za takowym zarzucie przeciwnie.

Inter capitalis rozumiemy tego które traci caput t.i. status; przed wojną capitalis nie jest bona śmiertelna. U Rzymian zdarzał, gdzie wszystko należało do stanu obywatelskiego. Ustawie takiego uważano, za umarłego cywilnie.

furtum latissime patebat, ut Proculeius Lab. omnem rei alienae attrectat. dolo malo ut lucri faciendi causa perpetratam, eo nomine complectebantur; praecedente vero tempore ex lege XII tabularum furtum non nisi in mobilibus rebus locum habere A. Gell. N. A. XI. 18. §. 2. 3. de Usucap. 7

(Quae postrema verba non ad vocem contrectatio referri debent/nam quemvis usus nel possessio possint contrectare!) sed ad verba furi faciendi gratia. Basilicor. auctores (LX. 12. 1.) nobiscum consentiunt. Adde l. 1. §. de obl. q. ex del. verba: furi faciendi gratia omittunt, quod Tiberianae culpae accidisse suspicor, cum Theophilus verba illa non exprimat. (Kellinghausen ad l. 31. D. Furt.). — Substantia furti consistit in injusta rei alienae, sive clam, sive vi facta contrectatione, furi faciendi gratia, invito domino, vel eo, cujus ab alio jus, ipse in rem conservet, interest, rem non abduci. (Dilmar p. 31.). Furtum est 1, rei alienae vel 2, furium usus v. c. creditor signore utatur, vel 3, furtum possessionis meae fiat penitus ex indole ut in re, quae commodata, veluti, si quis rem, quam creditori pignoris causa debet, subripiat.

† se ipsum juratur ferous (Gellius Sabinus apud Gell. XI. 18.)

† jam ita Q. Muc. Scaevola Gell. VII. 14.

Inst. IV. 1–4. Gaius III. 182–225.

CAPUT XXII.

De obligationibus ex delicto ortis.

§. 11. de obligationibus quae ex delicto nascuntur §. 2.

Sequentia quatuor delicta ex antiquo jure Romano originem trahunt. I. *Furtum* (Inst. IV. 1.) ut ait Paulus (fr. 1. D. de furtis) *est contrectatio rei fraudulosa lucri faciendi gratia, tam ipsius rei quam etiam ejus usus vel possessionis* (Gajus in Comment III. 195. 196.). Furti etiam tenetur, cujus ope consiliove furtum factum est, v. c. qui oves tuas aut boves fugavit ut alius eas excipéret; et hoc veteres scripserunt de eo qui panno rubro fugavit armentum (Gajus in Comment. III. 202.). Furtum itaque committitur in rem aliquam et quidem in rem mobilem. Haec rei furtum committit quis si rem pignori datam surripuit (Gajus in Comment. III. 200.). Committitur etiam furtum, si rem usus commodatam ad alium usum adhibeo, quam ad quem commodata mihi fuit, quod veteres de eo scripserunt qui in aciem equum perduxisset. (Gajus in Comment. III. 196. Gellius N. A. I. 18.). Dividitur autem furtum in *manifestum* et *nec manifestum* (Gajus in Comment. III. 184.). Manifestum est, *quod deprehenditur dum fit*: si *contra* accidit, est furtum *nec manifestum*. Poena furti manifesti ex lege XII. Tabularum capitalis erat: nam liber verberatus addicebatur

3. Skarga o furtum kardy zawiera: morel nie ig (zdri nie tene- pokne prawo do nowy upło- proney nga. wierzyciel zatham sprzeczności nie azaluje; sukcessor obrzuty śrzedni two, bo za kredyten przed obrzą- cem na actio expilata hare- ditatis. — Nie zachodzi furtum, nowy; jeżeli ujęt summ orna- nie mafr. §. 11. J. de oblig. ex del. nasc.

nie czyli kardy dobra nie wzie o usprawiedliwia furtum nie, że go oddadzą, a obrażony do krzywam furtum nie

ei cui furtum fecerat. Ex edicto praetoris tam ex servi persona, quam ex liberi, quadrupli actio constituta est (Gajus in Comment. III 189). Nec manifesti furti poena per legem (XII.) Tabular dupli irrogatur; quam etiam praetor conservat (Gajus in Comment. III. 190). De furto etiam heredes furis tenentur, si ex furto aliquid lucri ad eos pervenit, modo actio in heredes intendatur, poenam vero non persequamur. Actiones de furto variae sunt: a) *actio furti concepti*, constituta est in eum, cum apud aliquem testibus praesentibus furtiva res quaesita et inventa est (Gaius in Comment. III 186.): Concepti et oblati poena ex lege XII. Tabular. tripli est; quae similiter a praetore servatur (Gajus in Comment. III. 191). b, *actio furti oblati* cum fur alii rem furatam obtulit, ut apud eum conciperetur, vel si alius quisquam obtulit. Tum persequi illum licet, quamvis fur non sit (Gajus in Comment. III. 157). c, *actio furti prohibiti* si impedior quo minus rem ablatam investigem (Gajus in Comment. III. 188.). Prohibiti actio furti quadrupli ex edicto praetoris introducta est. d) *actio furti non exhibiti* si res furata et inventa mihi non exhibetur. Denique est e) *actio de furto per lancem* et *liciam* concepto, de quo varii varia fabulantur. Leges XII. Tab. pracceperunt ut qui rem quae-

† distinguendum inter actionem furti, et actionem oneris aversi: actio oneris aversi nulla alia, quam actio furti esse videtur. Ita tamen ut, si quis liberum vel egnum vel aliam rem alienam abstraxerit, oneris aversi agere possit, sed ut tum demum possit, cum locum onus navi impositum abstulerit fr. 31. D. Locati, actionesque oneris aversi et furti distinguuntur.

† ten zdaje mi się wybrania zwłaszcza [illegible] w wyrażeniu że „tam furti" i „tam Gaius III. 191. i Ulpian XI. 18. w pomieszaniu z actio injuriarum. Rozumie się że w innych ludzi wybraniach się zdarzało że nie ukradł. (Gaius III. 230.).

† fervus ex rapie Tarpeia praecipitabatur.

† Zmudzinowali to prętownie, stanowiąc: areby, ay obywatel, ay fervus pojętni kradzież oczyścisz, żyło, na powrót we swoy nabyt, był skarany. Względem kradzieży nieoczyszczey stanowiono kary podwóyney wartości.

† skarga o kradzież

† skarga o kradzież podwóyna, czyli to jest o tenże podwoić przez siebie skradzioną rzecz komu, areby tego przy tey rzeczy zdybano; czyli ten który podwóyną rzecz przyjął komu innemu ią podwoić.

† Podług Gellibra znany lanx to samo co patera czyli naczynie lub misa, którym się zdawnych ten kielich nazwał do domu, dla pokazania wszystkim swoich z takiego czynu; że był nagi. Gaius mówi; że dla tego miał be nazwę (patera) ażeby w niej znaleziona nie z kradzieży, ukryta. Obydwa te stanowienia niedorzeczne. Jak bowiem można ten sprzedać nazwy ukryte w domu kto miał czy zapłaty? Lub jako ten sprzedawca nie w nazwę kielich za nagiego naczynia? Czy nie mamy tu lanx i licium za pomocą jaką zbiegnąć (lanx) w pustomurii kielicha (licium) sprzedawać swej nazwy? — Mamaby przypuścić, że ten który dwie zdawał bowiem ukryte infamii, jeżeliby bydło dobre znaleziono nie ukryte nazwy, ten zupełnie bydź nago ubrany, żeby jak pusty. To samo ustanowiło się w prawach Atheńskich i prawach Niemieckich, gdzie nie ma wzmianki o nagości zupełnej (nudus incoppe Ulyssey); nie ma zatem potrzeby wyprowadzać tego prawa z Aten, jakoby do Rzymian miało być wprowadzonym. Zacharia ff. 705.

‡ kiedy się pozwolenia funkcyi, wolno creditorowi ustanowić się z debitorem, ażeby nie był ciekawie karany; nie wolno zaś względem rabunku.

≠ Jakim kolwiek sposobem nagą stawał kto mężatkę na ulicy stawał się infamis. Powinien był, jeżeli miał w do niej udać się do domu do jej opiekuna, czyli męża z krewnego. Toż samo kto nagą stawał małoletniego (praetextatum). Tacy bowiem nie są w stanie ogniać się jako, a ten kardynał stawał sami w sądach.

I Kto sprzedał nagą żonę, może się ten, jako obywatel, skarżyć względem z nienagości prawa, ten również i ja, jako ogień.

‡ kwit wydała, kto wystawiona z stanowi wolnemu 300 asów; niewolnikowi 150.

† Poena mali carminis, sive libelli famosi, ex lege XII. Tab. erat capitalis, teste, ad necem fuste verberabatur. Otto ff. 509.

rere velit nudus quaerat, lancem habens et linteo cinctus, quo necessarias partes obtegeret. Gajus (in Comment. III. 192. 193.) dicit totam legem ridiculam esse. Simile institutum occurrit in antiquo jure Germanico (cf. Grimm in Savigny's Zeitschrift. Tomo II. p. 91. sqq.).

II. *Bona vi rapta* (Jnst. IV. 2.) Si bona vi rapiuntur non solum id observatur quod de furto, sed etiam actio instituitur, qua et rem et poenam persequimur et gravius quidem quam in furto; quia si bona rapiuntur tranquillitas publica turbatur, si vero furtum committitur privatae solum personae injuria fit.

III. *Injuria* (J. IV. 4.) quam non solum intelligimus quod non jure fit, sed etiam contumeliam: est tunc si convicium alicui factum fuerit, vel si quis matremfamilias aut praetextatum adsectatus fuerit (Gajus in Comment. III. 220.). Pati autem injuriam videmur non solum per nosmet ipsos, sed etiam per liberos nostros, quos in potestate habemus. Dividuntur autem injuriae in eas quae fiunt *re*, et in eas quae fiunt *verbis*. Re autem fit injuria quoties manus inferuntur; quoties id non accidit injuria talis appellatur contumelia. Poena injuriarum ex lege XII. Tabul. propter membrum quidem ruptum talio erat: oculo ex oculo, propter os vero fractum aut collisum trecentorum

assium poena erat, velut si libero os fractum erat; at si servo CL. Propter ceteras vero injurias XXV. assium poena erat constituta, et videbantur illis temporibus in magna paupertate, satis idoneae istae pecuniariae poenae. Postea invaluit ut nosmet ipsi aestimaremus injuriam, et judex vel tanti condemnaret, quanti nos aestimaverimus, vel minoris, prout illi visum fuerit (Gajus in Comment. III. 223. 224.). Atrox injuria aestimatur vel ex facto, velut si quis verberatus fustibusve caesus fuerit; vel ex loco, velut si cui in theatro aut in foro injuria facta sit; vel ex persona, velut si Magistratus injuriam passus fuerit (Gajus l. c. 225.).

IV. *Damnum injuria datum* (Inst. IV. 7.) ad quod refertur lex Aquilia (Cap. XIII. Histor. p. 65.). Ad delicta adnumerantur etiam: 1. Dolus de quo jam suprá diximus. 2. Metus quod est mentis anxietas de instante vel futuro periculo (fr. 1. §. 1. D. quod met. caus.). Est autem haec actio in rem scripta, ideoque personae competens; arbitraria etiam est, qua convenitur debitor in quadruplum. Praescribitur uno anno.

Consideremus nunc Interdicta, de quibus, praeter illa quae Instit. Capite II. p. 261. 262. diximus, cf. Savigny Das Recht des Besitzes

Lex ista omnibus legibus quæ antea de damno injuria dato latæ erant, derogabat, imo tt. XII. Tab. quatenus in iis de ea re agebatur erat (fr. 1. D. ad l. Aquil.). Nec tamen quodlibet factum damnosum, nec quilibet detrimentum patrimonii, sed tantum id factum quod ipsa natura et indole injuria, sive quod cum damno injuriam attulerit, damnum injuria vocitamus (fr. 49. §. 1. D. h. t.). Ab origine damnum non nisi lesione substantiæ rei corporalis aderat, et quidem primo corpore corpori dato tum ego jus erat: paulo ipse vero et utilius agi poterat, dummodo corpori noxium erat; postremo posse-sumus sanxerat (§. 16. J. ad h. t.) et hi nec corpore nec corpori lesio facta fit, tamen utilius in factum agi posse. Quamvis facta damna injuria apud Romanos hac ratione, legibus nullibi promiscue et diserte constat, quippe quæ de genere tantum non nisi species explicent (fr. 30. §. 2. D. locat.) In quolibet igitur casu, quo de damno illato inter obligatos quæstio oritur, examinandum est, an obligatus intra limites contractus egerit. Actio hujus legis annalis erat, et hac ex ratione Sabini non subsistebant, ea adhuc persequi posse, quod actionibus ex contractu natis non tolleretur. Intentio lis in duplum concipiebat. Competit cuilibet, cujus interest ex jure in re conventa (fr. 11. §. 6. 10. D. h. t.) Si plures simul vel successive noxam dederint et auctor rerum incertus fit, leges omnes teneri jubent (fr. 51. §. 2. D. h. t.). Damnum id quod ipse judex agitur, æstimari posse debet, nam ex ipsa æstimatione ejus petitio (fr. 21. §. 2. fr. 22. §. 1. D. h. t.). Homine libero vulnerato igitur non nisi ad faciendum damnum ex operis

cessantibus ob impendia in curationem facta utiliter agi poterat (fr. 7. D. de his qui effudi-
-nt vel ob cicatrices ob deformitatem. — Dicendum nunc, quando actio directa, utilis ob fa-
ctum, data fit. directa competebat domino, si corpora corpori noxiam erat, ob primo ob secundo
capite (§. 1.) fr. 11. §. 5. D. h. t.). Utilis dabatur, si tantum corpori damnum datum erat, colera
omnibus ius in re corrupta habentibus (fr. 11. §. 10. D. h. t.). In factum agi poterat, si
nec corpore nec corpori damnum illatum, quod vero discrimen inter actionem utilem et in
factum, modo a Justiniano introducta est, nam in Digestis semper promiscue nominat-
(§. 16.) h. t.).

Mortis causa stipulatio existimatur fieri, ut ait
Aristo. Labeo, quo ita fit, ut morte promissio
confirmetur (Festus s. h. v. mortis causa)

† Jak wyż. ieżeli bogo zhaleczytam, ież nim kuśni nie ztamatam.

† Attior. p. voo. odrzuć de Lege Cornel. Zdaie się, że wpełnie mieysce o poliguedrenie nie obeymuiąca wyżawa pewna, ież że do bandicy się prawem rzymskim wiadomém w rodzaiu prawa Rz. Ponieważ Lex Cornelia, ktòrą nieco wyżiey, tyczko abo-
Zaboy prawa deficarij ktòre wymienięć, do pewnych osób stósowane, za rabóystwo uwa-
żaią się. Respon. o do injuria maiąca valuerit aliis affimat. w do ogia, ktòrego tyże prawa polikto, a tym miał
gdzie ex lege Cornel. tr. 3. ż. b. d. 47. 10.
wpełnie przewinienia umyślnie (injuria) wyrządzone, obeymuie Lex etiam. Za wyżawa
ieżli skarbowa i obeymuie tych rodzaiu, ktòrzy ludzkie ciała rabuią, ktòrzy
nieważ dopuszczą (to ktòrzy się i niewolnicy ich czasy) ma tyle zapłacić, ile za-
stawnym ieżli niewolnicy w celu innego, krolwo raniet pan wpełnie ludzie z
pieniądz rabiącego poliguią np. gdyby fulmeszoran tyż wyżenowany, bo fulmesz-
żrzeda na pana; lub maiąc się na iakim niemiecku nie mogł iego niewolnika dły-
wać ich w rok z długim. Lub wiarę do pany niedostaiąc, trafi na maiątki.
z, względem adfiquatura; in ipso non ex pudług Pigyn. Ktoż niewątpliwie
ca do rzeczy odbycia Justyn. Gaia. Z o kobiety wpełnie inne krwdy nie
należące do homo lub grabuiące.

I ponieważ nie ma mowane za delicta z prawa XII. Tabl.
III Nie iest to metus gdzie nie ma orzeczone obawy; bo dawniey się przypadki,
gdzie ieden za niebrzeg, drugi za mieszkaą bronił w mowach.

† Skąd powstały u Rzymian interdykta pierwiastkiem wprzód. Ale nie mógł inaczej rachować o nem, na którą przejrzał Pretor w edykcie procedurę, i która w ten nam wszystko dowodzi wtaczniwą. Lecz były takie przypadki, gdzie strony o sprawiedliwości prowadziły ważyć, dopominały się w zaciemnie kto ma nem, o którą spór vedt, zatrzymał do ostatecznego sprawy wrozstrzygnienia. Wdawał się w to pretor nie mogąc mianowicie [illegible] dalej nem prowadzić.

† Jeżeli była pomoc rzeczna to nazywało się vis quotidiana; zresztą z bronią w ręku vis armata. Rozumiemy przez pomoc rzeczną, kiedy pomoc oddana, gdzie nie przeszło do bitwy rzeczą n. p. jeżeli przestraszony uciekł wtaczniel; przez pomoc w ręku, nie to kiedy wyparły wyrzut z posiadłości, (bo to byłoby bona vi rapta), lecz kiedy w nie przestrzeniu jego zbrojni ludzie dom opanowali.

† I ten podpadał pod interdykt, kto w zaciemnie zachodził w posiadłość moją, dwiema: i przeciw dowiedz o ten że ją w posiadaniu mojem nie ma. (fr. 7. §. 3. D. X. 3. wane mięsce!)

† Interdykta restytucyjne nem na miejsce do pewnego czasu, kto nie odemnie nem nabył, pod warunkiem oneby ją do pewnego czasu posiadał, a zabraniał się ten nem oddać w czasie naznaczonym trzeba było interdykta. Nie nie dało we wszystkich tych razach kto posiada wtaczniel nem, lecz jeżeli się przeciw obiorato, że ber rodzaj umowy że jeden obydwóch posiadanego jest nem, był [illegible] sprawy pod wzgl. delictum pozwać mógł, kiedy to nie było delictum, bo nie nasze prywatne kara infamii. — Dla czego Rzymianie w takiej nawet rzeczy wynalazł interdykt? Bo będąc na głosowaniu na judex nawet nie chciał wysłuchać sprawa wtaczniego, tak dalece że kto kiedy dobrodziejstwo wyjednywał był nazywany patron (w tych senator?); kto tego nadużywał pozwaniał się [illegible] i przeciw bydź [illegible]. Quoniam ex sola liberalitate defendit precarium, nulla inter partes lege revocaveit concedens, contrahitur obligatio. Simulatq, vero rogans revocante comedente rem reddere recusaveit, tota precarii fabrica mutatur. Jam ita injusta retentione rei obligatio ex delicto nascitur, indeq, interdictum ad recuperandam rem a praetore propositum est, quod ex delicto demum originem duxit fr. 14. §. 11. D. de furt.

ed. I. p. 399. sqq. Haubold in Savigny's Zeitschrift Tomo III. p. 358.). Agemus autem hic de illis solum Interdictis quae ad recuperandam et retinendam possessionem referuntur; nam his solum Interdictis olim usos fuisse Romanos, scimus. Dabatur autem vel *de vi*, vel, si injuria major apparuit, *de vi armata*. Vis illa nonnunquam verbo vis *quotidianae* describitur. De Interdicto hujus generis classicus locus exstat apud Ciceronem pro Caecina cap. 31. 32. sqq. quae oratio nisi superesset, plurima de hoc Interdicto ignoraremus. 1. *Interdictum de clandestina possessione.* Clam possidere dicimus eum, qui furtive ingressus est possessionem ignorante eo quem sibi controversiam facturum suspicabatur, et ne faceret, timebat (fr. 6. pr. D. de poss.). In primis initium possessionis, si hoc edicto persequi rem volumus, consideratur. Itaque si sciens rem alienam possideo, licet postea denunciarim domino, me clam possidere, nihilominus tamen clam possedisse videor (fr. 40. §. 2. D. de poss.). 2. *Interdictum de precario.* Habere precario videtur, qui possessionem vel corporis vel juris adeptus est, ex hac solummodo causa, quod preces adhibuit, et impetravit, ut sibi possidere aut uti liceat (fr. 2. pr. D. de prec.). Si observamus supra de indole animi Romanorum, (in Historia Juris Cap. III. p. 21.) a nobis prolata, mi-

rum videri non poterit Romanos rem precario datam actione *qualibet* persequi noluisse. Nec minus optime omnia explicari possunt, si illa observamus quae Niebuhrii (Tomo II. p. 371. l. c.) opinionem sequentes de origine Interdictorum proposuimus. Hic referendus est Festus s. v. *patres*, quem locum laceratum ita recentiores restituerunt: *patres senatores ideo appellati sunt, quia agrorum partes attribuebant tenuioribus, ac liberis propriis.* Verba „perinde ac liberis jus pro libitu rem cavendi (ut in profectitio peculio) patrono reservatum innuere" dicuntur.

Sequuntur Interdicta, quae de *retinenda possessione* dabantur, et quidem contra eum qui alienam possessionem vi turbavit: a) *Interdictum uti possidetis* (cf. Festus. s. v. *possessio*). Dabatur hoc interdictum si apparuit possessio alterius vi interrupta, fr. 1. D. uti possid. b) *Interdictum utrubi.* Interdictum illud ad res immobiles, hoc vero ad res mobiles refertur fr. 1. pr. §. 1. D. de Utrubi. c) *Interdictum quod vi aut clam.* Hoc Interdictum ad ea opera refertur, quae in solo vi aut clam fiunt (fr. 1. § 4. D. Quod vi aut clam). Possum hoc Interdicto uti novum opus nuncians ei qui in solo meo aedificat. Licuit adversario aedificare in solo meo si cavit, se praestiturum damnum inde ortum, si in judicio apparuerit sibi jus non esse in solo meo aedificare.

≠ Iuam quidem precarii originem in eo reperisse Niebuhrius putat, quod patroni clientibus sæpius usum agri publici ita concedere solebant, ut quovis tempore revocandi facultas penes patronos remaneret. Ubi enim, quoniam tam arcta erat inter patronum et clientem conjunctio, nullam natam esse obligationem civilem idcoque contractibus precarium haud adnumerandum esse verosimile videtur. Bickell p. 14. — Caeterum, precario non possunt res dari, quae usu consumuntur.

Ten iest gdi vi kubairk, który ma zamoyst ogranowania postępyi nadey.

Wlen nas n. p. iereli wtaziniel dawby komu postępyg, sam iemu przechadzat nebę przisiądat nemy.

Jereli n. p. datem do myrthu niewolnika i chciałem go odebrać, przeto wymehł: wkubi zaniesk gdzie (ubi) się znayduie etc.

Jereli n. p. kto. budnie na moim gruncie wolno go było zacto zapillo depellere. Jereli na to nie zwarat, zanieśi skargę do Pretora, który on nie zawiodł, a go spędzan z wtesnego iego gruntu. Jereli pilnuy było budowac a on obarat se temy za wszelką szkodę, i dwie odpowiadzin za budowy w zgodzie, wolno mu było takey budowac.

† Dub Dyskusya der römischen Notabelegen v. Sigm. Zimmern Heidelberg b. Mohr 1827. 1. wzgl. dgn. Wchodzą pod tę kategoryą wszelkie obligacye quasi ex contractu, quasi ex delicto, które ogólnem nazwiskiem obeymujemy ex variis causar. figur. — Co do osób za rzecz za kontr. mogą zawrzeć ustnie: pupill. fr. 46. D. de Obl. act. — Gans, o Oblig. i w Scholiach do Gaia § 396. odn.

† Skutek actio granting na tém że rzeczy z majątku mego weszły w ręce cudze, nazywa się condictio; doprowadza ona bezpieczniey do odzyskania prawa mego niż actio, nie tak Tabero bowiem można użyć exceptyi przeciwko condictio, jak przeciw actio. Jak inaczéj sam datem nie mogę w wątpliwości inaczéj, w całe było inna rzecz a inaczéj kiedy mi kto dał obligacyą prawną, która musiała być naturał. lub inaczéj. — Wzgląd condictio albo z przyczyny danych rzeczy, w zamiarze odzyskania rzeczy na przyszłość, na teraźniejszą chwilę, lub zdaniem dawniey co dla nas przyszłym było. W tym razie futurum zamienia się na praesentem; t. j. w czasie kiedy moment przyjścia odebrania rzeczy, wskazuje causam datorum, zapłaty dawniey z mey strony. — Causa data nie koniecznie wymaga wzięcia rzeczy z majątku mego, nie koniecznie więc wymaga condictio. n. p. czynią o dług rzeczy aczby kto. również wziąść lub dał. Tu trzeba użyć actio. Brać te wyrażenia w Pandektach. Zdaje się to i tém, że może być condict. sine causa. Ten kontrakt nie może być inertus, bo zachodzić tu może przypadek do ne facias.

a podział obligacyi na contr. quasi contr. delict. quasi d. powiada, że całym systemem obligacyi rzymskich
ta się podział na: obligationes ex iure civili aut ex bona fide actiones; pierwsze idą na dare certum, drugie na incertum, t.j. samo rozpoznienie wiem kotwidy będą; a to dla tego że sam Gaius III.
80. mówi: transeamus ad obligationes, quarum summa divisio in duas species deducitur. —
Mówi dalej: niemaydziemy w Gaiu wzmianki o tak zwanych obl. ex variis causarum figuris, z tego
dnia więc trzeba że justyniana jego przerabiając kompilat. justyniana, powiada Gaiusowi
do tego się sam nie myznaie, równie mniema będą justyniana l.v. 1. 5. D. de O. A. — Ale to
mornaby odpowiedzieć: przy zawieraniu obligacyi albo zawodzi pewna forma, narzędzie jej nadaiąca
albo cyrograf sam dacie pozwać ośm jest obl. ex sama mówi: Gaius, ale wrale tema nie mowy reby
na obydwa tak jtr. j. jak b.f. nie brta actio n.p. quod malum ipsa conditio; quod negot. gesta more
będą jtr. j. a. albo quantum aequius mel. (item existimat judex). — Justynian zmieniał Gaiusa o ile mu się
zdawało odmieniać, ale reby go miał tekstu. wyrazami wrbozacać?

k Condictio wiąże jest w prawdzie tor ci actio, tem wyższego rodzaju, w prawodawstwa inne
pewne prawa, na przypadek skargi o dare oportere. Ale to były w prawdzie ściśle
dwie legis actiones [Gaius IV. 20] ale po zniesieniu tych, nie dała się rozpoznać condictio do żadnej ka-
legorii actionum, tem przeszła sama przez się, jako wdzięczy skarg, albowiem jak mówi
Gaius (IV. 10. 33) sua vi ac potestate valent.

Powiedzielismy ze condictio idzie na dare oportere; to zaś zorliwe bydź może, lub ze ile dalibi
dare oportere, tyle rownych nazwisk condictio. Cremar iednak w azyle, wdzielili Rzymianie
condictio na, ut si certa (condictio) petatur bi condictio liticiana? Przyczyna tego iest pewno ta sa-
ma, ktorąśmy napowinkli ex mutuum. Chcieli Rz. odwrocic pewnia certa creditа, od calego te
ktora dabre rzeczy daty reduktowali na pecun; a zatem trzeba było ustanowic, i to przez
re condictio iest dwojaka, na pecunię, na rzeczy. Pewno iest za res dalioz, ktoraz nie proponowano
nastoz calio byla litigium; a condictione to po łacinie litiam i calumniam (Hist. p. 73.). W kaz-
narodzie naszym bydź dwie cechy wartosci rzeczy wszelkich ornamentujące, ktorych przy kupnie, i ktorych przy
zamianie wzywamy. Pierwsza cecha iest pewniejsza, ialio oparta na wewnetrznej zgodzie narodow, rzeczy
rzeczonych wartosci rzeczy ornamentat; druga zalezy od stosunkow narodow, od potrzeby ich krain, ich
matu i t.d. Stąd pochodzi może ze artykuł dalii, ich wiele pospolicie wany, ma w krainach ialnich wrzgledu

~~CAPUT XXIII.~~

~~De obligationibus ex variis causarum figuris.~~

Praecipuae obligationes, (cf. Hugo R. RGesch. §. ~~240 254 § 256 257~~), quae hic referri possunt, sequentes sunt: 1. *Condictio.* Praeter illa quae de condictione diximus (in Pröemio Instit. II. Cap. p. 221.) multi casus sunt, ob quos condicere licet. Condictione enim uti potui si *datum ob causam* fuit. Sub quo nomine intelligimus jus aut utilitatem quam nobis assequi proposuimus, cum daremus partem bonorum nostrorum. Talis causa est 1. vel futura, ideoque agere possumus de dato ab causam non secutam, sive condictione ob causam datorum, vel, ut minus recte in Pandectis expressum est, agimus *de causa data causa non secuta.* 2. vel praesens. 3. vel pretaerita. Si recte consideramus obligationes ex utroque genere harum causarum, adparebit esse quoque *condictiones sine causa*, quas mihi instituere licet ob *indebitum* solutum (fr. 26. §. 3. D. de cond. indeb.). Itaque si praestiti solvendi causa, cum praestare non debui, vel si errore ductus solvi, condictionem instituo sine causa me solvisse, sive actionem instituo de indebito. Praesumitur tamen me solvisse errore ductum, nam qui sciens se nihil debere solvit, donare videtur (fr. 53. D. de R. J.). Considerandus nunc causam *turpiter accepti* et *turpiter dati.* Si turpiter acceptum

est condictionem instituere datorem posse dubio caret (fr. 1. §. 2. fr. 4. §. 2. fr. 2. p. §. 1. D. de Condict. causa data); si turpiter datum et ex utraque parte tam accipientis quam dantis turpitudo adparet, non valet condictio. 2. *Communio.* Subintelligimus communionem jurium, cum obligatio nascitur tam rem praestandi, quam de obligatione a socio nobis satisfaciendi. Obligationes inde ortae dividuntur inter socios vel ipso judice agente, vel ex pacto a sociis de illa divisione inito. Socius autem obligatur ad dividendas mecum utilitates ex societate contracta perceptas, (fr. 74. fr. 38. §. 1. D. pro Socio), et tenetur de diligentia quam in suis rebus adhibere solet (fr. 72. D. pro Socio). Convenitur autem 1, actione communi dividundo, 2. actione familiae herciscundae, quia actio haec saepissime ad hereditatem dividendam datur, 3. finium regundorum, qua invicem sese conveniunt vicini, (§. 4. — 7. Inst. de officio jud.). 3. *Negotia gesta.* Gerere alicujus negotia dicimur, cum non dato nobis mandato in utilitatem ejus facimus (fr. 3 §. 11. D. de Negot. gestis). Cum autem omnia quae in utilitatem ejus praestiterimus restituere nobis ille cogatur, mirum videri non potest, etiam ex negotiis hoc modo gestis, rationes reddere nos cogi. Expensa ideo nobis ut restituat opportet, quia ille qui negotia aliena gerit donandi animo ea ge-

Dawać się będzie podobieństwo do prawdy, iż nie raczi rzecz dawnemu comodatowi względem takiego factum za karę zaliczyć - iż factum to iest niepewne, bo nie wie nikt kędyć to factum wynikowe) jak tylko dalszą poena, bo ta przynależy pewna, bydź może o co rzecz idzie, ta poena była w pieniądzach. Tak więc gdy ta rzecz o przemianę, była conditio certi, jeżeli sobie wymówiłem roku oznaczonego oddać przemianę, bo chociaż się nie stało, że dał pieniądze, również też certa. Nie iestli nie commodatora sobie takiego zdarzam nadto powinien mi być wynagrodzić za to, zostaje ta zalowana poena, że tego rzecz nie oddał. Tego weyrzeć w rzymskiej ze Dzieje Tomia Jakubowicza rzecz, gdym sobie wymówił iż jeżeli się nie oddawała poena, stanęła mocnem pactum conditionale: więc gdy dawniey tylko do tuitionem należała nie condict. tuitionis, tymże do wszystkich rzeczy przez pecunia.

Gdy zapłacił przez dwa lata, potym pieniądzy maiąc, żadną tuitionem. Nie jestli nie oddawanie przemiany, mogę pieniądze. Jeżeli też nie oddawanie zależało przemiany, a kamień miał tenże pieniądze, mogę, gdy się zamacie, iakoś mi quantum interesse. Zgoła wszelka rzecz fungibilis dana, może być oddawaną w przemiany. — Rachunek tego, że mi nie oddano w umówionym czasie, że nie to com dał, że nie w tym mieyscu pieniądz zapłacił, należywać powinien przez godziny oznaczone, a tego rachunku warstwie słuszne iest do czasu w którym rzecz oddać się maiąca umówiono n.p. nowemu za rok ten koń przemiany, w rok zapłacam, nie oddaie: w wszystkim tym cenie przemiana, znaczy sobie zawsze interesa wniesiony, skarga należycie w górę, gdyż przemiana, nie może nadto w górę przyjęcie zadanie nothing fr. 3. §. 2. d. commodati v. contra fr. 41. D. de cond. tuitionar. fr. 22. D. de rei. cred. fr. 11. D. de re jud. fr. 59. D. de V. O. Dodatkowe ten sam Ulpian który to w czwartym z dziewiątej mieyscu, powiada w fr. 3. D. de condict. tuitionar. condemnationis tempus przeszłemu ieżeli to mogodzic?

Jeżeli [więc] conditio incerti, [kiedy zaludnie przyjaciel jakiś pewien w nie w wspomnienie gdy rzecz stała się]
Która ma mieysce ieżeli co się tyczy obiektu obligacji, lub quantum interesse,

skarzy, iak ie zak. za. inkasy, nie zeznałoby mieć nie przez (quidquid tuo scire oportet adversarium, ale ꝑ condictio.

143

Kto gra w karty i ptaci iest turp. D. turp. acert,

albo: in pari turpitudine jus possessoris potius. Jeze zo turpi causa kiedy kto ptaci, lubo zego zakazuje pra-

W tym razie utrzymuią prawnicy Rzymscy ze iest Donacyo. Jezeli turpiter datum nie mure bydź odebrane n.p. daie pieniądze zeby nie brano mego syna do woyska, zmeiwnie uczyniono; nie mogę odebrać syna. — Daię syna mego pod turpitudine pugy; daie i pieniądze; iezeli ten zdrowy ze dla niego orebym syna uwolnił, muszę oddać, bo mogł z zabezpieczonej mey mowy wymiarkować ze syna zatrzymać niechce. — Turpiter datum i acceptum znowu ieg. — Jezeli tylko turpiter acceptum, wtenczas valet condictio.

I Jezeli ieg zmówią się, iak dzielić między sobą rzeczy ch. uczyniono ex pacto; ieżeli nie, tedy iak dzieli; (do) powinie do tego uż ispeśmy wspólnikami czynności iakiey, iest actio c. divid.; uż wspólnikami fukcessori &c.; uż wspólnikami w kupieniu gruntu, iest act. fin. regundor.

Ktoś sprawia cudze interessa powinien zdać rachunek z sprawowania tychże.

† nie byli flitownemi Rzym. do darowizn.
† od mandat. tem się szczególniey różni: 1, nie można zachodzić w mandat z/pełn. 2, podeymujemy
n. gest. nawet pomimo woli osoby 3, nie bierzy nie można zgadać wynagrodz. za n. gest. n.p. ieżeli
interess nie pomyślnie wypadnie, byle tylko nie przypadkowo

† Jeżeli się dom zapala nego zwali na mur, a ia w przód nie wyprowadzę go o to nie jest
obowiązany zapiąć, nawet (cudza) graty wynieść; ponieważ że opuszcza:

Mąż werbuiący nie stanął do zapu, bo znaydującego się w domu nie wolno było do zapu
gwałtem przyiąć. Lecz zeli, który zapowiany o wzrost, nie chciał tego nam w za-
dnie uważany był za takiego, który nie dba o ten wzrost.

2 do Dotąd mówiliśmy de oblig. quasi ex contr. Zastanówmy się teraz nad obl. quasi ex delict.
Kto wchodzi nam mówi sam, gdy nam idzie przeciwko delict: z tąd różnica, że kiedy
ktoś sam tobie delikt popełni. nie od woli iego zależy (n.p. kiedy mienie iego lub niewolnik
wyleci) wolno mu obrazić: lub wydać mienie, lub reparacią. Zwierzę i niewolnik nie ieść
obwiązani, bo złością swoią maiątku pana.

I Jeżeli ktoś na ogrod, a pomimo tego że nie ia zapiąć iego przymuszę wszystkie
sposoby ogrodzić wszelkie drzewka (n.p. kwiaty) nie ogradza go, sam sobie winien przy-
pisze. Ale nam to? nemus zapiąć nie przymusza kogo (uwiąć)? Powiemy się to o przypadku
takim, gdzie pomimo pilnowania kwiaty uiekną.

† Heinec IV. 2. 6. 1–5. IV. 9. 4. 1–4.

‡ Hec nova iuris reliquebantur ut ex ipsarum fructibus sepe satisfieret, utque animalia et servi nova sui in dominium dei, licet temporarium, venerunt. Nova autem dicit in quibusdam in eisdem esse id est in iure dignoris in quibusdam vallis ab eo Sigo. epat. Thietpoldi Historia juris civilis de pignoribus Lips. 1814. p. 3.

rere non videtur (fr. 34. D. de Negot. gest, c. 12. 15. C. De negot. gest.). Caeterum omnia illa quae de mandato diximus hic referri possunt. 4. *Actio ad exhibendum.* Convenitur hac actione ille, quem rei praesentis copiam nobis facere oportet, quo jus nostrum assequi possimus (fr. 2. D. ad Exhib.). Instituitur non solum contra eum qui exhibere potest, sed etiam contra illum qui fecit quominus exhiberet (fr. 9. pr. fr. 14. D. ad Exhib.). 5. *Damnum infectum.* Receptum apud Romanos fuit, licere vicino meo instituere actionem de damno, quod ei ex re mea immineat. Si vicino meo non satisfeci, ex primo decreto praetor in bona ejus me mittebat. Quod si etiam ita admonitus satisfacere cunctabar, ex decreto secundo bona mea praetor possidere jubebat, cum parvi pendere ea apparuissem (fr. 7. pr. §. 1. fr. 6. D. de Damno inf. cap. XX. Legis Gall. Cisalp. apud Hugonem in Civilist. Magaz. T. II. p. 439.). 6. *Actio de pauperie.* Pauperies (secundum Ulpiani interpretationem fr. 1. §. 3. D. Si quadrud. paup. fec. verbum est XII. Tabular, quod *damnum sine injuria facientis datum*, significat Datur autem haec actio in dominum animalis, quod damnum fecerat. Distingui debet 1. utrum animal illud damnum *secundum* naturam suam fecerat, quo casu dominus de damno sarciendo non tenetur hac act. 2. si illud *contra* suam

naturam intulit, praestare cogitur damnum. Non tenetur damnum sarcire, si animal noxae dedit. De animali in pascuis deprehenso, *actio* contra dominum instituta dicitur *de pastu*, ut ex ipso verbo appareat, damnum commisisse animal secundum naturam suam.

§. 11.

co do obligacyi quasi ex Delicto, maią miejsce podobieństwo, z obligacyami powstającemi ex damno injuria dato:

1, factum iudicis biorem pod uwagę, ieżeli n.p. szkoda przez wdowę dolus zle oświadczi, w lewas musi wynagrodzić, o ile nie chciała; ieżeli niedbalstwo (culpa) zyska wynagrodzenia, o ile zgodnie słuszny fr. 15. §. 1. D. V. 1. fr. J. de obl. q. quasi ex d. n.

2, actio de Dejecto vel effusis, podług Edyktu pretora, obowiązanym jest za to kardy, kto wyrzuci w lub wyleje na ulicy, albo uczyni to kare. Actionem domus musi odpowiadać i za naiemnika, i na nich kary sobie wymierzonej popełniwał. Kara ta jest zapłata podwóy na nowy ustanowiony. Jeżeli z przyczyny takiej powstał śmierć osób wolny, karano winowajcę na #50. kardy z ludu musi go skarżyć actio popularis (Just. T. 26.), ale zysku w dwóynasób, ieżeli samé krewni nie skarżyli.

3, actio de positis et suspensis, ieżeli kto co zawiesi lub stawi na miejscu, na którym przechodzą, skarżą go mocna na 10. #. prefer. wh ieden.

4, De fanto nautarum, cauponum, stabular. kiedy kudzie żeby się trudniących co skradnąć, prefer. lat 30. —

PARS

Te: czym podobne skargi narzucają Rz. in factum, że za granicą nie idą na sukcessorów.

Z tego wyż wyłożonego przychodzi do tego, że ustawa [illegible] z czynu, z którym dano obligacyą ex damnum secundum naturam jej generis dania, dość do tego czasu ustawiczny lub [illegible] dano trudniący, musi sobie obowiązku przy tym zniszczeniu, ieżeli [illegible] (Brunhardi Obligacyje p. 119.).

§. 14. de oblig. quasi ex delicto cubig. p. 400.

† Odpowiada więc sobie wypar liliż affimatio i wypar noxa dalio. Czy można skarżyć kogo skargą L. f. possessorem? Bowiem wypadnie fr. 27. §. 3. D. ad Leg. Aquil. i fr. 11. D. de Noxa. Act, powiada nie, iż żydzi wtenczas można go skarżyć kiedy jest dominus pulsativus, lub dominus fictus przez actio furti noxal. To nie pokrywa się z fr. 26. D. de N. A. i fr. 27. §. 3. D. ad Leg. Aquil. Jeżeli więc w tym momencie nie posiada rzeczy n. p. Niewolnika winien jest zdrada kazuyą skarżyć, iż go ukradł, skoro dostanie. Inaczej wypada sądzić, iż, jak się rzecz, to wiadomo z ustawy pisanego całey Italii. Jest i inny skutek ciągnie się wypuszczony ustawy może wówczas wzgląd tortonów, czyli to wiadomo szczególnemu, czyli prywatnym, wydawał wyłuszczającego na uwięzienie, albo judicium iud. Można sądzić że dawniey wyszedłszy uniknął sprawcy szkody na niego, ale później rozciągnięty, że wyszedłszy kazuyą na wybor, albo rzecz, albo wartość rzeczy wydać, a to było zwyczajem Turnika. Jedna żydzi Italii przyszła za do naszych praworządów w dawnym rygorze.

† w wyrwa dobrodziejstwa prawa iest persona; co poddaniem iest obiektem (rzeczą) iest res.

† Nie tylko ciwes, ale wszystkie Korporacye od rządu samorządowane n. p. Gminy Miasta, Gład: Dii, ojcii tempta. O takich osobach musiała być wzmianka w prawach XII. Tabl.

PARS III.
De Jure Personarum.

CAPUT XXIV.

Praecognoscenda.

Inst. I. Gaius I. Ulpianus 1–5. 8.–12.

Quid res, quid persona sit, in fronte Capitis III. Instit. p. 230. diximus, quo loco cum illa solum protulissemus quae necessaria videbantur ad explicandum jus rerum et obligationum, repetenda hic sunt quae ibi desiderantur.

Monuimus alio loco non omnes personas homines esse, et inveniri personas quae, licet unam constituere putentur, ex multis constant, personasque tales appellare Romanos *Universitatem* (Hugo R. RGesch. § 67. 192.), recentiores vero *personas morales*. Persona ejus generis sunt cives jure publico utentes, exclusis illis hominibus, qui, etsi conjucti illi universitati deprehenduntur v. c. servi, jure publico et privato sunt destituti. Opinio de his personis ab antiquissimis temporibus apud Romanos valuisse videtur, cum tum antiquitus Italia constaret urbibus, instar civitatum et rerumpublicarum institutis. Quo

ad sexum, observandae sunt personae *Hermaphroditi* dictae (fr. 10. D. de Stat. hom.). Theoria quae de personis sic dictis moralibus proponi potest, pro maxima parte potius ad jus publicum quam ad jus privatum refertur. Universitas personarum in republica instituta, nisi auctoritate ipsius reipublicae confirmata, exsistere non potest. Hinc differentia inter Societatem et Universitatem (fr. 1. pr. 1. D. quod cujuscunque Universit.).

Quod vero singulares homines spectat, qui personae esse dicuntur, observamus: alias personas *sui juris*, alias *alieno juri subjectas* esse. Personae rursus, quae alieno juri subjectae sunt, aliae in *potestate*, aliae in *manu*, aliae in *mancipio* sunt (Gaii Comment. I. 49.). Nemo persona putatur, cui *status*, vel, ut JCti Romani loquuntur, cui *caput* deest. Aliud est autem participem esse juris, aliud facultatem in jure agendi habere. Documento sit pupillus, furiosus, prodigus.

Jenne wyrazowi odpowiadają podobnego ormienia wyrazy grammatyczne nowogreckie stan, stand, state. etat.

9. *Status* cf. Hugo R. RGesch. §. 60. (quem *personarum conditionem* esse JCti Romani definiunt) triplicis generis est, quibus totidem generum *diminutiones*, sive prioris capitis permutationes, respondent (Gaii Comment. I. 158.). Est itaque capitis deminutio aut *maxima*, cum aliquis simul civitatem et libertatem amittit; aut *minor*, quam

z nieg. ten Ktory się stała niewolnicą za karę n. p. mąż ex Jure Mand. cui aqua et igne interdictum fit, qui eo ipso adscriptione in aliam civitatem, in quam exsul discesserat.

Z considerandum ex textu qui provalet. Tor samo Kodex Ruskii, że wolno żadnej osobie zawrzeć się za nieważne inte nobiele. Inaczej zdaniem medyków, którzy odmiennie żadnie istoty.

Nie chodzi tu bowiem o to, czy osobie żadnej wolno obligacye zaciągać etc. bo tego nikomu zapewnić nie można, lecz czy ma zdziat w obywatelstwie, n. p. znajdować się na jego mocy etc. Zgoda kościoła Unickiego uważa się jakby za mal. Statuta ona żadne

Dzieli się trojako, stósownie do trojakiego gatunku praw, stanowiących osobom w tym lub owym stanie będącym. Ten zdziat nie tylko stanu istotnie do jus, ceteroquin. lecz ma wpływ na wszelkie rodzaje prawa Rz. t. j. prawa rzeczy, prawa osób, prawa obligac.

Autorowie Rz. niepraworządny, lub prawowity niegruntowni przy czytaniu istotne stadery ordinum, stósownie do zdziatu tudzież Rz. n. p. de Legib I. 7. de Orator I. 40. zwłaszcza jak i u nas stan rządzący, stan wolny i wielu przyczyna.

† Ten np. Litwy ież ſtaie peregrinus gmer wygnanie z kraiu.

† n. 1. oddany w adopcyą, ſalii traci powinowactwo na prawie cywilnem ugruntowane (agnatio), ten nie traci powinowactwa ugruntowanego z natury n. p. cognatio.

† nie tylko zgadzało ię to z opinią Rzymſkią, ten z opinią wſzyſtkich narodów, a prawdę powiedziawſzy zgadza ię to z rozumem, nie maſz bowiem wolności wrodzonej. Z natury bowiem rodzi ię człowiek w takim ſtanie, że jego wyrobiona ſiła działać nie może, nie ma wtenczas woli. Jeżeli zaś woli dorośnie, gdzie ſam ſobą mądrym kierować, i w tenczas ten wolności nie ma nie może, chyba że ci którzy ię na to zgodzą, a którzy mu do pomocy do wychowania. Jeżeli więc mamy rozumować rzeczy, wyrzucone gdzie dzieią, a dam mi tylko o ile im wrodzone. Nie wolnik nie ma prawa do wolności, bo będąc rzeczą maiątkiem mego, ubezpieczić ię nie może.

† Jednowar ius libert. mają i peregrini, ten nie mogą praw cywilnych używać, iak

† Urodzony z obywatela ma ſtatum civitatis, ten prawa do civitas nie ma aż od tego momentu kiedy zacznie będź wyſtępnym Rzpltej. kiedy wyjdzie z pod opieki

† Nabywanie i utracanie obywatelſtwa nie ſtanowią ię gmer czynnie, iak odmiana ſtanu w ogólnem znaczeniu, n. p. kiedy wolny obywatel maiący ius civitat. ſtaie ię alienæ juris gmer adopcyi nie potrzeba, areby wyszedł wchodził w cywilis deminut. maxima, media, a podług minima; ten od razu, wchodzi in minimam. Ten ſamo peregrinus dla dostąpienia obywatelſtwa, nie ſtaie ię Latynem, a podług civis, ten natychmiaſt civis. — Dzieci wcale w utraceniu obywatelſtwa i wygnany obywatel nie ſtaie ię Latynem, ten peregrinus natychmiaſt.

Mutuum sine usuris: foenus cum usuris sumitur, et est accepti foetus. Nonius Marcellus ap. Gothofr. 1742.

Abjurare est rem creditam negare perjurio. (Plaut. curc. IV. 2. 10.): unde modo abjuratas rapinas contra jus retentas intelligamus (Servius Aen. VIII. 269.

Ita enim in jure lectum est: fraudi erit illa res, i. e. periculo (Servius Aen. X. 72.)

Nam fraudem, veteres poenam vocabant: ab eo quod praecedit id quod sequitur ut II. 109. Servius II. 708

nonnulli JCtor. Romanor. *mediam* vocant cum civitas quidem amittitur, libertas vero retinetur; aut minima cum et civitas et libertas retinetur sed status hominis commutatur (cf. Gajus l. c. 159. sqq.).

1. *Status libertatis*, (quem nonnulli falso in statum naturalem, nativitatis, etc. dividunt) *est facultas jure agendi ex libertate orta*. Si divisionem illam hominum ex opinione Romanorum (cf. Histor. Cap. III. p. 23. Cap. IV. p. 26.) adaptamus facultati jure agendi, adparebit: hominibus liberis facultatem eam semper competere, servis vero nunquam, nisi excipias: eos ex jure civili pro domino suo, vel saltem in utilitatem ejus negotium gerere, dummodo id privatim, non vero coram magistratu, gerator. Differt autem status libertatis ab *jure libertatis*.

2. *Status Civitatis* differt a jure Civitatis. Homines liberi in re publica Romana quotuplicis generis haberentur supra diximus (Histor. Cap. XI. p. 54. sqq). Competebat civitas solum civibus, peregrinis vero et Latinis non competebat nisi concessa. Si peregrinus conditionis Latinae fiebat, mediam capitis deminutionem patiebatur, nec minus si fiebat Latinus conditionis peregrinae. Civis, utrius sexus, cui aqua et igni interdictum fuit, non fie-

bat Latinus, sed peregrinus (Gaii Comment. I. 90.).

3 *Status familiae* differt ab jure familiae. Si statum familiae spectamus, adparebunt omnes ejusdem familiae participes esse vel *liberi* vel *servi*. Alieni itaque juris esse, fundamentum est differentiae status familiae a jure familiae, nam illum statum etiam in jure Gentium deprehendimus. De obligationibus supra dicentes, quatenus per eos qui sui juris non sunt obligari possimus, explicuimus; liberosque atque servos ex opinione Romanorum id respexisse, diximus. Si animadvertimus: filium familias etsi alieni juris erat, jure Civitatis destitutum non putari, adparebit: etiam coram magistratu gerere eum negotia potuisse, quod servo nunquam licuit. Sub Imperatoribus invaluit, ut liceret filio propria bona habere, sive ab extraneo profecta, sive labore ejus parta. Hoc appellabatur *peculium*. Justinianea aetate in desuetudinem abiit status familiae.

Quod deminutionem capitis adtinet, ~~multi re~~centiorum dicunt, ~~eam~~ tunc ~~id~~esse, cum status mutatur, esse itaque capitis deminutionem quoties adoptio intercedit. Sed per adoptionem jus filii familias neque melius neque deterius fit, si juridice rem spectamus; transit enim ex potestate alia in aliam. Immo nonnunquam tali

Interpretatio d. 19. Kw. 1823.

Pomponius fr. 15. §. 1. D. de precario „horpites et qui gratuitam habitationem accipiunt non intelligi precario habitare“ ait. habitationem tamen precario concedi posse diserte affirmatur c. 2. C. de precar. Bichell p. 33.

Reducatur Callistratus cum Neratio in gratiam fr. 59. D. de R. V. fr. 13. pr. D. eod. Huschke p. 21.

pretium affectionis num restituendum sit ~~alter~~ in obligationibus fr. 37. D. ad leg. Aquil. fr. 54. D. mandati.

Conciliantur fr. 5. D. pro emptor. fr. 4. §. 21. D. de usurpat. et usucap.

Illustretur locus Ciceronis de leg. agr. III. 10.

Conciliantur fr. 9. D. de quaestionib. c. 1. C. de quaestionib.

Bibl. Jag.